

Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

Sinds 1856

De Vrijdenker

IN DIT NUMMER ONDER MEER

Bij het uitkomen van de Vrijdenker nr. 500

Vrijzinnige gelovigen in spagaat

Een betere onderbouw van mensenrechten is nodig

Weerbare wetenschap als antwoord op woke
ondermijning, over de opkomst van cancel culture

Wie rijdt mee op de bus? interview Stanley Bakker

De Haagse Verlichtingsborrel

is een maandelijks feestje over helder denken, de moraal en het goede leven. Voor vrijdenkers, atheïsten, humanisten, sceptici en andere belangstellenden.

Café Van Beek, Turfmarkt 6, 2514 JH Den Haag
elke tweede maandag van de maand
20.00 - 23.00 u., inloop vrij tot 21.00 u.
borrel € 3,00
i.v.m. de coronamaatregelen
frankjes voor eigen rekening

Tijdelijk helaas geen Verlichtingsborrels

Kijk altijd op de website
<http://verlichtingsborrel.org>
voor de actuele informatie

Contact: redactie@verlichtingsborrel.org

Bezoek onze
website
devrijegedachte.nl

Bezoek onze
Facebook-pagina
De Vrije Gedachte

COVER

Voor: Het laatste nummer van De Vrijdenker van 1958 en
het eerste nummer van Bevrijdend Denken van 1959.

Achter: De cover van ons blad van 1970 tot 2010.

De Vrijdenker

jaargang 52 • nummer 04 • mei 2021

Nummer 500 sinds februari 1970

INHOUD

Titel	Auteur(s)	Pag.
Colofon De Vrijdenker/Informatie De Vrije Gedachte	<i>Redactie/Bestuur</i>	2
Voorwoord	<i>Sicco Polders</i>	3
Humanistisch Verbond bestaat 75 jaar	<i>Redactie</i>	3
Bij het uitkomen van De Vrijdenker nr. 500	<i>René van Elst</i>	4
Dystopie in Nederland anno 2030	<i>Floris van den Berg</i>	6
40 jaar lang zwerven in de woeste LTS, interview met Tjeu Jonkers	<i>Willem van Hout</i>	8
Een betere onderbouw van mensenrechten is nodig	<i>Harry Ansems</i>	11
Vrijzinnige gelovigen in spagaat	<i>Anton van Hooff</i>	14
Europees Hof voor de Rechten v.d. Mens keurt vaccinatieplicht goed	<i>Maarten Gorter</i>	17
<i>De opstand van de natuur</i> door Philipp Blom	<i>Enno Nuy</i>	18
De Vrije Gedachte 1e jaargang nr. 1, februari 1970 - reproductie	<i>Redactie</i>	19
Weerbare wetenschap als antwoord op woke ondermijning, over de opkomst van de cancel culture	<i>Floris van den Berg</i>	23
Crypto-ongelovige, kom te voorschijn! (7)	<i>Anton Mullink</i>	27
Wie rijdt er mee met de bus? (2) interview met Stanley Bakker	<i>Jaap van Dijk / Stanley Bakker</i>	31
Frits Kief, de Lou-mensen en de christenen	<i>René van Elst / Frits Kief</i>	36
Te prikken of niet te prikken (over Zoom-meeting van 24 april jl.)	<i>René van Elst</i>	39
Terzijde, Mohrenstrasse	<i>Sicco Polders</i>	39
De auteurs van dit nummer/Aanwijzingen voor auteurs	<i>Redactie</i>	40

COLOFON De Vrijdenker

De Vrijdenker is een tien maal per jaar
verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de
vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Redactie:

René van Elst – eindredacteur
Raymond van Es
Maarten Gorter – coördinator
Anton van Hooff
Sicco Polders – hoofdredacteur
Thomas Spickmann

Opmaak:

Jaap van Dijk

Postadres:

De Vrije Gedachte,
Kerkstraat 64A, 1687 AS Wognum
tel. 06-18295049

E-mail: redactie@devrijegedachte.nl

Website: devrijegedachte.nl

IBAN: NL15INGB0000274551

(Leden- en) abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl

Postadres: Heetakker 59, 3762 AZ Soest
tel. 085 401 6874

Kosten (ingegaan 2018):

- Lidmaatschap met abonnement € 62,— p.j.
- Lidmaatschap zonder abonnement € 30,— p.j.
- Abonnement € 36,— p.j.
- Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar)
met abonnement € 30,— p.j.
Zie ook de aanbieding onderaan!
- Prijs losse nummers € 3,50

Kopij:

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking hebben op
het vrijdenken, worden zeer op prijs gesteld. A.u.b.
digitaal aanleveren.

Druk:

Drukkerij Image Team Eemnes
ISSN: 1872-1478

Disclaimer:

*De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door
auteurs verkondigde meningen niet per se geheel of
gedeeltelijk de mening van de Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte en/of de Redactie weergeven.
De inhoud van het geschrevene blijft te allen tijde de
verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur.*

INFORMATIE De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte
is opgericht in 1856
onder de naam **De Dageraad.**

Bestuur:

Stanley Bakker – voorzitter
Jaap van Dijk – secretaris
Jacques Honkoop – penningmeester / vice-voorzitter
Leon Houtzager (a.i.)
Fabian van Langevelde

Van Langevelde - Bakker - Houtzager - van Dijk - Honkoop

Postadres:

De Vrije Gedachte,
Kerkstraat 64A, 1687 AS Wognum
tel. 06-18295049

E-mail: info@devrijegedachte.nl

IBAN: NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl

Postadres: Heetakker 59, 3762 AZ Soest
tel. 085 401 6874

Lidmaatschap / abonnement De Vrijdenker:

Zie hiernaast in de Colofon van dit blad.

Internet:

- *Website:*
devrijegedachte.nl
- *YouTube-kanaal:* www.youtube.com/channel/UCGBnWeBAI4MF2n9OnyQqzLw
- *Facebook-pagina:*
<https://www.facebook.com/DeVrijeGedachte>

VOORDEELAANBIEDING VOOR JONGEREN

Ben je atheïst (of denk je erover om het te worden) en jonger dan 25 jaar, profiteer dan van ons aanbod.
Als je je aanmeldt als nieuw lid dan krijg je een heel jaar lang 50% korting op De Vrijdenker. Je betaalt dan dus geen
€ 30,- maar slechts € 15,- voor 10 nummers!
Meld je aan op de site www.devrijegedachte.nl of via info@devrijegedachte.nl en vergeet niet je geboortedatum te
vermelden.

Voorwoord

Volgens de filosoof Karl Popper leidt de afwezigheid van elke vorm van beperkende controle tot grote beperkingen. Want daardoor krijgt “de bullebak de vrijheid de goedgezindheid aan zich te onderwerpen”. Deze paradox van de vrijheid zien we terug in sommige landen waar bullebakken alle vrijheid hebben gekregen met soms afgrijselijke gevolgen, zoals nu in Brazilië. Diegenen die willen dat de samenleving nu weer opengaats moeten maar even tot zich laten doordringen wat het beleid van president Bolsonaro teweegbrengt.

Onze overheid beschouwt iedereen die zich niet houdt aan de coronamaatregelen als strafbaar, behalve dan kerkgangers. Deze status aparte wekt wrevel bij iedereen die wel de noodzaak inziet van coronamaatregelen en liever actief het virus probeert te bestrijden dan zich te schikken naar het lot, ons door God toebedeeld. Onze redacteur Maarten Gorter toont aan, dat de vrijheid van godsdienst opvoeren als reden om kerken niet op te nemen in de coronawet, geen ander motief kan hebben dan politieke onwil.

Verder in dit nummer een suggestie van Harry Ansems voor een betere onderbouwing van mensenrechten dan een religieuze, en kritiek van Floris van de Berg op de oprukkende woke-cultuur. Een cultuur die mijns inziens wordt bedreigd door de paradox van de tolerantie. Deze stelt dat onbeperkte tolerantie leidt tot het verdwijnen van tolerantie. Ongelimiteerd tolerant zijn, ook tegen de intoleranten, is het failliet van de tolerante mens. Aangezien de woke-mensen steeds intoleranter worden, is het zaak deze ontwikkeling scherp in de gaten te houden en waar nodig te bekritisieren. Eindigend met wederom Popper: uit naam van de tolerantie moeten we het recht opeisen de intolerante medemens niet te tolereren.

Sicco Polders - hoofdredacteur

Humanistisch Verbond bestaat 75-jaar

In 2021 bestaat het Humanistisch Verbond 75 jaar. Al sinds 1946 zijn zij een organisatie in Nederland die opkomt voor een vrije en humane samenleving. Deze mijlpaal vieren ze groots en het hele jaar door.

Humanistische overweging tijdens Nationale Dodenherdenking.

In het jaar dat het Humanistisch Verbond 75 jaar bestaat, houdt een humanist bij de Nationale Dodenherdenking in de Nieuwe Kerk in Amsterdam dit jaar de overweging. Een bijzonder moment. Erwin Kamp is hoofd van de Dienst Humanistisch Geestelijke Verzorging bij defensie en geeft de lezing. De Herdenkingsbijeenkomst vindt voor de kranslegging op de Dam plaats en wordt live via NPO 1 om 19.00 uur op 4 mei a.s. uitgezonden. Het is voor het eerst sinds 1998 dat een humanist hier aan deelneemt.
<http://www.erwinkamp.nl/>

Vrijdenkers, vierdelige documentaire door omroep Human. Wat gebeurt er als je binnen een geloofs-gemeenschap opgroeit en je er op een dag niet meer thuisvoelt? Daarover praat Özcan Akyol (Eus) met zes voormalig gelovigen in de vierdelige serie Vrijdenkers die vanaf 2 mei elke zondag om 17.45 uur te zien is bij HUMAN op NPO 2.

Fietstocht Vrijheid van Amsterdam

De tocht leidt langs speciaal ontworpen banken van recycled plastic die in stadsnatuur staan. Op de banken luister je naar biologen van Artis die vertellen over het leven van dieren en planten in de omgeving. Daarna komen wetenschappers aan het woord die vanuit hun vakgebied en vanuit hun eigen menszijn nadenken over de plaats van de mens in de natuur. De tocht is ontwikkeld door het Humanistisch Verbond en de Vrijheid van Amsterdam.
<https://www.vrijheidvanamsterdam.nl/>

Bij het uitkomen van *De Vrijdenker* no. 500

René van Elst

Na het einde van de Tweede Wereldoorlog^[1] herstelde de vrijdenkersbeweging zich snel. De afdeling Amsterdam startte in 1945, kort na de bevrijding, een blad "De Dageraad". Dit werd in oktober van dat jaar (toen een landelijk congres plaatsvond) omgezet in een landelijk ledenblad "De Vrijdenker"; dat telde op 1 juni 1946 meer dan 2300 abonnees en een jaar later waren het er al 2645. Deze uitgave werd gezien als voortzetting van "De Vrijdenker" van vóór de oorlog. Bekende vrijdenkers als Anton Constandse, Piet Spigt, Martin Paulissen en Jan Gerhard Rausch waren na de oorlog nauw bij de redactie betrokken.

"De Vrijdenker" verscheen veelal wekelijks, het laatste nummer (zie afbeelding) als afsluiting van de 35e jaargang op 20 december 1958.

In de daaropvolgende tien jaar verschenen:

1. "Bevrijdend denken" (3 januari 1959 – 22 december 1963). De jaargangen werden doorgeteld van "De Vrijdenker", waarvan de laatste jaargang de 35e was.
2. "Ratio" (1964 en 1965, het eerste nummer dateerde van 1 februari 1964). Dit was een literair maandblad, uitgegeven door Meulenhoff, met als redacteur Henk J. Meier († 7 april 2011); in totaal verschenen 15 of 16 nummers. Het heette een blad 'voor vrijdenkers' te zijn, met Provo-reportages van binnenuit en o.a. een veelgeprezen interview met W.F. Hermans^[2]. Het blad kon niet als uitgave van de vereniging gelden, daarom gaf deze het volgende blad uit:
3. "Rede", van september 1964 t/m eind 1969.

In februari 1970 verscheen het maandblad onder een nieuwe naam, "De Vrije Gedachte". De jaargangentelling van ons huidige blad – we zijn nu in jaargang 52 – is toen gestart. Door de naam van de vereniging ook als naam van het blad te nemen, beoogde men herkenbaarheid van het blad als orgaan van deze vereniging, waarvan de naam volgens de redactie dankzij radio-uitzendingen een begrip was geworden. Redacteur – we zouden nu zeggen hoofdredacteur – van het blad was Jan Gerhard Rausch (voorzitter van de vereniging van 1960 tot 1980), redactiesecretaris was Job Jacobus de Klepper.

Het eerste nummer (de zetter heeft verzuimd het cijfer "1" in te vullen achter "no.") vindt u compleet gereproduceerd op de middelste vier pagina's van deze Vrijdenker.

Hoewel de mogelijkheid werd opgehouden om er een tweewekelijks blad van te maken, is het steeds een maandblad gebleven met in principe – het is niet steeds gelukt – tien nummers per jaar. De eerste twee jaar werden de bladen genummerd van 1 t/m 10, in het derde jaar, 1972, ging men dóórtellen, zodat dat jaar begon met no. 21. Die doortelling is gehandhaafd t/m no. 297 van december 1999; in 2000 was het eerste blad dat van februari, aangeduid met Jrg. 31, Nr. 1, waarna jaarlijks weer tot 10 werd geteld, zoals ook nu nog.

Met tien bladen per jaar zou het vijfhonderdste nummer in december 2019 verschenen moeten zijn. Doordat echter niet in alle jaren tien nummers het licht hebben gezien, is dit meinumner van 2021 ons 500ste nummer.

Het eerste nummer van "Bevrijdend denken", 1959

Voor de goede orde zij vermeld dat er echter geen 500 stoffelijke bladen zijn verschenen; toen er nog dóórgeteld werd, zijn in enkele gevallen in één stoffelijk blad twee doortelnummers samengevoegd. In de volgende tabel kunt u de complete telling zien. Tot en met december 2020 kunnen we 496 doortelnummers toekennen aan 493

jaar	doortelling*)	stoffelijke bladen	bijzonderheden
1970-1972	30	30	
1973	41	11	in 1973 kwamen 11 stoffelijke bladen uit, juli/augustus met het nummer 36/37
1974-1977	81	40	
1978	92	11	in 1978 11 bladen waarvan één 'extra'
1979-1988	192	100	
1989	201	9	in 1989 zijn slechts 9 bladen verschenen, april/mei gecombineerd in 195
1990-1997	281	80	
1998	291	8	288/289 in één blad, 290/291 eveneens als één blad
1999	297	5	292/293 in één blad
2000	305	8	In 2000 zijn slechts 8 bladen verschenen
2001	307	2	In 2001 zijn slechts 2 bladen verschenen
2002	316	9	In 2002 zijn slechts 9 bladen verschenen
2003	326	10	
2004	336	10	332 was een ongenummerd speciaal nummer, dit werd daarna wel meegeteld in de nummering van dat jaar
2005-2020	496	160	
mei 2021	500	497	

*) In de kolom "doortelling" is telkens het laatste nummer van het jaar of van de vermelde reeks jaren genoemd. De doortelling werd alleen op de nummers 21 t/m 297 afgedrukt.

stoffelijke bladen. Met een stoffelijk blad is hier een papieren exemplaar van het blad bedoeld. Zo is duidelijk dat het meinumnummer van 2021, dat u nu in handen heeft, het 500ste is in de telling en het 497ste stoffelijke blad.

Ontwikkeling

Denkbaar is dat sommigen de vraag zouden willen stellen wat voor ontwikkeling ons blad inhoudelijk heeft doorgemaakt in de afgelopen eenenvijftig jaar. Dat is echter na bijna 500 nummers (een meter tijdschriften!) een veel te omvangrijk studieonderwerp om u daar een behoorlijk antwoord op te kunnen geven.

Wat de uitvoering van het blad betreft, men is in 1970 begonnen met één vel drukwerk, dubbelgevouwen tot vier pagina's met het ongewone formaat 345 x 242 mm.. Zoals gezegd, is het eerste nummer gereproduceerd in het midden van deze Vrijdenker. Al gauw werd overgegaan op 8 pagina's en vanaf mei 1971 kwam daar een lichtgroen vel papier omheen (ook een paar keer een wit vel met rode letters), waarop de teksten doorliepen. In februari 1974 verscheen het eerste nummer op het veel praktischere A4-formaat. Intussen – ook door die formaatverkleining – nam het aantal pagina's toe.

Op het augustus/septembernummer van 1975 werd een verdere verkleining toegepast, namelijk tot 250 x 172 mm.. Dit formaat werd aangehouden, met covers in af en toe veranderende kleur en uitvoering, tot en met no. 292/293 van januari/februari 1999. No. 294 verscheen pas in september van dat jaar; dat was het gevolg van allerlei problemen met betrekking tot de vervaardiging, die het gevolg waren van het overlijden van de drukker. Maar een nieuw gevonden drukkerij was in staat het blad uit te voeren ongeveer zoals we het dezer dagen gewend zijn,

op A4-formaat, met een glanzende cover in kleurendruk.

In februari 2006 veranderde de opmaak niet, maar wel de naam: het blad "De Vrije Gedachte" heeft sindsdien weer de oude, vertrouwde naam "De Vrijdenker". In de bestuursvergadering van oktober 2005 werd het een bezwaar genoemd dat het blad dezelfde titel had als de vereniging, terwijl daar in 1969/1970 juist bewust voor was gekozen. Besloten werd tot de naamswijziging; ook de redactievergadering stemde daarmee in. In het blad van februari 2006 staat een uitnodiging voor de Algemene Ledenvergadering op 25 maart 2006; in de toelichting op het agendapunt *Bestuursactiviteiten* staat dat het bestuur onder meer aandacht geeft aan de vormgeving van het maandblad, waaronder

het geven van een nieuwe naam, De Vrijdenker, hetgeen dus al gebeurd was. In de desbetreffende ledenvergadering gaf e.e.a. geen aanleiding tot discussie^[3]. In hetzelfde nummer van februari 2006 vinden we voor het eerst in het colofon de namen van de redactieleden, nl. Paul Hopster, Frans Bijlsma, Wim de Lobel en Richard Duijnsteet.

Nummer vier van 2010 viel op door een vernieuwde cover-opmaak, waarin we het nog steeds gebruikte logo "De Vrijdenker" in wit op blauw met gestileerd viooltje zien. Met deze vormgeving, ontworpen door Ernst Nijsen, werd beoogd aan te sluiten bij de (toen) nieuwe website van De Vrije Gedachte.

Schrijver dezes heeft, na het overnemen van het hoofdredacteur-opmakerschap van Jan van der Werff, het blad in september 2014 enigszins gemoderniseerd en sindsdien vaak met eigen foto's verlevendigd; in maart 2015 kon de cover vernieuwd worden dankzij de inschakeling van een andere drukkerij; de opmaak is sindsdien niet wezenlijk veranderd.

Achterop de cover van dit blad krijgt u een indruk van hoe de cover-voorkant zich tot en met mei 2010 heeft ontwikkeld.

[1] De historische gegevens in dit artikel zijn deels ontleend aan *Honderdvijftig jaar vrijdenkersbeweging. Een encyclopedisch overzicht 1856-2006*. Bert Gasenbeek, Wouter Kuijlman en Jo Nabuurs. In: B. Gasenbeek, J.C.H. Blom, J.W.M. Nabuurs, *God noch autoriteit*, Boom 2006, en *125 jaar vrijdenken*, Jubileumuitgave van De Vrije Gedachte, oktober 1981.

[2] <https://www.nederlands.nl/nedermap/dagcolumn/dagcolumn/126623.html>

[3] Dank aan Gerhard Elferink voor nadere informatie over deze naamswijziging.

Dystopie in Nederland anno 2030

Floris van den Berg

Wij stellen ons veel te inschikkelijk op tegenover die mensen die uit gebrek aan beschaving de natuur vernietigen. Maar schrijvers kunnen schrijven wat ze willen [...], maar als er niets aan natuurbehoud wordt gedaan, dan hebben al die schrijfsels geen enkele zin. Konstantin Paustovski, 'De oude boswachter heeft gelijk' (1959)

De toekomst is begonnen. Nederland ziet er in 2030 anders uit: Arnon Grunberg heeft de Nobelprijs voor literatuur gewonnen, de Oranjes zijn afgezet, Nederland is een republiek, er is een narcistische autoritaire grote leider ('de Nar' genaamd) die verdacht veel op Baudet lijkt en Nederland staat deels onder water door een orkaan veroorzaakt door klimaatverandering, al wordt de omvang van de ramp door de media, die door de staat gedomineerd worden, gebagatelliseerd. *Fake news* heeft de overhand gekregen. Dat is het Nederland dat beschreven wordt in de roman, of beter gezegd het strijdschrift, *KliFi. Woede in de republiek Nederland* (2021) door **Adriaan van Dis** (1946). *KliFi* staat voor klimaatfictie. Je kan het woord fictie op twee manieren duiden. Ten eerste is het een fictieve roman over de gevolgen van klimaatverandering, vandaar 'klimaatfictie'. Ten tweede ontkent de grote leider (zoals Baudet in de hedendaagse politiek) klimaatverandering. Klimaatverandering wordt afgedaan als klimaatfictie.

De woede uit de ondertitel slaat op de woede die de hoofdpersoon, bibliothecaris Jákob Hemmelbahn, voelt wanneer hij met eigen ogen de ellende van de klimaatcatastrofe meemaakt. Jákob is op tienjarige leeftijd (en dat maakt hem net zo oud als de auteur Van Dis) in 1956 samen met zijn ouders gevlucht uit Hongarije toen de Russen de opstand hardhandig neersloegen. Hij woont nu langs een grote rivier op een terp. Dichter bij de rivier ligt een lager gelegen camping 'de Kuil' waar een allegaartje van klimaatvluchtelingen woont: 'De Kuil zit

vol arme mensen. Goed genoeg voor de rotklus-sen. Weggooimensen.' (p. 114) Wanneer de orkaan toeslaat komt de Kuil onder water te staan en veel bewoners verdrinken. Er komt een brute en bruuske reddingsactie, uitgevoerd door het leger, waarbij Jákobs huis als hoofdkwartier wordt gebruikt. De reddingsactie wordt gecombineerd met het uitzetten van alle buitenlanders zonder geldige papieren en de maatstaf wordt heel ruim geïnterpreteerd. De president doet de orkaan tegen de feiten in echter af als een 'milde herfststorm' en de ernst van de situatie wordt op de tv ontkend. Als daad van verzet besluit Jákob de verhalen van de overlevenden uit de Kuil op te tekenen.

Op de tv hoort Jákob de speeches van de leider, die pocht dat de situatie onder controle is. De discrepantie tussen de feiten zoals hij die met zijn eigen ogen ziet, en de leugens op tv maken hem woedend: 'Voor het eerst hunkerde Jákob naar verzet, naar onvoorzichtigheid. Hij was al eerder besmet met het boosheidsvirus, maar het verlangen naar daadkracht werd steeds groter – het klopte achter zijn slapen.' (p. 43) Hij neemt zich zelfs voor om met een pistool naar Den Haag af te reizen om het tij te keren. Maar hij

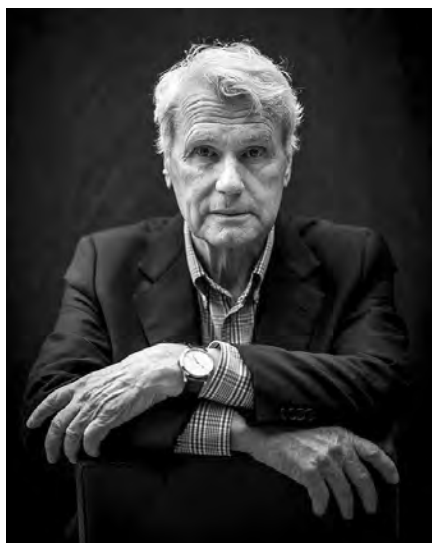

doet het niet. Hij houdt het voor gezien, hij slaat de hand aan zichzelf en drinkt vergif, maar niet nadat hij zijn verslag aan een uitgever heeft gestuurd. Zijn verzet is literair verzet. Net als bij Van Dis. De vraag is natuurlijk of het boek (dus het boek waarvan in het boek sprake is) uitgegeven gaat worden, gezien de censuur.

KliFi laat, wat ik noem, de Trumpiaanse cirkel van ontkenning zien. In het Trumpianisme, zoals bij hedendaagse populistten als Orban, Bolsonaro, Johnson en Baudet, zijn de volgende stadia te onderscheiden in de reactie op een publiek gevaar, of het nu gaat om klimaatverandering of de coronapandemie:

- Ontkennen
- Bagatelliseren
- Keiharde maatregelen eisen
- Kritiek geven op elke maatregel van een ander
- Jezelf lof toezingen over hoe goed je hebt opgetreden
- Blijven ontkennen van de ernst van het probleem en het aantal slachtoffers
- Zondebokken aanwijzen: linkse kerk, asielzoekers, allochtonen, de elite
- Ontkennen dat je het hebt ontkend.

In Nederland anno 2030 is er volop censuur. De media zijn namelijk in handen van de staat: 'De gelijkgeschakelde kranten negeerden dwarsdenkers.' (p. 15) Er is een soort Kultuurkamer voor schrijvers en kunstenaars. De grote leider bemoeit

zich met de kunst, de architectuur, met de uniformen (grijze uniformen met gele bies met ingenaaide handtekening van de leider). Hij rijdt met zijn 'vrinden' rond in de Gouden Koets. De asielzoekers en allochtonen zijn zondebokken en met de noodtoestand als excuus worden die rücksichtslos het land uitgezet.

De rechts-conservatieve ideologie komt tot uiting in de censuur op moderne en postmoderne kunst (werk van Joseph Beuys wordt tijdens een rondleiding door de Grote Leider uit het Stedelijk geflikkerd), toneel wordt weer toegankelijk voor het grote publiek en er is een hernieuwde preutsheid: 'En nu waren jonge mensen steeds preutser geworden en vergeelden de losse zeden uit zijn studententijd in gedateerde romans en gedichten.' (p. 124)

Met *KliFi* heeft Nederland een pendant van 1984 de beroemde dystopie van George Orwell. De dystopie (of DiStopie) van Van Dis is een nauwelijks verholde kritiek op Forum voor Democratie en de Partij voor de Vrijheid, vanuit een GroenLinksachtig perspectief. Ik vermoed dat Baudet zich niets van deze literaire kritiek aan zal trekken, noch dat zijn achterban door het lezen van *KliFi* opeens de schellen van de ogen zullen vallen. Dat komt, denk ik, omdat zij *echt* denken dat er geen klimaatcatastrofe is en omdat zij als antwoord op problemen met asielzoekers maar één antwoord kennen: grenzen dicht en uitzetten.

Helaas is er niet alleen in het boek, maar ook in de echte wereld is een klimaatcrisis, maar die, zoals blijkt uit de recente verkiezingsuitslag, een grote meerderheid, ondanks alle wetenschappelijk bewijs, niet serieus neemt. Er wordt gedacht dat het *KliFi* is. Er is discussie over wat de feiten zijn, wie wetenschappelijke kennis heeft, wie er rationeel is en wie de waarheid aan zijn kant heeft. Op de een of andere manier moeten mensen bewust gemaakt worden van wat er op het spel staat: de leefbaarheid van planeet Aarde die op korte termijn bedreigd wordt door een ongekende ecologische crisis.

Filosoof Rutger Bregman publiceerde een kort pamflet *Het water komt* waarin hij de wetenschappelijke kennis over klimaatverandering

en zeespiegelstijging voor de Nederlandse situatie bondig uiteenzet en laat zien dat Nederland door de zeespiegelstijging grotendeels onbewoonbaar zal worden. Van Dis verwijst in de literatuuropgave van *KliFi* onder andere naar Bregmans boek. Van Dis richt zich tot een breed lezerspubliek met een dystopische roman. Romans kunnen verrassend veel invloed hebben om sociale veranderingen te bevorderen en het zo mooi zijn als *KliFi* zou leiden tot een implosie van extreem rechts, meer klimaatbewustzijn en klimaatmaatregelen, en een hu-

maan vluchtelingenbeleid. En, wat mij betreft, een republiek. Ik acht de kans op dat laatste zeer gering. Het nut van utopieën en dystopieën is dat ze aan het denken zetten over in wat voor samenleving jij wilt leven, hoe jij je verhoudt tot die utopie of dystopie. Het gaat dan ook om de details die het literaire genre van de utopie/dystopie doet verschillen van een politiek filosofisch traktaat. Het mooie van de dystopie *KliFi* is dat je je als lezer kunt afvragen waar je zelf staat: wil jij zo'n rechts-extremistische samenleving waarin de vrijheden langzaam worden ingeperkt en de ernst van de ecologische crisis ontkend wordt, of wil je iets anders? Alleen met het afschaffen van de monarchie kan ik instemmen. Als de Nobelprijs van de literatuur al naar een Nederlandse schrijver gaat dan wat mij betreft naar Ilja Leonard Pfeijffer of naar Van Dis niet in het minst vanwege *KliFi*.

Een frappante eigenschap van dystopieën is dat er altijd wel lezers zijn die menen dat het om een uto-

pie gaat. Wellicht dat Forumfans helemaal niet voelen wat nu het probleem is in het door Van Dis geschetste Nederland anno 2030. Als dat zo is, als de utopie van de één, de dystopie van de ander is, bestaat er geen gemeenschappelijke grond. Mensen leven in gescheiden werelden, met eigen normen en waarden, eigen feiten, eigen wetenschap en een eigen geschiedenis, eigen problemen en eigen oplossingen. En toch in hetzelfde land. Dat is behoorlijk problematisch en ik heb geen idee hoe dat opgelost zou kunnen worden. Een doorbraak van Forum voor Democratie zou wel eens het einde van het poldermodel kunnen zijn.

Van Dis probeert zich voor te stellen hoe het zou zijn als een partij als Forum voor Democratie aan de macht komt. In een propagandasprookje op Youtube van Forum voor Democratie staat een Visie op Nederland 2040 voor een glorieus Nederland volgens Thierry Baudet.^[1] 'Doordat we in 2021 na de verkiezingen stopten met alle duurzaamheidsplannen, bespaarden we zo'n 1000 miljard.' Immigratie gestopt, remigratie aangemoedigd. Er is een nieuw omroepbestel – oftewel staatscensuur. Baudets visie is extreem techno-optimistisch. Het is de Nederlandse techniek die alle problemen voor eens en voor altijd oplost. De propaganda-film is zo absurd over de top dat je de indruk krijgt dat Baudet gewoon zit te dolen, dat het een grap is, dat hij het ironisch bedoelt. Baudet ziet in 2040 een glorieus Nederland; Van Dis schetst een dystopisch Nederland in 2030 met diezelfde narcisist.

De toekomst ligt dan misschien wel open, maar heel ongeloofwaardig is de dystopische schets van Van Dis van Nederland anno 2030 niet. *KliFi* is niet primair een literair werk, maar een moreel appel tot activisme tegen extreem rechts en tegen klimaatontkenners. Ik had me al eens serieus voorgenomen dat als Baudet aan de macht mocht komen, ik emigreer. Nu weet ik het zeker.

[1] https://www.youtube.com/watch?v=5NWh_AzTQXg

40 jaar lang zwerven in de woeste LTS

Interview met Tjeu Jonkers

Willem van Hout

Dichter en dichter tegen de pensioengerichte leeftijd komt hij, desondanks volledig op de hoogte van de leefwereld van zijn leerlingen. Hoogstaande theologische discussies in zijn klas zijn er niet: ergens logisch als je docent bent op een vmbo-basis en -kader. Van verdrietige levensverhalen van zijn leerlingen kan docent LEVO Tjeu Jonkers een handvol vuistdikke romans schrijven. Ik, als zijn ex-collega in de sectie Levensbeschouwing, heb in mijn paar jaar aanwezigheid op deze school een kleine portie van dat verdriet gezien: ik heb de intense ervaring gehad leerlingenschriftjes te mogen nakijken met biografieën van de tweedejaars. Een meisje schreef over haar dealende en uiteindelijk neergestoken opa, een vriendinnetje over een drugs gebruikende vader waar dochterlief al jaren niet meer van gehoord had. Dan nog een verhaal over een vader die hersenschade opliep, waar de roddels op de straat al snel uitwezen dat hij toxische gassen had ingeademd in een drugsclub. Naast deze verhalen over drugs kan Tjeu spreken over vechtscheidingen, ongewenste zwangerschappen, loverboys, alcoholisme, de gevangeniswereld en kaakslagen tussen leraren en leerlingen. Dit is zomaar – en wellicht dat u het als lezer helemaal niet ‘zomaar’ vindt – een vmbo-basis/kader, de technische variant, wat vroeger de LTS heette, ergens in de vijfde grootste stad van het land, onder de fabrieksrook van Helmond. Een school liggend tussen een aantal achterstandswijken en (voorheen) een groot woonwagenkamp in.

Vanuit de 1ste graads Lerarenopleiding Godsdienst en Levensbeschouwing van de Universiteit van Tilburg, kreeg ik de opdracht om een interview te houden met een Godsdienst/Levensbeschouwing docent. Ik zocht naar een ervaringsdeskundige - want met een onervarenere praat ik dagelijks in de spiegel. Iemand die in staat is een algemeen beeld te schetsen van het levensbeschouwelijk onderwijs op de middelbare school, een beeld dat voorbij oppervlakkigheden gaat en diepere inzichten biedt. Tjeu is er één zoals je ze bijna nooit meer ziet: hij heeft bijna heel zijn carrière voor deze school zijn talenten ingezet. Zijn veertigjarig (!) jubileum is inmiddels alweer achter de rug. Tjeu interviewen zou als het lezen van een oud boek zijn dat echter al zijn zoveelste herdruk beleefde, met aanpassingen daarin om de tand des tijds te doorstaan. Als ware het de Nieuwe Bijbelvertaling.

In zijn algemeenheid wilde ik weten van Tjeu: hoe kan je op een vmbo-basis/kader beter wel en beter niet levensbeschouwing doceren?

De school waar hij werkzaam is valt onder een katholieke instelling met meer dan 100 jaar bestaansgeschiedenis. Levensbeschouwelijk onderwijs hoort dus thuis op deze school. Cultureel en religieus pluralisme vieren er echter hoogtij. Alhoewel: in het leerlingenbestand zitten

weinig katholieke kerkgangers, dus zo, pluraal – zeg ik gekscherend – is het nu ook weer niet. Als er (goede) katholieken op school zaten, zouden extreme opvattingen over andermans achtergrond minder aanwezig geweest zijn: zo is mij de opmerking ‘één verdronken Syriër in zee is één moslim minder in ons land’ in de wandelgangen ter ore gekomen. Voor ons docenten een teken van verhoogde intolerantie in de huidige maatschappij en voor de blanke vlegel die het over zijn lippen durfde te laten rollen enkel verhoging van zijn *street credibility* betekend. Wat overigens niet zegt dat op het VWO zulke meningen niet tentoongespreid worden, maar daar zal het subtieler naar buiten komen. Op de school waar ik nu van spreek is het rechter voor de raap... eerlijker. Een ander voorbeeld komt uit de topsportklas vol PSV-jeugdspelertjes: ‘Jij hè, meneer van Hout, jij bent voor Rico,’ zo legde een Beninese jongen mij uit ‘en da’s typisch kaas. Wij Blacka’s zijn namelijk voor Badr’. En met het bespreken van dit kickboks-gevecht verplaatsten de jongens van Surinaamse, Antilliaanse en Sub-Saharaanse roots zich fysiek naar één kant van de klas, zo ver mogelijk weg van de ‘tatta’s’: de blanke jongens, maar óók van de half Marokkaanse klasgenoot, die ineens laatdunkend tot ‘Nederlander’ gecategoriseerd werd toen hij fan bleek van de huidige wereldkampioen. Maar broederschap tussen de kleuren was er ook in deze klas: de leerlingen werden een voetbalteam als je als docent meende *eisen* te kunnen stellen. Een sliding werd ingezet en als je als docent daaroverheen wist te springen, zou een ander je een beuk in je zij geven, opdat je als docent het lesdoel nooit bereiken kon.

Nu ik een indruk gegeven heb van deze school, richt dit interviewverslag zich op de vragen die ik ging stellen aan Tjeu, vragen algemeen van aard, met antwoorden die onlosmakelijk verbonden zijn met zijn werkplek. Vragen als: *Waarom heet ons vak LEVO (‘Levensbeschouwelijke Vorming’) en geen Godsdienst?* En: *Waarom geven wij les zoals wij lesgeven: schier alleen ‘vormingsonderwijs’ zonder godsdienstjargon?* Kritisch kijkend: *Of het niet anders zou moeten?* Zoals lesgeven volgens het levensbeschouwelijk-wetenschappelijk principe van ‘*learning about religion*’ vanwege de vele vooroordelen die leerlingen over elkaars achtergronden hebben. Of zelfs (ouderwets) via ‘*learning in religion*’, omdat de school nu eenmaal een katholieke vlag draagt. Ook wilde ik toetsen *of de inhoud van de universitaire colleges aan de Master Lerarenopleiding 1ste graads Godsdienst en Levensbeschouwing klopte met de werkelijkheid* waar Tjeu in leeft. Heeft hij werkelijk het vak zien veranderen van ‘*learning in*’, ofwel catechese, naar ‘*learning from*’ ofwel vormingsonderwijs? En ik wilde Tjeu’s visie horen over de toekomst van het vak

Willem van Hout

Godsdienst: *Moet er in Nederland nog Godsdienstles worden ingeroosterd in een samenleving waarin slechts weinigen de God van Abraham nog kennen?* Ten slotte: *Heeft Levensbeschouwing een toekomst?* Aangezien je de Westerse transitie in het vak – van catechese in een gelovige samenleving naar learning from in een seculiere samenleving – beter als afkalving van het vak zien kan? Is het vak Godsdienst uitgerekt om vervolgens Levensbeschouwing te heten, waarbij het elastiek dun is geworden en bijna op knappen staat?

In een informele sfeer en met slechts een paar open vragen op zak die het ijs zouden breken, kreeg ik mijn antwoorden.

Ik vroeg Tjeu wat zijn beeld is van hoe leerlingen naar het vak godsdienst kijken.

“Leerlingen zitten in ieder geval niet te wachten op godsdienstonderwijs. Wel op levensbeschouwing, waarbij de nadruk dus nooit op godsdienst komt te liggen.” Tjeu’s conclusie na 40 jaar lesgeven is dat *‘Learning about’*, en al helemaal *‘learning in’*, op deze school geen optie zijn. Maar: “Mijn schoondochters, die hoger algemeen vormend en voorbereidend wetenschappelijk onderwijs hebben genoten, hebben wel degelijk volgens het idee van *‘learning about religion’* les gekregen tijdens levensbeschouwingsonderwijs. Maar dat type leerling is braver en leergieriger.” Dit was het moment om een kritische vraag te stellen: was het geen gemakzucht van levensbeschouwings-docenten, en ook die van Tjeu, om puur godsdienstige thema’s buiten de lesinhoud te laten? En zodoende leerlingen maar niet voor het hoofd te stoten? Wiskunde-docenten lopen immers ook tegen muren aan wanneer zij hun leerlingen over sinus en cosinus vertellen – om over tangens nog te zwijgen – maar doen het niettemin! Ik meende Tjeu te kunnen doen toegeven, al was het maar een beetje, dat ik hier waarheid sprak. “Nee,” zo verraste hij mij “leerlingen van onze school zijn zeer goed in staat om wiskundige theorieën te leren. Of om de *Past* en *Present Continuous* goed in te zetten wanneer zij Engels spreken. Als docenten maar uitleggen waar wiskunde, Engels, Nederlands, Biologie en Autotechniek toe dienen in de maatschappij. En dan wel de maatschappij waar zij deel van uitmaken.” “Om bij een proefwerk vragen te stellen als ‘reproduceer de christelijke dogma’s en leg ze uit’, nou, dan is dat vragen om vele enen op de rapporten van kinderen, omdat de leerlingen dat te ver van hun bed vinden!” Ik constateerde hieruit dat *‘Learning about religion’* zelfs door de directeur afgeraden zou worden, omdat dat het slagingspercentage van zijn school sterk zou doen verminderen...

Levensbeschouwing, zo moet het vak volgens Tjeu betiteld worden. Maar ook daar zitten restricties aan: “Je moet met vormingsonderwijs bezig zijn. En dan vooral putten uit je eigen levenservaring en levensloop. Veel kinderen komen uit probleemgezinnen; ze hebben weinig weet van de eisen die hun latere werkgevers aan hen stellen. Daarom is vorming van belang, en niet voor niets heet het vak officieel LEVO: LEvensbeschouwelijke VOorming. Treed je buiten dit geijkte pad en ga je ‘zweverig’ spreken over ‘wat zijn levensvragen?’, als een einddoel op zich, dan zou het voor leerlingen nooit interessant worden. Je moet je open opstellen naar de leerlingen en verhalen vertellen over jezelf. Levensvragen komen op een terloopse manier ter sprake en op die manier leren

leerlingen wat levensvragen zijn. De leerlingen bij ons op school leren alleen als je over praktijksituaties spreekt, niet als je met theorie aankomt.”

Wat houden lessen over vorming in?

“Als docent moet je het hebben over ‘hoe word je een jongadolescent’. Normen en waarden, goed en slecht, oorlog en vrede, liefde en haat, egoïsme en altruïsme, intolerant en tolerant: allemaal thema’s die de leerlingen herkennen in hun dagelijkse wandel op aarde. Je geeft de leerling mee dat als zij niet bezig zijn met deze thema’s in hun leven, zij moeite zullen hebben zich te redden in de maatschappij. Lekker stoer blijven doen eindigt stevast in een leven in de goot: dat geef ik ze mee.” (Ik zag hier overigens een parallel met aloude broeders die les gaven over hel en verdoemenis, maar dat daargelaten). “Al die genoemde thema’s komen terug in de Bijbel, maar het godsdienstige ervan benadruk je simpelweg niet.” herhaalt Tjeu. Aangezien ikzelf zowel leraar LEVO als wiskunde-instructeur ben, leg ik het voorgaande nog eens in andere woorden uit: dat je als docent uitleg biedt over de andere wang toekeren in plaats van wraak nemen is een geweldig idee voor onze leerlingen, maar voor deze leerlingen is het net zo min van belang dat dit een leefregel is van Jezus als dat de stelling van Pythagoras door Pythagoras is uitgedacht. De vraag of Levensbeschouwing geen te ver uitgerekt godsdienst-elastiek is, wordt hiermee min of meer beantwoord: nee, Tjeu ziet meerwaarde in Levensbeschouwing als het om persoonlijke ethiek en groei gaat; ja, als het om theologie en het spirituele-/transcendente-/religieuze gevoel gaat. Levensbeschouwing is dan ‘een vaag vak’.

Of de religieuze schoolidentiteit invloed heeft op zijn lesgeven, dat betwijfelt Tjeu:

“Wanneer ik schooldirecteuren over de schoolidentiteit hoor spreken, spreken zij nooit over het katholicisme. Wel spreken zij over ‘het allemaal samen doen van de dingen die we op school moeten doen, maakt onze school’, wat je een katholieke gedachte kan noemen. Mijn doel met levensbeschouwing is dat ik hoop dat leerlingen zich in de maatschappij weten te redden. Alle vakken hebben hun nut daarin, maar hoe je staat in verhouding tot de medemens, dat thema lijkt voorbehouden tot het vak levensbeschouwing... en maatschappijleer. De medemens, de maatschappij om je heen, het samen zijn op aarde, samen de dingen doen: ja, het vak LEVO en de schoolidentiteit hebben een relatie. Maar als ik de school werkelijk een katholieke identiteit zou moeten geven, doet dat geen recht aan de feitelijke situatie. Nogmaals, scholleidingen door de decennia heen hebben nooit letterlijk gezegd ‘wij zijn katholiek’ als hen gevraagd mocht worden naar het kartakter van hun school.” Tjeu vertelt mij dat geen enkele schooldirecteur ook maar één enkele eis stelde aan zijn lesinhoud. Als Tjeu wiskunde aan de kinderen zou hebben gegeven, hadden zij dat wellicht niet eens in de smiezen gehad. “Men is blij dat ik de wind eronder houd. Dat ik leerlingen durf aan te pakken, ze durf te wijzen op hun gedrag en dat ik zelf alles oplos met de leerlingen in plaats van ze naar de teamleiders te sturen met een lesverwijdering.” Hieruit blijkt, althans voor mij, dat de school zijn katholieke grondslag niet als identiteit uitdraagt, want anders hadden de schoolleidingen toch zeker wel met de sectie van Levensbeschouwing om tafel gegaan

ergens in die 40 jaar? Nee, de school is intrinsiek niet katholiek. De school heeft een katholieke vlag, maar geen katholieke motor. Tjeu ziet geen reden om 'learning in religion' aan te bieden.

Nu lijkt het dat katholicisme en secularisme elkaars tegenpolen zijn. Maar progressieve katholieke denkers zouden het eens kunnen zijn met Tjeu's visie. Zij zien ruimte voor respect voor zowel pluralisme als secularisme en dat vanuit het katholieke gedachtegoed. Kinderen wandelen wel degelijk een katholieke schoolportaal binnen, maar zullen voorbij de klapdeuren, waar de aula en de klaslokalen zich bevinden, geen katholiek jargon tegenkomen. Openminded enerzijds. Anderzijds (en deze kritiek is stukken moeilijker vindbaar binnen de moderne theologie) kun je deze scholen als wolven in schaapskleren beschouwen? De kinderen krijgen namelijk het idee op een openbare school te zitten, maar niets is minder waar.

Ik heb veel geleerd van het interview. Dat ik bij mijzelf moet blijven, vooral bij dit vak, veel meer dan wanneer je Engels geeft. Daarbij zie ik in – al had ik zelf dat idee zelf al, maar is het sterker ingebed in mijn denken over het vak – dat levensbeschouwing zo weinig mogelijk over godsdienst moet gaan. Al eind jaren '70, toen hij les begon te geven op de lagere technische school, merkte Tjeu dat niemand zat te wachten op de lessen die zijn oudere collega's gaven. Collega's die van huis uit missionaris waren geweest en met veel liefde over Jezus wilden praten tijdens hun lessen. Deze leraren hielden het snel voor gezien, alwaar Tjeu de taal sprak van de omgeving waar de school staat en als onervaren docent op contractverlenging kon rekenen. Ja, de visie van Tjeu vindt dus zijn oorsprong in één en dezelfde werkplek. Desondanks zijn Tjeu's visies breder te trekken.

Hij vertelde mij dat hij, zowel met zijn verhuizing van het Limburgse platteland naar de grote stad, als vanwege zijn PABO-studie, God maar beter had kunnen achterlaten in zijn ouderlijk huis.

In de stad merkte hij dat niemand van zijn generatiegenoten de kerk bezocht. Het socialistisch gedachtegoed was hip, waarbij een atheïstische grondhouding hoorde. Tjeu nam makkelijk afstand van de kerk. Voor hem was gelovig zijn cultureel en context-gebonden. Als ik de colleges betrek die ik gevolgd heb aan de Nieuwegracht te Utrecht, waar de UvT zijn lerarenopleiding GL gevestigd heeft, spraken wij over onze samenleving die veranderde, het Nederland dat en masse minder of niet meer naar de kerk wandelde, dat openlijk kritiek op alle autoriteiten uitte en tegen religieuze waarheden vocht met hulp van de wetenschap. Dit alles kwam Tjeu tegen midden jaren '70 midden in de stad.

Ik ben anders gaan kijken naar het vak door het interview. Tjeu meent dat het vak Godsdienst van geen belang meer is voor de maatschappij waar de leerlingen in leven. Godsdienst staat te ver van hen af. De kinderen met Marokkaanse, Turkse, Antilliaanse en Surinaamse roots: ook zij zijn de godsdiensten van hun ouders niet aanhangig. Of geeft dit reden genoeg om juist wél Godsdienst te geven? Omdat in deze tijd van religieus analfabetisme zoveel misverstanden zijn over de Islam? Maar in dat geval is het van even groot belang om les te geven over Marokkanen, want ook daar gelden misverstanden over. Of over Zwarte Piet. Of over Helmondse.

Tjeu beschouwt het vak Levensbeschouwing als een meerwaarde wanneer gedoceerd zoals geschetst. Niettemin: Tjeu meent dat het vak geïncorporeerd zou moeten worden door het vak Maatschappijleer. Hij beweert dat het beschouwen en vormen van je leven altijd van doen heeft met de samenleving om je heen.

Dat zet mij aan het denken. In het Maatschappijleerboek (van Essener) staan thema's als 'Politiek', 'Jongeren', 'Media', 'Criminaliteit' én 'De pluralistische samenleving'; het laatste zeker een thema twee handen op één buik vormend met Levensbeschouwing. Maar ook de andere thema's zijn 'levensbeschouwelijk' te noemen. Bij alle thema's wordt continu van de leerling verwacht meningen te vormen, een visie te creëren... een visie die je in je persoonlijke levensbeschouwing opneemt. Bij Maatschappijleer leer je tevens dat er verschillende meningen over de samenleving naast elkaar leven.

Maar bij Levensbeschouwing is het van belang dat je leert om te gaan met deze verschillende zienswijzen, hetgeen dieper gaat. Valt Maatschappijleer... niet onder Levensbeschouwing? Ik zal Tjeu niet meer lastig vallen met mijn contemplaties. Laat hem maar rustig afbouwen en met tevredenheid over zijn lesperiode terugdenken, ik moet er niet aan denken hem daarvan te beroven.

De rode draad in het interview? Die kwam naar voren toen ik Tjeu uiteindelijk vroeg een algemeen advies te geven voor mij als docent Levensbeschouwing: "Sta met beide benen in de maatschappij, Willem, en blijf dicht bij jezelf, dan raak je ze."

Tjeu Jonkers op zonne kop. Bij de start van het schooljaar, elk jaar weer opnieuw, gaat Tjeu bij elke klas die hij voor zich krijgt 'op zonne kop' staan. Gewoon voor de leuk? Nee, om te laten zien dat hij vitaal is en er niet met hem te spotten valt. Tjeu: "Ik vertel mijn leerlingen vooraf altijd: 'als mij dit niet lukt, dan ben ik te oud en stop ik resoluut met lesgeven.' Zoals je ziet hebben ze tot nu toe dikke pech. Ik blijf nog even!"

Een betere onderbouwing van mensenrechten is nodig

Harry Ansems

Het is een bekend gegeven dat met – name in de westerse wereld – velen er nog steeds van overtuigd zijn dat hun visie op mensenrechten geïnspireerd is door het Christendom. Het Christendom zou immers aan de basis staan van alle regels met betrekking tot goed en kwaad. Deze zienswijze is overigens kenmerkend voor elke vorm van godsdienst: louter op grond van hun geloof menen godsdienstigen bevoorrecht en alwetend te zijn op het gebied van de ethiek. Vanzelfsprekend menen zij dan ook andersdenkenden te kunnen voordragen hoe die zich dienen te gedragen.

Godsdienst biedt geen enkele richting voor een visie op mensenrechten

Maar nu de feiten: Is godsdienst werkelijk een basis voor ethiek en voor mensenrechten? Om dat te onderzoeken moet men wel naar de bron van de desbetreffende godsdiensten gaan, te weten de heilige boeken waar de godsdienstigen zich op beroepen. Wetenschappers als Richard Dawkins, Sam Harris en Victor Stenger hebben dit daadwerkelijk onderzocht en komen met een overstelpend aantal citaten en voorbeelden waaruit blijkt dat met name de Bijbel geen enkel houvast kan zijn voor een ethische levenshouding. Zo bieden ook de door veel gelovigen geroemde Tien Geboden geen enkel soelaas. Deels betreft het hier louter interne discipline-regels, zoals “Eert geen andere god dan de onze” en anderzijds betreft het zeer algemene universele regels, die al zo oud zijn als Homo Sapiens zelf, zoals “Gij zult niet doden” en “Eert uw vader en uw moeder”. Het navrante is dan nog dat deze gedragsregels, zo algemeen geformuleerd, kennelijk ook geheel naar eigen inzicht en willekeur kunnen worden toegepast. Zo is er op grond van de Bijbel in veel christelijke landen kennelijk geen enkel bezwaar tegen de doodstraf voor criminelen. Maar anderzijds is er met een beroep op hetzelfde heilige boek gewoonlijk wel weer een

onoverkomelijk bezwaar tegen elke vorm van euthanasie, hoe dramatisch en ellendig de omstandigheden ook mogen zijn. Onlangs nog motiveerde tijdens een Nederlands universitair debat een hooggeleerde christelijke spreker en voorstander van een algemeen euthanasieverbod (ook voor ongelovigen uiteraard!) dit verbod tot doden met “God heeft nu eenmaal ieder mens geschapen naar zijn beeld en gelijkenis”. Los van het feit dat een veronderstelde god best wel eens voorstander zou kunnen zijn van het beëindigen van een ellendig aards leven, kunnen we natuurlijk helemaal niets met de door spreker geproduceerde heilige regel. Heeft God ook Adolf Hitler en Marc Dutroux geschapen naar zijn beeld en gelijkenis? Een ander voorbeeld: Slavernij wordt in de Bijbel als vanzelfsprekend beschouwd. Het Oude Testament stelt letterlijk dat het elke man vrijstaat zijn dochter als slavin te verkopen (*boek Exodus*). Men kan toch niet stellen dat de god die dit dicteerde een erg vooruitziende blik heeft gehad of een goede antenne had voor ethiek. En overigens was het diezelfde god

daar gevestigde herdersvolken grondig uit te roeien of tot slavernij te onderwerpen.

Hier zullen veel van de modernere christenen dan weer tegenin brengen dat het Oude Testament inderdaad niet meer in deze tijd past, maar dat het Nieuwe Testament toch maar een prima basis is voor een ethische levensbeschouwing. Hoezo dan? Wat is de boodschap van de desbetreffende profeet die zich uit geeft voor de zoon van god en dit kracht bijzet door het doen van wonderen? Het verschijnsel profeet-wonderdoener doet zich met de regelmaat van de klok voor in allerlei oude culturen, maar houdt wel plotseling op zodra wetenschappers met moderne middelen en observatie-technieken nader onderzoek doen. En met welke ethische richtlijnen van deze profeet moeten wij het dan verder doen? “Zalig zijn de vervolgenden, want hunner is het Koninkrijk der Hemelen.”? “Geef aan de keizer, wat aan de keizer toekomt”? Of: “Wie u op de wang slaat slaat, kere hem de andere wang toe”? We kunnen ons toch niet voorstellen dat de vervolgenden in de wereld hier echt

Supplément à l'œuvre de...

Mensenoffer op Hawaï, 19e-eeuwse Franse afbeelding

offer in het Nieuwe Testament? De heilige vader in de hemel keurt goed dat zijn zoon dient als gruwelijk mensenoffer om de schuld van de gemeenschap te delgen? Het mensenoffer was een veel voorkomend verschijnsel in archaïsche samenlevingen om het onheil af te wenden voor een schuldbewuste menigte. Met name een krachtig machtsmiddel in dictatoriale stelsels om een onderworpen volk tevreden te stellen. We zagen dit al bij de Azteken en nu nog steeds in bepaalde islamitische en boeddhistische samenlevingen: de held, die zich als martelaar opoffert voor het welzijn van het schuldige volk dat immers altijd tekortschiet tegenover zijn onfeilbare leiders.

Kortom: De heilige boeken bieden geen enkele richting voor een ethische levenshouding. Om dit te omzeilen beroepen veel godsdienstigen zich op de christelijke traditie, de joods-christelijke traditie of de traditie van de moslim-wereld. Hebben we daar iets aan? Nee, integendeel. De eeuwenlange tradities van deze godsdiensten laten juist een indringend en verbijsterend spoor zien van godsdiensttwisten, onverdraagzaamheid, oorlogen en vervolgingen. In de Arabische landen is de voordien bloeiende wetenschap na de invoering van de Islam nagenoeg tot stilstand gekomen. In Europa heeft het Christendom zich tot het uiterste verzet tegen de verlichtingsfilosofen en tegen elke vorm van wetenschappelijke vooruitgang. Het Christendom heeft dan ook geen enkele bijdrage geleverd aan het ontstaan van de rechtsstaat, de democratie en de rechten van de mens. Integendeel, het enige wat je zou kunnen zeggen is dat het Christendom in de westerse wereld na de zoveelste nederlaag tegen de objectieve wetenschap (de aarde is niet het middelpunt van het zonnestelsel, de mensheid bestaat al veel langer dan 6000 jaar, de ark van Noach is biologisch gezien onmogelijk, pausen zijn niet onfeilbaar) toch door schade en schande heeft geleerd om toleranter te zijn tegenover andersdenkenden en toch zo nu en dan eens verder te kijken dan alleen het belang van de eigen geloofsgemeenschap.

De inherente waardigheid van de mens dan?

Op 10 december 1948 werd door de Verenigde Naties de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens afgekondigd. Hoewel in deze Verklaring het begrip mensenrechten scherper werd geformuleerd dan voordien, kunnen we achteraf toch niet anders dan constateren dat het ontbrak aan een goede onderbouwing van de afgekondigde rechten. De opstellers van de Verklaring konden waarschijnlijk ook niet anders, want bij een godsdienstige of maatschappelijke onderbouwing van de mensenrechten zou ongetwijfeld een moeizame discussie zijn losgebroken onder de naties van de wereld, die immers juist op levensbeschouwelijk en ideologisch gebied sterk verdeeld zijn. Wat resteerde was een dringend beroep van de VN op de “inherente waardigheid en de gelijke en onvervreembare rechten van alle leden van de mensengemeenschap”.

Hoewel uit de Universele Verklaring duidelijk blijkt dat elke mens alleen al op grond van zijn mens-zijn bepaalde onvervreembare rechten bezit, wordt toch niet duidelijk gemaakt wat nu precies het karakteristieke is van dat mens-zijn waarop die rechten gebaseerd zijn. In elk geval is het begrip “inherente waardigheid” een uiterst vage omschrijving. Overal ter wereld wemelt het van de mensen die afvalligen van hun eigen religie misschien nog wel als mens zullen accepteren, maar hen beslist niet als “waardig” zullen beschouwen. En los daarvan: Kunnen wij in alle ernst levensgevaarlijke criminelen als waardig beschouwen? En moeten wij jonge kinderen op het gebied van mensenrechten in waardigheid gelijkstellen met volwassenen en hen bijvoorbeeld op grond van godsdienstvrijheid het recht geven om tot een sekte toe te treden?

Nu is het gelukkig wel zo dat de VN aan de naties alle vrijheid hebben gelaten de grondslag van de mensenrechten verder uit te werken. Maar wat is daarvan terecht gekomen? Noch in het voor de Europese landen geldende Verdrag van Rome, noch in de Nederlandse Grondwet, noch in andere belangrijke constituties, komt men een nadere onderbouwing van het mensenrechten-ideaal tegen. En dan zijn er natuurlijk ook nog landen, zoals China en Saoedi-Arabië, waar elke bespreking

van mensenrechten in feite nog taboe is.

Een goede aanzet tot onderbouwing van de mensenrechten is wel te vinden in een verklaring over rassengelijkheid, welke werd uitgegeven door de Unesco op 18 juli 1950. Deze verklaring, die was opgesteld door een commissie van vooraanstaande wetenschappers, heeft nadien helaas veel te weinig publiciteit gekregen. De verklaring luidde als volgt: “De wetenschap is het er unaniem over eens dat de mensheid één is: dat alle mensen behoren tot een en dezelfde soort, homo sapiens. Het aantal genen dat verantwoordelijk is voor de erfelijke verschillen tussen mensen is altijd uiterst klein in vergelijking met de totale genetische constitutie van de mens en het reusachtige aantal genen dat alle mensen gemeenschappelijk hebben, ongeacht de populatie waartoe zij behoren. Welke categorieën antropologen ook onderscheiden, tot de criteria behoren nooit mentale eigenschappen. Evenmin rechtvaardigen wetenschappelijke gegevens de conclusie dat erfelijke verschillen een belangrijke factor vormen bij het ontstaan van de verschillen tussen de culturen en de culturele verworvenheden van verschillende volken of groepen. De geschiedenis van de culturele evolutie heeft iedere groep heeft ondergaan is de voornaamste verklaring van zulke verschillen. De enige ei-

Jared Diamond. Foto van Kenneth C. Zirkel

genschap die meer dan alle andere uiterst belangrijk is geweest bij de evolutie van de mentale eigenschappen van de mens is zijn leervermogen, zijn plasticiteit. Soepelheid van geest is een soortkenmerk van homo sapiens.”

Interessant in dit verband is ook de analyse van de Amerikaanse evolutionaire bioloog Jared Diamond. In zijn boek *Zwaarden, paarden en ziektekiemen* (1998) toont hij aan dat de geschiedenis voor de verschillende volkeren een verschillende loop heeft genomen als gevolg van de toevallige omstandigheden waar het volk in de loop der eeuwen mee te maken heeft gehad, en niet als gevolg van biologische verschillen tussen die volkeren. Zo is de voorsprong van de Euraziëten te verklaren met het feit dat hun geschiedenis zich afspeelde op de goed begaanbare oost-west as van hun ecologisch landschap. Ontwikkeling van landbouw-gewassen, domesticatie van vee, technologie en schrift konden daardoor snel uitgewisseld worden. Op de noord-zuid as van Afrika en van Amerika was die uitwisseling veel problematischer.

Daarentegen moeten we toch concluderen dat religies en ideologieën ons sinds de Universele Verklaring van 1948 ten aanzien van “de waardigheid van de mens” in het geheel niet verder hebben gebracht. Ook de invloed van socialistische dan wel kapitalistische bestuursvormen laat zich allerm minst vertalen in een evidente verduidelijking van de mensenrechten.

Een sleutelrol is weggelegd voor de wetenschap

Om toch tot een betere kennis over de mensheid en dus ook over mensenrechten te komen is een sleutelrol weggelegd voor de wetenschap. Het goede nieuws is dat er sinds 1948 op wetenschappelijk gebied en met name door de toegenomen aandacht voor evolutie-wetenschappen juist wel belangrijke ontwikkelingen zijn te melden. In zijn boek *Descent of Man* (1871) was Charles Darwin al tot de conclusie gekomen dat de gehele bestaande mensheid tot een en dezelfde natuurlijke soort behoort, en dat was opmerkelijk in een tijd waarin men slavernij en genocide op “wilde” volkeren bijna als vanzelfsprekend beschouwde. Darwin was

in het conservatief-christelijke Engeland dan ook een der eersten die zich nadrukkelijk uitsprak tegen de slavernij. Intussen ondersteunen moderne DNA-onderzoeken volledig de stelling die Darwin en ook de Unesco-wetenschappers innamen. Zo is uit een genetisch volksonderzoek in Frankrijk gebleken dat een Fransman van joodse origine in genetische details minder verschilt van de

mate ontwikkeld en verfijnd dat elke mens in aanleg daardoor een sociaal en ethisch wezen genoemd kan worden.

Een andere belangrijke ontwikkeling, welke helderheid verschaft over de karakteristieke hoedanigheid van ons mens-zijn, wordt verschaft door de nog vrij jonge wetenschap van de epigenetica. De epigenetica houdt zich bezig met bestudering

gemiddelde Fransman dan de Noord-Fransman van de Zuid-Fransman.

Veel is ook bekend geworden door steeds verdergaande neurologische onderzoeken. Het menselijk hersenstelsel, zoals het in de loop van de evolutie is opgebouwd, blijkt het meest gecompliceerde en meest wonderlijke verschijnsel op aarde te zijn. Elke individuele mens beschikt over miljarden hersencellen (neuronen), die via biljoenen verbindingen een netwerk vormen dat onze identiteit, ons zelfbewustzijn en ook onze empathische vermogens mogelijk maakt. Maar de mens is meer dan een verheven individu. Een team van onderzoekers van de universiteit van Parma ontdekte in 1990 dat de menselijke hersenen beschikken over zogenaamde gedeelde circuits. Wanneer wij pijn of vreugde bij een ander waarnemen, sturen de spiegelneuronen in de gedeelde circuits eenvoudigweg ons eigen sensorisch systeem aan, waardoor de zenuwen en spieren in ons lichaam op nagenoeg dezelfde wijze reageren als bij de ander. Spiegelneuronen komen in beperkte mate ook al bij mensapen voor, maar bij mensen zijn deze der-

van de systematiek die ervoor zorgt dat genen worden ingeschakeld of uitgeschakeld. Het grote verschil tussen mensen en dieren zit hem niet in de genetische code op zich, maar wel in de wijze waarop de genen, met name ook in de hersencellen, gereguleerd worden. Zeker is dat de epigenetica van onze cellen direct tijdens ons leven al is aan te sturen, bijvoorbeeld door training (onderwijs) of door te wijzigen leefomstandigheden. Bekend is dat wat de genetische code betreft mens en chimpansee voor 98,7 % aan elkaar gelijk zijn. Maar dit verklaart niet het uitzonderlijk grote leervermogen van een jong menskinde in vergelijking met een chimpansee-jong.

Het menskinde, ongeacht ras of afkomst, leert zeer snel van leerimpulsen uit zijn omgeving. En het epigenoom van getrainde hersencellen bewaart zijn vaardigheid vervolgens gedurende het grootste deel van het leven. De epigenetica levert derhalve een goede verklaringsgrond voor de ontwikkelingssnelheid, het geheugen en de flexibele doelgerichtheid van menselijke wezens. En hiermee komen we direct op het belang van goed, seculier, weten-

schappelijk verantwoord onderwijs. Er is wereldwijd nog zoveel onbenutte capaciteit. Het is eigenlijk te gek voor woorden dat het onderwijs, ook in de ontwikkelde westerse wereld, op het gebied van mensenrechten nog ver achterloopt. Het biologie-onderwijs in het basis- en middelbaar onderwijs beperkt zich meestal nog tot allerlei details binnen de planten- en dierenwereld, maar voor de voorgeschiedenis en de essentiële eigenschappen van de menselijke soort is dan geen tijd meer. Bij het vak maatschappijleer wordt in de leerplannen veel ruimte gegeven aan het in kaart brengen van triviale verschillen tussen de wereldgodsdiensten, maar het onderwerp mensenrechten komt nauwelijks of niet aan bod.

Geheel in de lijn van het voorgaande kan men ten aanzien van mensenrechten nu twee essentiële hoofdrechten vaststellen: Ten eerste het recht om niet gediscrimineerd te worden en ten tweede de vrijheid van meningsuiting en communicatie. Beide rechten raken direct de kern van het mens-zijn en zijn onontbeerlijk voor de menselijke vooruitgang, zowel individueel als collectief. Er mag geen blokkade zijn voor het uitwisselen van kennis en ideeën. Juist door de ontwikkeling van zijn com-

municatieve vermogens is de mens in de loop van de evolutie verheven uit zijn vroegere primitieve status. Intussen is ook wel duidelijk geworden dat de belemmering van kennisoverdracht alleen maar het belang dient van op zelfbehoud gerichte machtshebbers en de aan hen gelieerde politieke of levensbeschouwelijke elite. Natuurlijk moet vrijheid van meningsuiting en communicatie wel gericht zijn op vermeerdering van kennis. Ongefundeerde scheldpartijen verdienen geen bescherming. Indien goed omschreven, omvat het hoofdrecht van de vrijheid van meningsuiting en communicatie dan tevens al de vrijheid van godsdienst, de vrijheid van vereniging en vergadering en de vrijheid van onderwijs. Wat zouden bijvoorbeeld godsdienstig of ideologisch georiënteerde bevolkingsgroepen nog meer kunnen eisen dan het recht om vrijelijk hun ideeën zowel in eigen kring als openbaar kenbaar te maken? Toch zeker niet het recht om vrouwen te discrimineren of om op kosten van andere belastingbetalers extra financiële voordelen op te eisen! Anderzijds valt het vertoon van godsdienstige symbolen zoals kruisen en hoofddoekjes gewoon onder de vrijheid van meningsuiting en zal dus geaccepteerd moeten worden.

Conclusie

Wanneer men eenmaal tot de conclusie is gekomen dat het menselijke hersenstelsel met het daarin verankerde menselijke emotionele en rationele geestesvermogen een kostbaar bezit is dat gedurende miljoenen jaren van evolutie uit primitievere levensvormen is opgebouwd, dan hoeft het geen betoog dat het kostbare bezit hiervan bij elke mens op aarde een universele bescherming verdient. Er is natuurlijk nog een tweede argument: De natuur heeft ervoor gezorgd dat elke (geestelijk gezonde) mens in beginsel ook over empathische vermogens beschikt. Deze zijn van uiterst belang voor samenwerking, verbondenheid en vooruitgang. Wij kunnen ons dus niet afsluiten voor het welzijn van onze medemensen dat in feite ook ons welzijn is. Door toenemende wereldwijde communicatie zal ons inlevingsvermogen steeds meer worden aangesproken. Maar voor verbetering van mensenrechten is fragmentarische of alleen individueel ervaren empathie niet voldoende. Goed onderwijs en goede feitenkennis zijn een essentiële voorwaarde om het belang van mensenrechten wereldwijd te bevorderen.

Vrijzinnig gelovigen in spagaat

Anton van Hooff

Vrijzinnig gelovigen – een contradictio in terminis – hebben het maar moeilijk mee: wat nemen ze eigenlijk als geloofswaarheid aan? Als je dan ook nog historicus van het vroege christendom bent zoals Eginhard Meijering, voormalig voorganger bij de remonstranten van Oegstgeest, moet je verscheurende spagaten ondergaan. Dezer dagen herlas ik zijn *Geschiedenis van het vroege Christendom. Van de jood Jezus van Nazareth tot de Romeinse keizer Constantijn* (Balans 2004). Ik deed dit als voorbereiding op een boek over de overwinning die het geloof over de rede behaalde in de eerste eeuwen van de jaartelling. De moderne opgang van substitutireligies (complotdenken, antroposofie, totalitaire ideologieën) bezorgt me een huiveringwekkend déjà vu: ook in de oudheid zijn intellectuelen gezwicht voor absurde dogma's als de menswording van gods zoon. De apologeet Tertullianus zegt van dit geloofspunt: 'geloofwaardig is het, want het is idioot' (*credibile est, quia ineptum est*, meestal, naar de zin correct,

weergegeven als '*credo quia absurdum*' (Ik geloof want absurd).

Meijering erkent het hoge mythegehalte van de geschriften van het Nieuwe Testament: 'Van geen enkel woord van Jezus dat ons in de evangeliën of de brieven wordt overgeleverd hebben we zekerheid dat het inderdaad door hem is gesproken' (p.29). Jezus moest in Bethlehem geboren worden omdat het Oude Testament ergens de bijzondere betekenis van die plaats noemt, maar Meijering stelt: 'De geboorteverhalen bij de evangelisten Mattheüs en Lucas gelden als legenden' (p. 39). Zeker drie van de vier evangeliën werden na de val van Jeruzalem in 70 geschreven. Het was dus een koud kunstje Jezus die ondergang te laten voorspellen. Deze literaire truc heet in het Latijn een *vaticinium ex eventu*, voorzegging vanuit de afloop; Vergilius past de techniek toe in zijn Aeneïs, als hij Aeneas laat afdalen in de onderwereld, waar hij de zielen ziet van grote Romeinen die nog geboren moeten worden.

Aeneas en de Sybille in de onderwereld, Jacob van Swanenburgh, ca. 1600

Kruisdood ja, opstanding mmm...

Hoe zit het dan met het hoofdpunt van het christelijk geloof, de kruisdood en wederopstanding van Jezus? Van de gruwelijke en minderwaardige executie zegt Meijering dat die wel historisch moet zijn, want er was voor de volgelingen geen reden om prat te gaan op het *skandalon tou staurou*, het schandaal/de ergernis van het kruis (Paulus, *Brief aan de Galaten* 5:11). Hoeveel mooier was in vergelijking daarmee de filosofische dood in gelatenheid van Sokrates in -399. In de eerste eeuwen gebruiken de christenen uit schaamte niet het kruis als hun 'logo'. Pas op een ivoren paneeltje van omstreeks 430 verschijnt een (onbewogen) Jezus aan het kruis.

De eerste goed ingevoerde tegenstander van het christendom Kelsos (Celsus), drijft in de *Ware Rede* (ca. 180) de spot met allerlei waanvoorstellingen, zoals de maagdelijke geboorte van Jezus, maar hij ontkent de dood aan het kruis niet. Ook een bewijs voor de historiciteit van de kruisdood is de verklaring van een christelijke afsplitsing dat Jezus alleen in schijn aan het kruis was gestorven. Naar het Griekse woord voor 'schijnen', *dokein*, werden deze kettters doketisten genoemd (in de Nederlandse spelling 'docetisten', waarbij dan tegen de regel in de c als k moet worden uitgesproken). De Koran heeft een doketistische opvatting over Jezus' kruisdood en dat terwijl voor de islam Jezus 'alleen maar' de grote profeet vóór Mohammed is. Deze voor de leer onnodige ontkenning bewijst eens te meer dat de Koran een ratjetoe is van joodse, zoroastrische en kettters-christelijke ideeën.

Goed, de remonstrant Meijering neemt dus de kruisdood wel voor waar aan, maar wat over de opstanding? 'Aangezien die opstanding of opwekking niet als een historisch feit, zoals bijvoorbeeld Jezus' kruisdood, kan worden beschouwd, hoort de bespreking daarvan thuis in de behandeling van het geloof van de allereerste christenen' (Meijering 49). In de 'Theologische epiloog' bekent de historicus zijn geloof. Hij stelt – terecht – dat de kern van

het christelijk geloof het antwoord is op de vraag 'of hij door God uit de doden is opgewekt en na zijn dood aan sommige van zijn volgelingen is verschenen en door hen is erkend. Omdat hij (de auteur) dat inderdaad gelooft [...]

Glibberige belijdenis

Hier komt de gelovige aap uit de remonstrantse mouw: 'ik weet het niet, maar ik geloof het gewoon.' Als remonstrant hoeft Meijering volgens de Belijdenis van 2006 niet eens in de opstanding te geloven, maar wel dat Jezus leeft, 'zijn dood en die van ons voorbij'. Wat wordt hier in jesusnaam bedoeld? Hij was een van Gods Geest vervulde mens. Remonstranten geloven in Gods Geest, die hen tot het goede bezielt. Zo eren en dienen ze

God.

Enfin, leest u zelf maar de tekst, die zo glibberig is dat de kritische lezers zich afvraagt wat er in godsnaam bedoeld wordt.

Remonstrantse Belijdenis van 2006

Wij beseffen en aanvaarden dat wij onze rust niet vinden in de zekerheid van wat wij belijden, maar in verwondering over wat ons toevalt en geschonken wordt;

dat wij onze bestemming niet vinden in onverschilligheid en hebzucht, maar in wakkerheid en verbondenheid met al wat leeft;

dat ons bestaan niet voltooid wordt door wie we zijn en wat we hebben, maar door wat oneindig groter is dan wij kunnen bevatten.

Door dit besef geleid, geloven wij in Gods Geest die al wat mensen scheidt te boven gaat en hen bezielt tot wat heilig is en goed,

opdat zij, zingend en zwingend, biddend en handelend, God eren en dienen.

Wij geloven in Jezus, een van Geest vervulde mens, het gelaat van God dat ons aanziet en verontrust.

Hij had de mensen lief en werd gekruisigd maar leeft, zijn eigen dood en die van ons voorbij. Hij is ons heilig voorbeeld van wijsheid en van moed en brengt ons Gods eeuwige liefde nabij.

Wij geloven in God, de Eeuwige, die ondoorgronde liefde is, de grond van het bestaan, die ons de weg van vrijheid en gerechtigheid wijst en ons wenkt naar een toekomst van vrede.

Wij geloven dat wij zelf, zo zwak en feilbaar als wij zijn, geroepen worden om met Christus en allen die geloven verbonden,

kerk te zijn in het teken van de hoop.

Want wij geloven in de toekomst van God en wereld, in een goddelijk geduld dat tijd schenkt

om te leven en te sterven en om op te staan,

in het koninkrijk dat is en komen zal,

waar God voor eeuwig zijn zal: alles in allen.

Aan God zij de lof en de eer

in tijd en eeuwigheid

Amen

Wat met Dawkins?

Meijering is volgens de remonstrantse webstek de knuffelremonstrant in reformatorische kringen wegens zijn vasthouden aan een zekere orthodoxie, zoals Jezus' wederopstanding. Hij heeft in 2020 een brochure van 71 pagina's gepubliceerd onder de uitdagende titel *Dan is het Godswonder juist des te groter!* Daarin durft hij het niet aan Dawkins' wetenschappelijke stelling te bekritisieren. Meijering heeft de les geleerd uit de verkrampde pogingen het geloof te verdedigen door de (evolutie)wetenschap te bestrijden: 'Ik wil enerzijds in de traditie van Irenaeus staan, waarin we als christenen geloven in de traditie van God als Schepper van hemel en aarde, maar wil anderzijds dat geloof niet bedreigd zien door wetenschappelijke inzichten en het zeker niet verdedigen met het argument dat Dawkins wetenschappelijke inzichten niet zouden deugen.' Meijering 'nuanceert' ze alleen door ze op een lijn te stellen met die van Kelsos (Celsus), de eerste intelligente bestrijder van het christendom. In verband met mijn nieuwe boek ben ik weer eens in diens *Ware rede* gedoken, maar de overeenkomst gaat niet verder dan dat wat christenen geloven onbewezen onzin is' (p. 21). Epateert Meijering niet 'le bourgeois remonstrant' met zijn verwijzen naar auteurs die bijna niemand paraat heeft? Meijering stelt vast dat Dawkins zich vooral richt op de inhoud van het christelijk geloof. Volgens het remonstrantse knuffeldier mag de wetenschap zich daarmee niet bemoeien. Maar waarom zou de wetenschap religieuze waanvoorstellingen met rust moeten laten? Voor Meijering is de kern van zijn geloof: 'Jezus Christus is gisteren en heden tot in eeuwigheid dezelfde' (p.25). Als kerkhistoricus weet Meijering toch dat er heel

wat verschillende Jezussen in de geschiedenis zijn geweest, van de meedogenloze kruisvaarder tot 'Onze Lieve Heer'?

Een bespreker van de brochure vindt dat Meijering de evolutietheorie te zeer ontziet. Zie maar hoe de wetenschappers onderling van mening verschillen. De recensent heeft niet in de gaten dat discussie en twijfel kenmerkend voor ware wetenschap zijn. Het is zoals Piet Borst ooit schreef: 'Voor eeuwige waarheid moet je bij de kerk zijn.' In dit opzicht hebben de remonstranten weinig te bieden. Geen wonder dat de Remonstrantse Broederschap, die rond 1900 onderdak bood aan verlichte hervormden, in 2021 moeite heeft te overleven. In doodsnood heeft de club geprobeerd met radiospotjes het aantal aanhangers op te krikken.

1. Maria had gewoon buitenechtelijk met de Romeinse soldaat Panthera gevrijd en gebruikte het alibi van meer ongewenst zwangere vrouwen dat het van een god kwam.
2. De twee termen duiden een verschil in opvatting aan: stond Jezus uit eigen kracht op uit de dood of wekte God de vader hem daaruit?
3. Uitgave van Pumbo.nl, een firma die schrijvers voor eigen risico boeken laat produceren.
4. Kerkvader uit de tweede eeuw als de christelijke geloofsleer begint vastgelegd te worden.

De omgebouwde remonstrantse kerk van Groningen, nu in beheer bij de stichting Oude Groninger Kerken.

Europees Hof voor de Rechten van de Mens keurt vaccinatieplicht goed

Maarten Gorter

Een paar maanden geleden schreef ik in de Vrijdenker dat het Europees Hof van Justitie het verbod op onverdoofde rituele slacht goedkeurde. De goede lijn zet zich voort, want op 8 april besloot het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) dat de vaccinatieplicht, die er voor kinderen is in Tsjechië, juridisch correct is. De beslissing is genomen met 16 rechters voor en slechts 1 tegen. Het gaat – voor de duidelijkheid – niet om het corona-vaccin maar om de bekende vaccins tegen bof, mazelen, rodehond, difterie, tetanus en polio. De wet in Tsjechië schrijft voor dat, als ouders of verzorgers hun kinderen niet laten vaccineren, hun kind van school gestuurd kan worden en de ouders een boete kunnen krijgen. Voor kinderen die om medische redenen niet gevaccineerd kunnen worden, geldt deze wet niet.

Nadat een aantal ouders boetes hadden gekregen en hun kinderen van school waren gestuurd, stapten zij naar het EHRM. Ten eerste beriepen de gezinnen zich op arti-

plurale samenleving de bescherming van de gezondheid van kinderen en anderen een rechtmatige inperking is van artikel 8. Het tweede argument van de gezinnen was dat hun godsdienstvrijheid werd geschonden. Ook dit werd verworpen door het EHRM; het Hof is namelijk van mening dat godsdienstvrijheid ingeperkt kan worden als het gaat om bestrijden van ziektes en het bewaken van de volksgezondheid.

Aangezien nu een glashelder precedent op tafel ligt dat godsdienstvrijheid niet misbruikt mag worden om de volksgezondheid in ge-

vaar te brengen, kan de Nederlandse regering zich niet meer verschuilen achter het argument dat de kerken open mogen vanwege de vrijheid van godsdienst. Het weigeren van de Nederlandse regering om in te grijpen bij kerken die toch opengaan, zoals we in Urk en Krimpen a/d IJssel hebben gezien, is geen kwestie van vrij-

heid van godsdienst maar van politieke onwil. De twee christelijke partijen in het demissionaire kabinet doen er alles aan om hun orthodox-gereformeerde achterban tevreden te houden ten koste van de volksgezondheid. Dat het EHRM het beroep op vrijheid van godsdienst afwees kon eigenlijk ook niet anders, want lid 2 van artikel 9, waar de rechtmatige inperkingen in staan, zegt ook duidelijk: “voor de openbare veiligheid, voor de bescherming van de openbare orde, *gezondheid* of goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen” (Cursivering door MG).

Om terug te komen op de vaccins, ook daar kan de politiek zich niet meer verschuilen achter het foutief citeren van mensenrechten, het is dan ook de plicht van de politiek om werk te maken van het beschermen van de burgers. En waar de politiek faalt om haar plicht te doen, moeten weer de vrijdenkers opstaan; zoals vroeger, nu en in de toekomst.

kel 8 van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM) dat luidt: “Een ieder heeft recht op respect voor zijn privéleven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn correspondentie”. Dit beroep werd afgewezen door het EHRM, omdat volgens hen in een democratische

De opstand van de natuur, Philipp Blom

Enno Nuy

In de late middeleeuwen beleefde Europa tot het midden van de veertiende eeuw een warmteperiode met een gemiddeld twee graden hogere temperatuur dan tegenwoordig. Vanaf 1400 ontstond er een sterke afkoeling naar gemiddeld twee graden lager dan het gemiddelde van de twintigste eeuw. De oorzaken voor die temperatuurdaling zijn tot de dag van vandaag niet opgehelderd. Verhoogde seismische activiteit (daarvan was zeker sprake)? Afwijking in de rotatie van de aardas, die als bewezen wordt beschouwd? Hoe het ook zij, de temperatuur begon zich pas rond 1750 te herstellen. Men spreekt in het algemeen over deze periode als de kleine ijstijd.

Commotie en onheil

In feodaal Europa vormden landbouw en landbezit de basis voor alle welvaart. De boeren leefden van het land, de adel leefde van de boeren. De handel was nog minimaal. De totale jaarlijkse import vanuit Azië zou op een enkel containerschip passen. Een temperatuurdaling van ruim vier graden had enorme gevolgen. Tegenvallende oogsten, sociale onrust en regionale boerenopstanden. En ook de adel ondervond de negatieve gevolgen daarvan door de sterk dalende belastinginkomsten. Historici gaan ervan uit dat er in Engeland tussen 1585 en 1660 meer dan zeventig opstanden tegen de hoge graanprijzen voorkwamen. Naar schatting zijn tussen 1601 en 1603 in Rusland zo'n 3 miljoen mensen overleden aan hongersnood of door epidemieën. Vlak daarvoor vond er op 19 februari 1600 een vulkaanuitbarsting plaats in Peru die in heel Noord-Europa ernstige gevolgen zou hebben.

Niet zelden vonden overal heksenverbrandingen plaats. Twintig procent daarvan was man. In totaal werden er in Europa zo'n 110.000 heksenprocessen gevoerd en in ongeveer de helft daarvan vond er een terechtstelling plaats. En het is natuurlijk niet vreemd dat in een tijd dat er nog geen wetenschappelijke traditie was ontwikkeld vooral ook theologische verklaringen voor de rampspoed werden gezocht. Dit on-

danks de populariteit van *De rerum natura* van Lucretius dat in 1417 was ontdekt en waarin de schrijver aangaf dat alles in de natuur verliep volgens eigen wetten, zonder tussenkomst van de goden. In alle commotie en onheil ontstond een groeiende behoefte om de natuur te begrijpen en werd de empirische waarneming en beschrijving daarvan steeds populairder. Maar magie en bijbelse voorspellingen waren minstens even populair. Het waren de kleine boeren die de

dupe werden van de slechte oogsten; de landeigenaren waren niet afhankelijk van de opbrengsten alleen en verhoogden de prijzen bij een schaarser aanbod; zij profiteerden er dus juist van! De boeren werden niet gestimuleerd tot efficiënter werken want de meeropbrengsten van hun bedrijf moesten ze integraal afstaan aan de landsheer.

Het is evident dat oorlogen als de dertigjarige oorlog een zware tol eisten, in termen van levens en in termen van geld. Door innovaties werd oorlogvoering steeds duurder. Omdat de inkomsten uit landbouw door de klimaatverandering sterk terugliepen, moesten andere wegen worden bewandeld. Het realiseren van handelsoverschotten met verre landen was een van die strategieën.

Stabiliteit en groei van de nationale economie werden voor het eerst gedefinieerd als doel van een succesvolle samenleving. Het was

de tijd van de moraalfilosoof en econoom Adam Smith. En armen vormden daarbij een zeer belangrijke factor als goedkope arbeidskrachten opdat binnenlandse grondstoffen zo goedkoop mogelijk konden worden omgezet in dure exportgoederen. Steeds nadrukkelijker ontstonden er hechte verbanden tussen de moderne oorlog, het mercantilisme en fundamentele ideeën over kennis en wetenschap, natuur en staat, moraal en mensenrechten.

Kou en innovatie

Dit is een heerlijk boek dat Blom de gelegenheid biedt niet alleen te schrijven over de impact van klimaatvariëaties maar tevens uit te wijden over Descartes, Pierre Bayle, Spinoza, de tragische Uriël da Costa, Gassendi (de eerste denker die de wereld in termen van atomen beschreef), Franciscus van den Enden (de eerste die een op een seculier concept gebaseerde staatsgreep beraamde), Voltaire et cetera. Fascinerende passages. Vooral de banvloek die de Joodse gemeente opstelde tegen Baruch Spinoza - op dat moment nog maar 23 jaar oud! - is ijszakkend om te lezen.

In essentie had Spinoza de religie opgeheven door God en de natuur op een lijn te stellen en het eigenbelang van het dier mens te verheffen tot het hoogste morele principe, waaruit een morele en verlichte samenleving kon ontstaan. Het waren juist filosofen als da Costa, van den Enden en Spinoza die stelden dat de ziel sterfelijk is, dat religies niets anders zijn dan manipulatie van de lichtgelovige bevolking en dat het bestaan van hemel en hel simpelweg belachelijk is, dat het geloof in een persoonlijke God puur bijgeloof is. Spinoza werd slechts 44 jaar en stierf in 1677 aan een longziekte.

Zie vervolg op blz. 23

P. 19 t/m 22: reproductie van het eerste nummer van de lopende jaargangentelling van dit maandblad; zie hierover het artikel op p. 4.

DE VRIJE GEDACHTE

Redacteur: J.G. Rausch - Red. secretaris: J.J. de Klepper
Redactie-adres: POSTBUS 1087 ROTTERDAM

1e jaargang no 1 FEBRUARI 1970

AAN ONZE LEDEN EN LEZERS

Met ingang van dit nummer verschijnt ons maandblad in een nieuwe vorm en met een nieuwe naam. De gestadige groei van onze vereniging heeft het H.B. een sinds lang ook en vooral door de leden gekoesterde wens - een gedrukt orgaan - zij het voorlopig nog in bescheiden vorm, doen verwezenlijken. De voordelen van de nieuwe vorm zijn tweërlei: de leesbaarheid wordt vergroot (een voordeel vooral voor oudere lezers) en de redactie krijgt wat meer ruimte en mogelijkheden. Het drukprocédé - offsetdruk - biedt de redactie de gelegenheid, onder andere door gebruik te maken van de grote bekwaamheden van ons Amsterdamse H.B. lid Ben Heytze, een zeer levende en moderne typografie te hanteren. Van begin af aan, want wij verwachten, dat de groei van onze vereniging zich verder zal voortzetten en dat wij daardoor binnen afzienbare tijd de omvang van het blad zullen vergroten.

Het ligt voor de hand, dat het H.B. bij het nemen van het principe-besluit het orgaan gedrukt te laten verschijnen, zich onthouden heeft van een discussie over de frequentie van het verschijnen. H.B. en redactie zijn van oordeel, dat deze vraag pas in een later stadium aan de orde komt. Uitbreiding van de omvang van het orgaan geniet prioriteit tegenover de vraag of van een maandelijkse naar een veertiendaagse verschijning moet worden overgegaan.

Aan de keuze van de nieuwe naam van het blad - "De Vrije Gedachte" - liggen meerdere overwegingen ten grondslag. Bij het omzetten van de oude naam "De Dageraad" in "De Vrije Gedachte" na ons eeuwfeest, hebben wij wellicht ons er te weinig rekenschap van gegeven, dat onze eigen middelen te zwak en de weerstand van de grote meerderheid van de publiciteitsmedia te groot waren om er in te slagen de gedurende een eeuw ingeburgerde naam De Dageraad in het bewustzijn van zeer velen door De Vrije Gedachte te vervangen. Daardoor is - naar ons bij herhaling is gebleken - bij tal van vrijdenkers en radicale humanisten de gedachte ontstaan, dat onze vereniging met haar lange en strijd bare geschiedenis niet langer zou bestaan. Daarin is sinds wij over 3 uur radio-zendtijd per jaar beschikken, verandering gekomen. Vooral voor jonge mensen, die "De Dageraad" niet gekend hebben, is "De Vrije Gedachte" een begrip geworden, terwijl de meeste ouderen er zo langzamerhand wel achter zijn gekomen, dat ze met de oude Dageraad te doen hebben. Uiteraard gemoderniseerd, met het hanteren van een taalgebruik en van begrippen van deze tijd, maar niettemin met handhaving van onze beste tradities.

Het ligt in de bedoeling ons blad in zijn nieuwe gedaante aan enige progressieve boekhandels voor de losse-nummer-verkoop aan te bieden. Het H.B. was van oordeel, dat daarvoor de naam "Rede" minder geschikt is. Belangstellenden zullen eerder naar een blad "De Vrije Gedachte" grijpen, omdat ze kunnen vermoeden, dat ze met het orgaan van de vereniging van die naam te doen hebben, die ze van de radio-uitzendingen kennen.

H.B. en redactie zijn daarbij van mening, dat, door het tijdstip waarop onze uitzendingen plaatsvinden regelmatig te publiceren er een soort geheugensteuntje ontstaat terwijl bovendien naar bevinden gegevens over de inleider kunnen worden gepubliceerd.

Uiteraard blijft de rubriek "Leven in de brouwerij" gehandhaafd.

Leden en sympathiserenden zullen zonder meer begripen, dat door extra financiële bijdragen, resp. door zich bij onze vereniging aan te sluiten, het tempo, waarin wij onze plannen willen verwerkelijken kan worden opgevoerd, zodat we de voorlichting kunnen verbeteren en de onderlinge band kunnen aanhalen.

H.B. en redactie De Vrije Gedachte.

VRIJDENKERS STELEN DE SHOW II

In het vorige nummer van ons blad (toen nog "Rede"), maakte ik opmerkzaam op de T.V.-uitzendingen, voorheen van de N.T.S., onder de titel "Denkbeeld" en thans van de N.O.S. onder de titel "Zienswijze", waarin een groep mensen over een vooraf aangekondigd onderwerp van "geestelijke" aard discussiëren. Deze discussies zijn voor ons in het bijzonder interessant als er een vrijdenker voor is uitgenodigd. Ik ging toen nader in op de N.T.S.-uitzending van 18 februari 1969 o-

ver het bidden, waarin Frits Kief de vrijdenkers vertegenwoordigde en de liberaal-joodse rabbijn Soetendorp de mist in liet gaan.

Thans laat ik de N.O.S.-uitzending "Zienswijze" van 26 oktober j.l. de revue passeren. Deze ging over het thema "Heeft de mens een ziel?" Het "panel" bestond toen uit een spiritist, een adventist i.c. een dominee, een boeddhist en een vrijdenker. Deze laatste was de heer A. Volkert, totnutoe een onbekende voor ons, maar dat zal wel veranderen. Hij is student en dus nog jong, zijn studievak is psychologie. Bovendien was er een "publiek" van vijf mensen, om aan het panel vragen te stellen.

De heer Volkert is buiten verhouding veel aan het woord geweest en het lijkt mij daarom het beste als ik zijn opvatting aaneengeschaafd weergeef, zonder de onderbrekingen door het publiek of de presentator. Zijn vertrekpunt voor het beantwoorden van de gestelde vraag was zo: "Er is geen enkele aanwijzing in de wetenschappen die isolering van 'iets' binnen het menselijk organisme rechtvaardigt. Er valt wat dit betreft, niet zinnig te praten, te denken of te toetsen. Er is geen reden een ziel te veronderstellen; er is wel reden het bestaan van een ziel niet te veronderstellen. D.w.z. er is geen antwoord mogelijk op de vraag of de ziel bestaat, met de middelen die we hebben. Al de bruikbare kennis die we hebben, is gekomen door onze ervaring met de werkelijkheid, de waarneembare werkelijkheid. En alle woorden die bruikbaar zijn ter beooging van een doel, zijn aan die werkelijkheid ontleend."

De vraag "heeft de mens een ziel?" onttrekt zich aan die mogelijkheden. Over de ziel kunnen we niets stellen wat toetsbaar, wat verifieerbaar is. Het woord "ziel" is alleen maar een woord en heeft geen betekenis in de werkelijkheid. Er is niets waarnaar we kunnen verwijzen. Het verschil met het woord "mens" in dit opzicht, dat er geen mogelijkheden bestaan om het te betrekken op de werkelijkheid, waardoor de vraag dus de zin verliest. Daardoor zou eigenlijk de vraag gesteld kunnen worden, of dit nog wel een vraag is?

Woorden als "bewustzijn", "emotie" en "wil" zijn van dezelfde aard als "ziel", d.w.z. ze suggereren iets te beschrijven, de naam voor iets te zijn, maar dat is niet zo, het zijn niet meer dan woorden, maar we kunnen wel een afspraak maken dat we ze aan een of ander bepaald proces verbinden. Maar met het woord "ziel" - evenals b.v. met "God" - kunnen we dat niet; ze kunnen in zoveel betekenissen worden gebruikt, dat er geen mogelijkheid is ze te toetsen aan de werkelijkheid. Dat houdt in, dat er geen gesprek over mogelijk is. "God" en "ziel" zijn ongrijpbare woorden.

De wetenschap is, zei Volkert voorts, een methode om kennis te verwerven en totnutoe de enige betrouwbare en efficiënte methode. De wetenschap ergens verantwoordelijk voor te stellen, is nonsens. Het falen van de wetenschap is in wezen het falen van de mensen, die de wetenschap beoefenen.

Over paranormale verschijnselen, die hier natuurlijk ook te berde werden gebracht: Volkert is voorzitter van een studiecentrum voor experimentele parapsychologie en is tot de conclusie gekomen dat er geen enkel bewijs in de werkelijkheid bestaat voor het bestaan van die verschijnselen. D.w.z. er is geen enkele keer aangetoond dat die verschijnselen voorkomen. Criteria, b.v. dat ze verifieerbaar en naar willekeur herhaalbaar zijn, zijn er niet bij.

De fout ligt z.i. in de vraagstelling. Men heeft b.v. een aardige methologie voor de telepathie opgezet om dit begrip te toetsen, maar deze was gebaseerd op het begrip telepathie. Het woord telepathie impliceert (=bevat) reeds een verklaring en dat vervalst de gehele discussie erover. Dat is ook het geval met het woord "ziel" als het parapsychologisch wordt opgevat.

Als het erop gaat lijken, dat de boeddhist in zijn conclusie overeenstemt met de heer Volkert, zegt deze laatste dat deze overeenkomst slechts schijnbaar is. Het gaat om de methode, waarmee men tot een resultaat komt. Die methode kan ook toegepast worden op andere vraagstellingen en daarin baseert de boeddhist zich op de uitspraken van Boeddha. Dat is de "werkelijkheid" van de boeddhist en die methode lijkt hem (Volkert) ondeugdelijk. Zijn doelstelling is, te komen tot een mogelijkheid om nieuwe feiten te ontdekken en tot een wetenschappelijke aanpak. Het valt niet te ontkennen, dat veel mensen zich kunnen verstrooien met woorden die op zichzelf niet zinnig zijn. Het sociale aspect, met name dat van de communicatie, is hier zeer belangrijk.

Naar aanleiding van het gehakketak over de bijbel tussen een mevrouw uit het publiek en de adventisten-dominee merkt Volkert op, dat hij met verbazing heeft geluisterd naar de klak-

keloosheid en de kritiekloosheid, waarmee men zich baseert op de uitspraken in de bijbel. Als mijn informatie correct is, zegt hij, is de bijbel tot stand gekomen naar een aantal mondelinge overleveringen. Men heeft bewezen, hoe betrouwbaar mondelinge overleveringen zijn door een eenvoudig verhaaltje te laten doorvertellen door een tiental mensen achter elkaar, waarbij aan het eind een volkomen ander verhaal bleek te zijn ontstaan. Hier werd de heer V. echter door de presentator onderbroken, omdat hij van het onderwerp afweek.

Tegen het einde van de uitzending ontspon zich een discussie tussen de spiritist en een interpellant uit het publiek, die beiden uitgingen van de juistheid van de spiritistische veronderstellingen al vond de interpellant, dat er te weinig gezegd wordt, wat er nu precies met de ziel gebeurt, of zij kort of lang leeft en wat dat allemaal inhoudt. En dan krijgt Volkert het woord voor een laatste opmerking, waarin hij dat wat zo juist gezegd is, als abracadabra bestempelt. De spiritist noemt de ziel een entiteit met een opbouwende functie, maar dat op zichzelf is ook weer niet toetsbaar. Enkel maar stellingen, die niet verbindbaar zijn met de werkelijkheid en daardoor vervalt het geheel.

Als antwoord op een interruptie van de spiritist dat hij (V.) slechts zich beperkt tot dat wat reeds bekend is, terwijl de wetenschap juist gezocht heeft naar wat nog niet bekend is, herhaalt V. dat het juist daarom van belang is, na te gaan, welke methode het meest geëigend en werkzaam is om tot eventuele antwoorden te leiden. Maar dan is het einde van de uitzending daar en maakt de presentator een einde aan de discussie.

Het is tenslotte opmerkelijk, hoezeer de uitspraken van de heer V. in overeenstemming zijn met die uit het boekje "Wat kunnen wij weten" van Dr. G.A. van Klínkenberg, dat ik onder "Lectuurtips" in het laatste nummer van "Rede" besprak.

Voor wie de besproken uitzendingen, die met Frits Kief en die met Volkert, heeft gezien, is het duidelijk dat de vrijdenkersmeningen in deze discussies werkten als een steen in een eendenvijver. Of de mensen erdoor wakker geschud worden, is moeilijk na te gaan, maar op den duur zal de werking van zulke onconventionele meningen zeker verder en dieper doordringen.

R.

LEVENDE FOSSIELEN VI

"Geloofsgenoten. Wie van ons heeft zich de laatste jaren niet geërgerd aan de radio en de T.V., waarop wij konden horen en zien, hoe kerkelijke wetten als overbodige en onbruikbare ballast overboord werden geworpen met het gevolg dat aanrandingen, moord, inbraak, straatterreur, zedendelicten, abortus en dergelijke legio zijn..... Denken wij er wel bij na, dat door lid te zijn van een der omroepverenigingen wij met onze gelden hun de mogelijkheid schepden via radio en T.V. hun verderfelijke invloed uit te oefenen onder de jeugd, waarvoor wij ouderen de verantwoording dragen?.....

.....Wee degene die ergernis geeft, zegt Christus, maar eveneens weten wij uit de H. Schrift dat God door de ontucht het gehele Romeinse rijk, Sodomma en Gomorha en tijdens de zondvloed alles en ieder die zich tegen Zijn Wil verzette, vernietigde. Doen wij niet verstandiger, ons te scharen achter hen, die, evenals Noë en de zijnen, God willen blijven dienen en door Zijn Geboden te onderhouden de wereld te verbeteren?.....

.....U wilt toch niet achterblijven nu niet alleen het geluk van uzelf, maar vooral dat van uw kinderen op het spel staat? Doe mee en tracht hierdoor te herstellen het vele, dat door radio en T.V. kapot gemaakt is. Geeft goede priesters een kans en ons allen het geluk weer te kunnen luisteren naar het goede, dat ze ons te zeggen hebben"......

Bovenstaande citaten zijn ontleend aan een gestencild pamflet, uitgaande van Louis Knuvelde, aanvoerder van het ultra-behoudende roomse Michaëlslegioen en strekkende om aan te sporen tot aansluiting bij een nieuwe "Nederlandse Radio- en Televisiestichting" (N.R.T.), die het gif, dat men name de K.R.O. in de huiskamers brengt, met haar tegengif wil bestrijden.

Wie iets meer over deze meneer Knuvelde en zijn legioen wil weten, raad ik aan het eerste stukje te lezen van het boekje "Met innige groetjes van Onze Lieve Heer" dat onder "Lectuurtips" in dit nummer is besproken.

R.

Aan niets twijfelen is het zekerste middel om nooit iets te weten.

MULTATULI, DE ANTI-KOLONIALIST

Op 2 maart a.s. zal het honderdvijftig jaar geleden zijn dat Multatuli als Eduard Douwes Dekker te Amsterdam werd geboren. Als ik mij niet vergis, is de laatste jaren de belangstelling voor hem enigszins verflauwd. Na de herdenking van het honderdjarig bestaan van de "Max Havelaar" in 1960, die door velerlei activiteiten onder de aandacht van het publiek werd gebracht, hebben we niet veel meer over hem gehoord. Aan het feit, dat hij tachtig jaar geleden stierf (19 februari 1967) is maar amper aandacht besteed (zie echter "Rede" van maart 1967). De herdenking van zijn 150e geboortedag zal waarschijnlijk ook weer op bescheiden voet geschieden.

De vraag of Multatuli de moderne mensen nog aanspreekt, kan zowel ontkennend als bevestigend worden beantwoord. Het ligt er maar aan, wie of wat men bedoelt met "moderne mensen". Er zal wel altijd een betrekkelijk kleine kring belangstellenden blijven, die de grote doorbreker van de negentiende-eeuwse Nederlandse huiskakenheid zal blijven lezen en bestuderen. Nog in 1967 promoveerde de heer (inmiddels Prof. Dr.) A. L. Sötemann tot doctor in de letteren op een proefschrift over de structuur van de "Max Havelaar", Multatuli's eerste en meest beroemde werk. Vanuit deze groep zullen telkens weer personen te voorschijn komen, die in ruimere kring belangstelling voor hun studie-object weten te wekken, zoals dat vóór de oorlog door schrijvers als Ter Braak en Du Perron en na de oorlog door o.a. Stuveling, Spigt en Ett is gedaan. In vriendenkring zal de naam van deze grote voorloper en voorganger zeker nooit worden vergeten, al zal de kennis omtrent zijn werk en zijn persoon niet altijd evenredig blijken aan zijn bekendheid.

In onze dagen, nu de laatste resten van het volledige kolonialisme o.a. de Portugese "bezittingen" in Afrika en Indonesië als museumstukken aandoen, die liefst zo spoedig mogelijk moeten verdwijnen, maar nog door bloedige terreur gehandhaafd worden, lijkt het gepast, de rol van Multatuli als de allereerste Nederlandse anti-kolonialist onder de aandacht te brengen.

"Max Havelaar" is in wezen één groot anti-koloniaal pamflet, niet slechts omdat Multatuli opkwam tegen de knevelarijen door de inheemse regent begaan en de onverschilligheid waarmee zijn Nederlandse superieuren daar tegenover stonden, maar ook om de eis tot erkenning als mens van de Javanen. Zeker, het verhaal van Saidjah en Adinda is sterk geromantiseerd, maar hij beschouwt deze "inlanders" als volwaardige mensen en al zijn de gevoelens die hij hun toeschrijft sterk vereuropeaaniseerd, dat spreekt des te meer voor de innerlijke gelijkstelling van deze mensen met hemzelf. En dan komt in dat verhaal die beruchte zinsnede voor over "een dorp dat veroverd was door het Nederlandse leger en dus in brand stond". Het Vietnamese Song My is slechts een zoveelste herhaling van dezelfde soort gruwelen (hetgeen ze natuurlijk niet minder gruwelijk maakt). Overigens heeft Multatuli dat woordje "dus" later nog uitvoerig toegelicht in Ideeën 304 en 1066. In dat laatste Idee veroordeelt hij op scherpe toon de koloniale oorlog in Atjeh, die toen pas begonnen was. Hieruit blijkt wel, dat we overal in zijn werk het anti-kolonialisme kunnen tegenkomen.

Maar in een drietal van zijn geschriften na de "Max Havelaar" is zijn anti-kolonialisme het hoofdmotief. Dat zijn: "Wijs mij de plaats waar ik gezaaid heb" (1861), "Over Vrije Arbeid" (1862) en "Nog eens vrije arbeid" (1870). Het is niet de bedoeling en ook niet doenlijk de inhoud van deze geschriften (één brochure en twee boeken van geringe omvang) hier zelfs maar in de kern weer te geven. Die inhoud is trouwens ook al-

lang niet aktueel meer. Maar wél aktueel is het voortdurend streven, de Javaan te doen erkennen als een mens, gelijk aan ons:

"Want die Javanen (slachtoffers van een bandjir R.) waren mensen..... zij voelden, hoopten, vreesden als wij, hadden aanspraak op levensgeluk als wij....." ("Wijs mij de plaats.....") De Javaan, zegt hij, wordt bestolen, bedrogen, tot niet-of weinig betaalde arbeid verplicht. Dat is onrecht en dat onrecht dient ongedaan te worden gemaakt. Zo de conclusie uit "Nog eens vrije arbeid": "Besteel de Javaan niet, plunder hem niet, dan zal over enige tijd blijken of hij vrijwillig arbeiden wil..... ik geloof: Ja!..... Waarlijk dan zal ook de beschaving zich niet laten wachten en haar zou ik - elders niet minder dan op Java, met vreugd verwelkomen, al bracht ze voor Nederland het verlies mede van het prachtig Insulinde, Want boven Vaderland staat de Mensheid!"

De man die dat, nu een eeuw geleden neerschreef, was een moedig man. Zelfs het zinspelen op de mogelijkheid dat we onze "bezittingen" eens zouden kwijt raken, was toen een rust-verstorend bedrijf en in zijn uitwerking op de "gevestigde orde" (toen heel wat machtiger nog dan nu) gelijk te stellen met de uitwerking van het betogen dat de monarchie een verouderde instelling is, die men zo spoedig mogelijk behoorde op te ruimen op de conservatieven van onze dagen. Maar zelfs voor de meer vooruitstrevenden van zijn tijd waren Multatuli's uitspraken in deze geest moeilijk te verteren.

"Multatuli" en "Multatuliaan" waren destijds woorden, in gevoelswaarde gelijk te stellen met "langharig, werkschuw tuig" van thans. Het strekt Multatuli tot eer zo lang vooruit de noodzaak van het verdwijnen van het kolonialisme te hebben ingezien. Hij heeft gelijk gekregen. En hoe!

G.O.

Geen rampen zijn lichter te dragen, dan de rampen van een buurman.

HET PAROOL EN HET VIETNAM-TRIBUNAAL

Dat Amerikaanse militairen zich schuldig hebben gemaakt aan uitmoording van kinderen, vrouwen en oude mannen van een Vietnamees dorp, kan nu niet meer worden geloofend, zelfs niet door de felste voorspreker van de Amerikaanse politiek. De Amerikaanse pers verheimelijkt het trouwens geenszins. Men behoeft maar b.v. de gruwelijke foto's te zien in een toch zeker niet als "links" te beschouwen blad als "Life" (19 januari j.l.)

Toch behoefde men niet verrast te zijn over deze collectieve misdaad, vooral niet als men zich als "links" beschouwt. Men kon het weten uit het verslag van de zittingen van het Vietnam-tribunaal, die begin 1967 onder voorzitterschap van de bekende Franse schrijver-filosof Jean-Paul Sartre in Stockholm plaats vonden. Maar zelfs de niet-uitgesproken pro-Amerikaanse pers heeft, voor zover zij aandacht aan dat tribunaal schonk, niet nagelaten om van het begin af aan, de bevoegdheid en de onpartijdigheid ervan in twijfel te trekken.

Achteraf bekeken, blijken de gegevens die het tribunaal openbaar maakte, met de feiten te kloppen: er is vermoord en mishandeld in Vietnam door U.S.A.-militairen en de veronderstelling dat Song-My niet een alleenstaand geval is, lijkt nu meer dan een bloot vermoeden.

Dat het Vietnam-tribunaal gelijk gehad heeft, is bevestigend in een T.V.-uitzending "Hier en nu" van de N.C.R.V. en deze uitzending, inclusief een gesprek met Sartre, is uitvoerig besproken in "Trouw" van 23 en 24 december j.l.

Wel vreemd steekt hiertegen af de houding van het blad als "Het Parool". Ons lid, de heer S. te L. zond op 9 december j.l. een "ingezonden stuk" aan genoemd blad, waarin hij het gelijk-achteraf van het Vietnam-tribunaal signaleerde en ervoor pleitte nu ook de resultaten van "Stockholm" volledig openbaar te maken. De redactie van "Het Parool" antwoordde dat zij het Vietnam-tribunaal niet als een objectieve en tot oordelen bevoegde instantie beschouwt en vond het niet nodig op haar - sterk bekorte en gekleurde - verslag van 1967 terug te komen, nu de Amerikanen voldoende publiciteit geven aan hun eigen oorlogsmisdaden. De heer S. berustte niet in deze afwijzing en trachtte tot tweemaal toe zijn stuk toch geplaatst te krijgen, de laatste keer met verwijzing naar het inmiddels in "Trouw" verschenen verslag van de N.C.R.V.-uitzending, maar vergeefs. In zijn laatste brief kwam hij tot de conclusie dat het uit het verzet voortgekomen dagblad "Het Parool" verworden is tot een wat nettere "Telegraaf". Een paar dagen later zegde hij, als consequentie van deze mening zijn abonnement op "Het Parool" op.

Het lijkt mij nodig, dit geval te signaleren opdat ieder zal weten, hoe onpartijdig de voorlichting is, die men van een bepaald blad mag verwachten. En opdat wie dat blad toch wil blijven lezen, bij voorbaat de zwart-wit-visie ervan in zijn appreciatie van het nieuws uit zijn krant kan verdisconteren.

R.

PETER KROPOTKIN

Op onze kaderdag over radikaal-humanisme (14 december j.l.) kwam ook even de naam van Roel van Duyn ter sprake. Hoewel de talrijke punten van deze dag nog verder zullen worden uitgewerkt en er hopelijk een nieuw strijdprogramma uit zal voortvloeien, menen wij er goed aan te doen even op Roel van Duyn terug te komen, echter niet op zijn persoon maar op het door hem geschreven boek: de boodschap van een wijze kabouter.

Dit boek is een beschouwing over het politieke en filosofische werk van Peter Kropotkin en in de Gids nr. 8 is een fragment van dit boek gepubliceerd. Bepaalde opvattingen van Kropotkin zijn nog zo modern (of weer modern) dat wij hieruit zeker kunnen putten voor ons radikaal-humanisme.

Kropotkin vindt de structuur van de kapitalistische maatschappij autoritair omdat een kleine groep regeerders, samengesteld uit vertegenwoordigers van kapitaalbelangen, het nationale beleid bepalen voor miljoenen mensen, die weinig controle kunnen uitoefenen omdat de machtsmiddelen hiertoe ontbreken. Deze opmerking is zeker nog van kracht in onze tijd, gezien de geringe invloed van ons parlement. Ook blijkt dit uit de drang van de jeugd naar buiten-parlementaire actie.

Volgens Roel van Duyn wordt er nog al eens op gewezen, dat gezag noodzakelijk is, anders ontstaat er chaos. Volgens Van Duyn is deze redenering moeilijk houdbaar.

De huidige chaos in de wereld is toch zeker niet te wijten aan een tekort aan gezag. Integendeel. Het gezag en de macht berusten o.a. bij de Ver. Staten, de Sowjet-Unie en de directies van grote wapenfabrieken en andere agressieve industrieën.

Het gezag bedreigt ons en maakt misbruik van de autoritaire organisatie van onze maatschappij. De goedgelovigheid van de mens berust op een aanleg voor een hiërarchische opbouw van zijn samenleving.

De mens kenmerkt zich door een irrationele angst en deze angst is een van de oorzaken van de goedgelovigheid der massa tegenover het gezag. Van Duyn schrijft verder dat we om hiervan geen slachtoffer te worden zo rationeel moeten zijn, de behoefte aan vrijheid te bevredigen door een anti-autoritair maatschappij te scheppen.

In dit door de Gids gepubliceerde fragment van Roel van Duyn's boek staan nog diverse opmerkingen die ons als vrijdenkers, dus rationeel-humanisten ter harte gaan, doch het artikel is te lang (18 kolommen) om geheel te citeren. Toevallig stond er ook in Vrij Nederland een interview met de schrijver A. den Doollaard waarin hij ook het boek van Roel van Duyn aanprijst als een zeer wijs boek.

Den Doollaard noemt zichzelf pacifistisch anarchist en pleit voor een democratie van onderop. Zijn beginsel is dat de krachten die nu op onderlinge vermetiging zijn gericht moeten worden omgebogen tot de opvatting van Kropotkin over het wederkerig dienstbetoon.

Wij menen dat de opvattingen van Roel van Duyn ook nuttig kunnen zijn voor onze standpunthepaling inzake het radikale humanisme.

J. J. de Kl.

EEN AANVULLING

In het dubbele artikel over Jean Rostand in het december nummer van "Rede" heb ik geschreven, dat deze Franse bioloog en popularisator niet in de laatste - volledige - druk van de grote, 18 delige Winkler Prins Encyclopedie werd genoemd en ook niet in een van de drie op dat werk verschenen supplementen. Van de Winkler Prins-redactie ontvingen wij een schrijven, waarin dat wordt toegegeven, maar, zegt men, de opzet van de supplementen leent zich niet voor het opnemen van "vergeten" trefwoorden. In de zevende druk van de grote Winkler Prins, die thans wordt uitgegeven, zal Rostand wél worden behandeld. Tevens wijst deze brief erop, dat Jean Rostand wel reeds voorkomt in de van 1956 tot 1960 uitgegeven tiendelige Algemene Winkler Prins en wel in deze vorm:

"ROSTAND, Jean, Fr. bioloog en moralist, zoon van Edmond R. (Parijs, 30-10-1894) Aan de geschiedenis van de biologie en zijn studie van de insecten ontleende hij zijn beschouwingen over de mens, speciaal over de erfelijkheid en wist deze gedachten in verrijnde vorm te uiten."

Een beknopte bibliografie sluit hierop aan. Wij zijn de W.P.-redactie uiteraard dankbaar voor de op ons artikel gegeven rectificatie en nemen deze gaarne op.

De roeping van de mens is mens te zijn.

Misschien is niets geheel waar, en zelfs dát niet.

Wie tevreden is over zijn arbeid, heeft reden van ontevredenheid over zijn tevredenheid.

Voor deze gelegenheid een foto van onze redacteur J.G. Rausch, als debater op onze landelijke bijeenkomst van 14 december j.l. te Amsterdam. Rausch was redacteur van REDE, die zijn 7de jaargang in zou gaan. Daarvoor had hij de redactie van "Bevrijdend Denken" en "De Vrijdenker". Daarnaast is hij voorzitter van onze landelijke vereniging en voorzitter van de afdeling Utrecht.

LECTUURTIPS

GODS GRONDPERSONEEL. De grote kunst van een interviewer is, de mensen vrij te laten praten en slechts zo nu en dan, door een korte vraag of een interruptie, weer iets meer uit hun tent te lokken. Guus Dijkhuizen, de man van het blad "Gandalf" en ook van de bloemlezing daaruit "met innige groetjes van Hor-moontje" (u weet wel) heeft zo pas een bundel interviews uitgegeven met mensen van allerlei godsdienstige en religieuze groepen, vaak de leiders of vooraanstaande personen ervan en deze bundel betiteld "MET INNIGE GROETJES VAN ONZE LIEVE HEER" -met als ondertitel: "Gesprekken met mensen van Gods voorlichtingsdienst" (Uitgave Arbeiderspers, 201 blz. f 9,50). Hij geeft daarin blijk de bovenbedoelde kunst uitstekend te verstaan en zo is een -schijnbaar onopzettelijk- amusant boekje ontstaan, waarin nieuwsgierigen naar deze materie, stof voor enkele aangename uren kunnen vinden.

Het is wel een heel bonte en ook wat willekeurige verzameling, die hij ons presenteert, figuren die we gewend zijn ernstig te nemen - dominee Buskes, pater Vrijburg, opperrabbijn Schuster, de Leger-des-Heils-majoor Bosschardt b.v. - naast anderen, min of meer religieuze randfiguren, zoals Mien-van-God-Lou, Louis Knuvelder van het Michielslegioen, de Maas-trichtse giechelende, maar toch moderniserende nonnetjes en tenslotte lieden, die toch wel echt knods zijn, zoals die juffrouw die verschijningen ziet van Maria, Vrouwe van Alle Volkeren en die aanhangster is van "tegenpaus" Clemens XV, alias Michel Collin (geen touw aan vast te knopen).

Sommigen laat Dijkhuizen maar aanpraten, met anderen voert hij echt wel wat discussie, waarin hij door zijn schijnbaar onschuldige vragen hen ertoe brengt de toch wel erg wankele gronden van hun geloof bloot te geven, zo b.v. Ds. Buskes, majoor Bosschardt. Anderen ontmaskeren zich al pratende vanzelf. Dat geldt b.v. van de spiritisten, Mazdaznan-aanhangers (goed gek), twee soorten rozekruizers (idem-dito) en Odd-fellows (mannelijke en vrouwelijke), die maar amper religieus blijken maar vooral zoeken in het ceremoniële. Wat ik wel miste, zijn een paar gebedsgenezers.

Dijkhuizen beweert dat hij geen satire of schotschrift heeft geschreven maar geeft wel toe, dat niets zo relativerend werkt als de door hem naast elkander gezette "zekerheden" van zijn geïnterviewden. Daardoor is het ook voor ons een, zoals Dijkhuizen het zelf noemt, "aardig boek".

R.

Vrijdenkers Radio Omroep "DE VRIJE GEDACHTE"

Radio-uitzendingen:

- 13 februari 1970 Charles van Oostrom
"DE GESCHIEDENIS VAN HET LEVEN"
27 februari 1970 Henry A. Ett over
MULTATULI 150 JAAR GELEDEN GEBOREN.
Zondag
15 februari 1970 T.V. Frits Kief in de uitzending "Zienswijze".
Onderwerp: "WAAROM GELOOFT MEN"

Alle gegevens van de afdelingsbijeenkomst naar Postbus 1087 - Rotterdam.

**zwart
op wit**

**zwart
OP WIT**

**zwart
e wit**

ZWART OP WIT

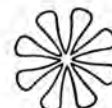
De opzet van Zwart op Wit is om alle op- en aanmerkingen naar aanleiding van ons blad en radio-lezingen op te nemen.

Voorheen verscheen het als bijvoegsel bij REDE; in ons nieuw orgaan moeten we uitproberen hoeveel ruimte we hebben. Dus deze keer vindt u geen gegevens.

Laat u in geen geval afhouden van uw reacties op te sturen. Postbus 1087 Rotterdam.

Ook de verantwoording van de STEUN EN PROPAGANDA-FONDSEN is niet aanwezig. Het giro-nummer van onze penningmeester is nog steeds 27 45 51 te Dieren.

Wilt u inlichtingen over organisatie-contributie-donatie-ondersteuning Vrijdenkers Radio Omroep "De Vrije Gedachte" enz. enz., even een berichtje naar het secretariaat: Postbus 1087 Rotterdam.

LEVEN in de BROUWERIJ

Afdeling Den Haag secr. : P.J. Tuk, Huijgenstraat 10.

22 februari 1970, Spreker: Fries de Vries
Onderwerp: "UNIVERSITEIT IN OPSTAND"

22 maart 1970, Spreker: M. Paulissen
Onderwerp: "REVOLUTIE ZONDER BLOED"

Bijeenkomsten worden gehouden in de bovenzaal van het "Humanistisch Centrum" - Laan Copes van Cattenburgh 72.
AANVANG HALF ELF.

* * *

Afdeling Rotterdam secr. B. van Mourik, Schiltmanstraat 22.

8 februari 1970, Gespreksochtend
ERNST EN HUMOR IN DE STRIJD TEGEN HET DOGMATISME. Charles van Oostrom.

1 maart 1970, HERINNERING GEBOORTEDAG VAN MULTATULI 150 JAAR GELEDEN. Spreker: Henri A. Ett.

Bijeenkomsten worden gehouden Vondelweg 22 HJG-gebouw
AANVANG 10.30 UUR.

5 maart 1970 Gesprekssavond in de Blazoenstraat 11 (schoolgebouw 1e etage)

AANVANG 8 UUR.

* * *

Afdeling Amsterdam - secr. : Postbus 893, Amsterdam

8 februari

1 maart

22 maart bijeenkomsten in de zaal van "Krasnapolsky", Dam 9.

AANVANG 10.30 UUR

* * *

Afdeling Arnhem, Secr. : A. v.d. Berg, Maaslaan 12 IV

13 februari M. Paulissen over
LEVEN IN DE STROOMVERSNELLING

* * *

Afdeling Haarlem, secre. H.M. Visman, Edisonstraat 1, IJmuiden

8 februari M. Paulissen over
"REVOLUTIE ZONDER BLOED"

8 maart Henri A. Ett
"MULTATULI 150 JAAR GELEDEN GEBOREN"

* * *

Afdeling Utrecht, secr. Mevr. M. Aarts, Obbinklaan 57

8 februari 1970 J.G. Rausch
MULTATULI'S SPOT MET DE GODSDIENST"

22 februari 1970 H.A. Ett over
"DE INVLOED VAN DE STANDEN OP DE NEDERLANDSE GESCHIEDENIS"

AANVANG 10.15 UUR

Vervolg van blz. 18

Het is maar de vraag of hij veel langer zou hebben geleefd zonder die ziekte. Zijn ideeënrijkdom en menselijke filosofie maakten hem niet bepaald populair in zekere kringen.

En ondertussen werd het maar kouder en kouder. In 1684 was het kouder dan ooit tevoren in Europa. Astronomen namen in die jaren waar dat er helemaal geen zonnevlekken meer te zien waren. Later zou men dat verschijnsel het *Maunder Minimum* noemen, naar de astronoom Edward Maunder (1851-1928) die dit verschijnsel voor het eerst waarnam. Een verschijnsel dat tot de dag van vandaag nog niet verklaard kon worden. Evenmin de impact daarvan op de temperatuurdaling in Europa.

Met name denkers als Spinoza en John Locke waren van belang voor het ontwikkelen van gedachten over universele mensenrechten en gelijkwaardigheid van individuen, gelijke rechten, scheiding der machten. En tegelijkertijd leidden de klimaatveranderingen als gevolg van temperatuurdalingen ook tot belangwekkende innovaties, zeker in Europa. Innovaties in bewapeningstechnologie en landbouwtechnieken maar ook op het vlak van onderwijs en bestuurlijke organisatie.

Blom stelt vast dat “de homo sapiens een intelligente primaat is, maar hij is tegenwoordig niet wijzer dan eeuwen geleden - hij heeft alleen groter speelgoed. Het enige verschil tussen ons en andere dieren is dat de homo sapiens niet uitsluitend is aangewezen op genetische aanpassing, maar door zijn culturele

technieken en ideeën de evolutie kan versnellen”.

We zien de Europese mens op die catastrofale combinatie van oorlog en klimaatverandering als gevolg van temperatuurdaling reageren met het zoeken van alternatieven, het ontwikkelen van innovaties, het zoeken naar verklaringen hetzij via religie hetzij via de ratio, maar ook met internationale handel, economische uitbuiting en politieke onderdrukking. En tot slot met de eerste aanzetten voor een wetenschappelijke methode. Hier was geen sprake van enig ontwerp of vooropgezet plan, het was een tastend zoeken met onzekere uitkomsten.

Zeer goed geschreven dit boek, waarin de auteur op de laatste pagina's de parallellen met de huidige tijd zoekt. We weten nu eindeloos veel meer over het klimaat en onze eigen impact daarop, de wetenschappelijke methode is ongelooflijk ver-

snel, we kunnen en moeten nu wel plannen maken om de wereld bewoonbaar te houden, we begrijpen nu veel beter hoe ons eigen handelen een ecologische voetprint achterlaat, hoe we biodiversiteit vernietigen en toch, toch zijn we nauwelijks effectiever in onze reacties dan onze voorvaders ten tijde van de kleine ijstijd! Zijn wij in enig opzicht ook maar iets opgeschoten sinds de 17de eeuw?

En, waarschuwt Blom tot slot, vandaag de dag wijst niets erop dat er zich wereldwijd een verdere ontwikkeling in de richting van democratie en mensenrechten zal voordoen, integendeel. De democratie is ook in Europa allang geen vanzelfsprekendheid meer. En hij constateert: “afgeschermd door een voldoende dikke isolerende laag aan amusementselektronica zouden intussen ook veel bewoners van westerse landen weer in zekere mate kunnen instemmen met een autoritaire regering die duidelijke antwoorden formuleert, grote welvaart belooft en veel demonstratieve nationale trots aan de dag legt”.

En onderwijl vliegen we als de bijen van Mandeville onze eigen ondergang tegemoet. We zijn mensen. We kunnen niet anders. Dit boek verscheen in 2017 en vormde de opmaat voor Bloms latere *Wat op het spel staat*. Een uitgebreid essay waarin Blom uitvoerig schetst welke weg de menselijke samenleving momenteel bewandelt en laat hij zien hoe die weg uiteindelijk alleen maar tot de ondergang van onze soort kan leiden.

Weerbare wetenschap als antwoord op woke^[1] ondermijning (1)

Over opkomst van de cancel culture

Floris van den Berg

Het is belangrijk om het recht van de mensen te verdedigen om er postmoderne ideeën op na te houden en die uit te dragen aan wie ze maar wil horen. Het is echter ook belangrijk om te verhinderen dat ze institutionele macht krijgen.

Helen Pluckrose & James Lindsay

Woke up call

Het was wel even schrikken toen ik er voor het eerst van beschuldigd werd om als witte man een onderdrukkend perspectief te hebben en dat uit te dragen tijdens colleges. Kritiek van studenten is er altijd geweest, maar de afgelopen jaren is de teneur veranderd.

Studenten beklagen zich dat ze zich gekwetst voelen, dat er teveel een westers perspectief wordt aangeboden, dat er teveel mannen worden besproken en te weinig vrouwen, dat het perspectief eurocentrisch is, dat ze zich niet prettig voelen en zich niet vrij voelen om zich te uiten.

Ik worstel met deze kritiek omdat ik niet goed weet hiermee om te gaan.

Op dit moment is het in Nederland slechts een briesje en geen storm zoals die door Amerikaanse universiteiten blaast. Waar onder de 'bezielende' leiding van Joseph McCarthy in de jaren vijftig een heksenjacht op communisten begon in de Verenigde Staten, zo is er nu een heksenjacht door links. Docenten worden langs een zogenaamde *woke* maatlat gelegd om te kijken of ze voldoen aan de linkse interpretatie van gelijkheid. De *woke* activisten spitten daartoe het internet en de colleges door om te kijken of je ergens een keer een opmerking hebt gemaakt die niet strookt met de dogma's van de zogenaamde **Social Justice Warriors**. En als er ergens wat gevonden wordt, dan volgt er een stroom van kritiek. Het management heeft de neiging om geen ophef te willen en kiest meestentijds de kant van de *SJW*'s en laat de medewerker vallen. Dit leidt in de V.S. niet alleen tot ontslag van docenten en journalisten, maar ook tot zelfcensuur: mensen worden voorzichtiger.

Sebastien Valkenberg schrijft "Politieke correctheid neemt geen genoegen met excuses, ze wil offers."^[2] Hij geeft diverse voorbeelden van Nederlandse bodem. Het gaat niet alleen om het uiten van kritiek: je moet ook je taalgebruik aanpassen aan de wensen/eisen van de *SJW*'s. Voor veel gangbare woorden bestaan er inmiddels *woke* alternatieven. 'Blanken' heten nu 'witte mensen'; 'slaven' heten 'tot slaaf gemaakten' en de aanspreekvorm 'dames en heren' bij de NS is veranderd in 'beste reizigers'. De reactie van *SJW*'s op mensen die bewust of onbewust niet in *woke* jargon praten is soms hysterisch. Het kan over van alles gaan: over woorden, afbeeldingen, beelden, kleding, symbolen, et cetera. Een *over the top* vorm is de beschuldiging van 'cultural appropriation': de beschuldiging (aan het adres van witte mensen) van het zich onrecht toe-eigenen van niet-westerse cultuur, zoals rasta-haar, henna tattoos of in kimono of sari lopen. Je kunt het zo gek niet bedenken of een hypersensitieve *woke* activist hangt je aan de twitterschandpaal en dan is de geest uit de fles.

Cancel culture in de lage landen: drie voorbeelden

Jordan Peterson

Toen de Canadese conservatieve psycholoog en cultuurcriticus Jordan Peterson, auteur van de internationale bestseller *12 Rules for Life* (2018), in 2018 een lezing zou geven bij Room for Discussion aan de Universiteit voor Amsterdam, manifesteerde de *cancel culture* zich ook in Nederland. Zo'n honderd medewerkers en enkele studentenactiegroepen beklagden zich in een open brief over de komst van Peterson en riepen op om hem te cancelen. 'Medewerkers en studentengroepen van de UvA zijn bang dat Peterson te veel ruimte krijgt om zijn 'rechtse opvattingen' te delen.' Vervang het woord 'rechts' door 'links' en de absurditeit van de redenering is meteen duidelijk. Linkse activisten worden omhelsd en verwelkomd. Blijkbaar kunnen studenten het niet aan om onwelgevallige opinies te horen.

De briefschrijvers vroegen niet rechtstreeks om een spreekverbod; ze wilden een tegenspreker. Ik geef een te-

genvoorbeeld. Stel er wordt een moslim uitgenodigd. Moet er dan ook standaard een atheïst als tegenspreker bij? Of, andersom, filosoof Herman Philipse geeft college over wijsgerig atheïsme, moet er dan ook een gelovige spreker optreden? Moet bij elke spreker een tegenpool komen?

Dat de *woke* activisten geen voorstander zijn van het vrije woord, blijkt uit een beschrijving die Jordan Peterson op zijn website geeft van lezingen op universiteiten, die verstoord werden door radicale en (potentieel) gewelddadige studenten.^[3]

De lezing van Peterson in Amsterdam vond doorgang voor een stampvolle zaal, zonder tegenspreker, maar met meer tijd voor vraag en antwoord. Er deden zich geen incidenten voor. Wellicht kwam dat doordat een groep proteststudenten te laat was en de zaal niet meer in kon.

Een universiteit moet studenten aanzetten tot kritische reflectie en daarom ook een platform bieden aan verschillende perspectieven, oftewel meerstemmigheid, vooral wanneer het om extra-curriculaire voordrachten gaat (publiekslezingen, Studium Generale).

Willem Vermaat

Een vriend van mij, Willem Vermaat, is gecancelled als columnist van een blad voor veganisme, Vegan Magazine, omdat hij – en nu komt het – op een *ander* platform, De Vegansoof, een essay over veganisme heeft geplaatst dat controversie oproept en mensen ertoe brengt om bij het veganismetijdschrift hun beklag te doen^[4]. De redactie van het tijdschrift schiet in een kramp: ze willen geen gedoe en kiezen ervoor om Willem als columnist te cancelen. Dat hij goede columns schrijft die door veel lezers

worden gewaardeerd en dat hij daarin ook nog eens gelijk heeft, telt blijkbaar niet. De reden dat hem het platform wordt ontnomen is dus om geklaag van (al dan niet anonieme) klagers te voorkomen. Het tijdschrift wil geen imagoschade. Toch lukt dat op deze manier niet: het cancelen van een excellente columnist levert imagoschade op, maar blijkbaar weegt die imagoschade minder zwaar dan de berichten van de klagers. Het zijn de klagers die de knuppel in het hoenderhok gooien en dan achteroverleunen om te kijken of het cancelen naar tevredenheid plaatsvindt. De redacteurs voeren uit wat de *SJW*'s willen; zij doen dienst als 'nuttige idioten'. Niet alleen is Willem Vermaat slachtoffer van de *cancel culture*, maar ook de lezers van het blad zijn dat, omdat het hierdoor minder ruimte biedt aan kritische (zelf)reflectie. Door de *cancel culture* kunnen instituten en verenigingen zonder dat zij dat door hebben een metamorfose ondergaan waarbij ze dansen naar de pijpen van de meest extreme *SJW* twitteraars.

Marieke Lucas Rijneveld

De succesvolle schrijver Marieke Lucas Rijneveld werd door haar uitgever gevraagd het gedicht dat Amanda Gorman voordroeg tijdens de inauguratie van president Joe Biden in 2021 te vertalen. In de Nederlandse media ontstond er een storm van protest want (*woke*) mensen vroegen zich af of een wit persoon een gedicht van een zwart persoon passend zou kunnen vertalen. Toen ik dat las duizelde het voor mijn ogen. Wanneer kun je als vertaler dan een werk vertalen? Moet je hetzelfde geslacht hebben, dezelfde leeftijd, dezelfde opleiding, dezelfde sociale status,

dezelfde politieke voorkeur? Het is een voorbeeld van een toepassing van *standpoint theory* (zie daarover ook verderop de paragraaf *Research Justice*): het gaat niet om de argumenten (is zij een goede vertaler?) maar om de persoon: heeft de vertaler de juiste (raciale) kenmerken? Het is racisme pur sang. Een beschuldiging dat een witpersoon zich nooit in een zwartpersoon kan inleven om een goede vertaling te kunnen maken. Geschrokken van alle ophef trok Rijnveld zich als beoogd vertaler terug. Een succesvolle *woke cancel campaign* dus.

Filosofische kritiek op cancel culture

In het boek *Cynical Theories. How universities made everything about race, gender, and identity – and why this harms everybody* (2020)^[5] leggen cultuurcriticus Helen Pluckrose en natuur- en wiskundige James Lindsay de wortels van dit fenomeen bloot. Dikwijls komt kritiek op *SJW*'s vanuit de politieke rechterhoek, vaak zelfs van de extreem rechtse kant. Zo niet bij Pluckrose en Lindsay. Zij zijn linksliberaal en staan positief tegenover feminisme, gelijkheid, antidiscriminatie en voor LHBTQx rechtsgelijkheid.^[6]

Hun boek begint met een historische duiding van het fenomeen en vervolgens worden de specifieke toepassingen besproken, op allerlei (deels nieuwe) vakgebieden op de universiteit. Een centrale term is het woord '*Theory*' – met een hoofdletter. Het gaat bij *Theory* niet om een bepaalde theorie, maar om een postmoderne wereldbeschouwing waarin macht, kennis en taal worden gezien als instrumenten van de zittende machthebbers (met name witte heteroseksuele westerse mannen) die een kolonialistische greep op de rest van de mensheid houden. In feite is *Theory* een onweerlegbare samenzweringstheorie; immers het idee van rationele onderbouwing wordt gezien als onderdeel van het onderdrukkende narratief (narratief is ook een *woke* woord) en rationele kritiek wordt gezien als bevestiging van het eigen '*woke*' gelijk.

De auteurs betogen dat de huidige *woke* en *cancel culture* het logische gevolg is van het (filosofische) postmodernisme dat al in de jaren zestig, met name in Frankrijk, opkwam. "Het postmodernisme wierp zulke radicale twijfels op over het denken en de samenleving, dat het uiteindelijk een vorm van cynisme is."^[7] Vanaf 2010 begon de invloed van postmodernisme zich te manifesteren met de opkomst van, wat psycholoog Steven Pinker noemt, *wokery*^[8] en *social justice warfare*.^[9] Deze fase van *Theory* dringt een totalitaire agenda op aan instituten, te beginnen met universiteiten, maar ook musea, theaters en bibliotheken. De auteurs betogen dat toegepaste postmoderne theorie nu leidt tot een ondermijning van de universiteit als bolwerk van vrijheid en ondermijning van het nastreven van objectieve kennis zonder taboes.

Volgens Pluckrose en Lindsay kunnen in het postmodernisme twee principes worden aangeduid:

1. het **postmoderne kennisprincipe** waarin er radicale scepsis is over het verkrijgen van objectieve kennis en waarbij kennis wordt opgevat als een sociale constructie. Waar is niet wat overeenstemt met de werkelijkheid (de zogenaamde correspondentietheorie van

waarheid), maar wat waar is, is een sociaalpolitieke constructie van machthebbers. Dit is een *brainchild* van de Franse filosoof Michel Foucault (1926-1984);

2. het **postmoderne politieke principe** dat betoogt dat de samenleving gevormd wordt door macht en hiërarchie die bepalen wat kennis is en hoe die verkregen kan worden.

In postmoderne theorie gaat het om radicale scepsis over kennis-claims. Die radicale scepsis is fundamenteel anders dan de wetenschappelijke scepsis waarbij wordt gekeken naar empirische onderbouwing, de logische structuur van de argumentatie en bevestiging dan wel verwerking door herhaaldelijke toetsing, inclusief pogingen om de theorie te weerleggen. Bij radicale scepsis gaat het om scepsis over de wetenschappelijke scepsis, namelijk of

Helen Pluckrose; foto van Mike Nayna

die überhaupt tot betrouwbare kennis kan leiden. Voorts betwijfelt radicale scepsis dat sommige mensen in staat zijn om kennis te verwerven omdat zij vanwege hun huidskleur of afkomst of sekse gevangen zitten in een kokerperspectief op de werkelijkheid. Inderdaad: dit is een racistisch uitgangspunt (omgekeerd racisme dus). "*Theory* ziet wetenschap als zijnde georganiseerd op een manier die de belangen dient van de machtige mensen die er achter zitten – witte Westerse mannen – terwijl participatie van anderen wordt verhinderd."^[10]

Constructivisme

Het is van belang om te begrijpen wat er mis is met deze manier van redeneren. Het onderscheid tussen twee vormen van theorie, **zwak en sterk constructivisme**, is hier verhelderend. Wetenschap is een activiteit van mensen en alle menselijke activiteiten kunnen door sociale wetenschappers worden onderzocht. Zo storten antropologen en sociologen zich op wetenschappelijke instituten. Beroemd is het onderzoek van Bruno Latour en Steve Woolgar die in hun boek *Laboratory Life: the social construction of scientific facts* (1979) een natuurkundig laboratorium bestuderen. Zij laten zien dat wetenschap mensenwerk is en dat dat lang niet zo rationeel, transparant, gelijkwaardig en eerlijk verloopt als wij graag zouden willen geloven. Dit is een voorbeeld van **zwak** constructivistische theorie. Maar er kan ook een **sterk** constructivistische theorie op het wetenschapsbedrijf worden losgelaten; dan heet het dat de wetenschappelijke feiten in het laboratorium worden gemaakt, dat de wetenschappers elkaar wijsmaken dat hun onderzoek naar een externe wereld verwijst en wat feiten zijn. De zogenaamde kennis die in een wetenschappelijk laboratorium gecreëerd wordt, heet net zo objectief te zijn (namelijk niet) als kennisclaims van Papoea's in de jungle.

Waar zwak constructivistisch inzicht kan bijdragen aan het wegnemen van obstakels voor eerlijke kansen en gelijkheid in de wetenschap, is de sterk constructivistische theorie een ondermijning van wat wetenschap is.

Wat bovendien verwarrend is voor de discussie over de rationaliteit van wetenschap is dat wetenschap niet hetzelfde is als hoe wetenschap wordt toegepast. Bij wat er met wetenschappelijke kennis gebeurt kan wetenschap zelf geen rol spelen; wetenschappelijke kennis is amoreel. Kennis en rationaliteit kunnen echter worden ingezet bij

wat mensen doen vanuit een extreem gewelddadige irrationele ideologie, zoals het Nazisme. Rationele kritiek op wetenschap, technologie en samenleving is van fundamenteel belang. Maar niet wanneer dat gebeurt vanuit een postmodern perspectief.

Dekolonialisering

De beschuldiging een witte man te zijn en daardoor onderdeel te zijn van een onderdrukkend paradigma is een voorbeeld van toegepaste *Theory*, namelijk van *decolonial theory*. Waar liberalen menen dat wetenschap en rationaliteit door alle mensen beoefend kunnen worden en dat mensenrechten universeel zijn, heeft de *decolonial* versie een heel ander perspectief volgens de auteurs:

"Het Westen heeft het idee gevormd dat rationaliteit en wetenschap goed zijn om de eigen macht in stand te houden en niet-rationele en niet-wetenschappelijke vormen van kennisvoortbrenging van elders buiten de deur te houden. Derhalve moeten we nu witte, Westerse vormen van kennis een lagere waarde toekennen omdat die van witte Westelingen zijn en we moeten Oosterse vormen van kennis een belangrijkere plaats toekennen (teneinde een machtsverwicht te realiseren).

Hoe absurd bovenstaande claim ook lijkt, ik merk dat studenten regelmatig beschuldigende opmerkingen met een dergelijke strekking maken. Ze denken dat ze kritisch en autonoom zijn, maar ondertussen zijn zij totalitaire dwingelanden die een terreur van censuur en ontslagen veroorzaken. Ik moet toegeven dat ik de laatste jaren bang ben, niet alleen voor studenten tijdens college met hun beschuldigende vragen, maar ook voor anonieme klagers die bij de universiteit hun beklag doen. Het management gedraagt zich als 'nuttige idioten' in deze gang van zaken. Op klachten vindt de reflex plaats: 'waar rook is is vuur' en het lijkt gerieflijk om tegemoet te komen aan de klagers. Maar het klagen zal niet stoppen. Het zal nooit stoppen. Tegen *wokery* is geen kruid gewassen. En zo loop je het risico tussen hamer en aambeel te komen. Censuur en inquisitie komen terug, midden in de open samenleving waarin de vrijheid van expressie en academische vrijheid basisbeginselen zouden moeten zijn. Via *wokery* vindt er onder het mom van het bestrijden van discriminatie een metamorfose plaats naar een totalitaire samenleving compleet met een gedachtenpolitie.

Research Justice

Een onderdeel van het idee om universiteiten te dekolonialiseren is het idee van *research justice*:

'[...] dat wetenschap, rede, empirie, objectiviteit, universaliteit en subjectiviteit overgewaardeerd zijn als wegen om tot kennis te geraken, terwijl emotie, ervaring, traditionele narratieven en gewoonten en spirituele overtuigingen ondergewaardeerd werden.'^[1] Ik krijg inderdaad de laatste jaren verzoeken (meestal op vrij dwingende toon) van studenten om ook meer niet-westerse literatuur en personen op te nemen in mijn colleges en de voorgeschreven literatuur. Zelfs (niet filosofisch geschoolde) collega's vragen mij of ik niet ook niet-westerse filosofie moet behandelen. Pluckrose en Lindsay keren zich faliekant te-

gen deze toepassing van *Theory*: "Sommige wetenschappelijke theorieën werken aan andere niet. Het is moeilijk in te zien hoe wetenschappelijke theorieën die niet corresponderen met de realiteit en derhalve niet werken, tot voordeel kunnen strekken van mensen die aan de kant staan of van wie dan ook."^[12]

Standpoint theory is een alles ondermijnend concept uit *Theory*. Het is een ander woord voor epistemologisch relativisme: de waarheid van een uitspraak is afhankelijk van de kenmerken (*standpoint*) van die persoon. In plaats van te kijken naar de argumenten gaat het om de persoon: niet de inhoud maar de persoon is bepalend. Sommige kenmerken fungeren als een zwaardere handicap dan andere. Als je wit bent heb je blijkbaar een superzware handicap want dan bekijk je de wereld vanuit het geprivilegieerd perspectief van de onderdrukker met de tunnelvisie van de rede.

Ware kennis, volgens *standpoint theory*, komt van mensen die de onderdrukking zelf doorleefd hebben en komt vanuit subjectieve ervaring: "Kennis komt van de geleefde ervaring van verschillende identiteitsgroepen, die verschillende posities hebben in de samenleving en er dus verschillende aspecten van zien."^[13]

Dit epistemologisch relativisme ondermijnt de mogelijkheid van rationeel debat. Door toepassing van *Theory* worden sommige onderwerpen taboe (zoals islamkritiek, die is en wordt betiteld als islamofobie). "[*Theory*] houdt ook in dat vaststellen of een persoon gelijk of ongelijk heeft niet kan plaatsvinden door evalueren van de deugdelijkheid van haar ideeën maar dat het afhankelijk is van haar identiteit ("postkoloniaal") en bereidheid om alles op de juiste manier onder woorden te brengen. 'Elkaar controleren' is feitelijk onmogelijk in de *Theory*, aangezien mensen uit verschillende identiteitsgroepen elkaar nooit volledig kunnen begrijpen."

Dit artikel is ingekort door de redactie. Wordt vervolgd.

-
- [1] "ontwaakt, wakker" bedoeld als "alert op en zich bewust van maatschappelijke ongelijkheid" (noot van de redactie)
 - [2] Sebastien Valkenberg, *Policor in de polder*, p. 42.
 - [3] <https://www.jordanbpetererson.com/political-correctness/trouble-at-the-university-of-amsterdam/>
 - [4] zie <https://devegansoof.nl/2021/03/03/willem-vermaat-ikben-gecancelled-door-vegan-magazine/>
 - [5] Zie hier een website over het boek: www.cynicaltheories.com.
 - [6] Ook in Nederland is er vanuit linkse hoek kritiek op *wokery*: Tofik Dibi, *Het monster van Wokeness* (2020).
 - [7] P. 22.
 - [8] Voorbeelden van *wokery* zijn Ibrahim X. Kendi, *How to be an Anti-Racist*, Robin DiAngelo, *White Fragility* en Fiona Cambell, *Contours of Ableism*.
 - [9] Blurb van Pinker op backcover *Cynical Theories*.
 - [10] P. 37.
 - [11] P. 82.
 - [12] P. 87.
 - [13] P. 78.

Crypto-ongelovigen, kom tevoorschijn! (7)

Anton Mullink

Het deed me goed verschillende keren middels ingezonden brieven in o.a. de Vokskrant van 16 februari en 2 september 2016 mijn gedachten over geloof 'loud en proud' luidkeels en met opgeheven hoofd te mogen laten horen. Uitsluitend voor geestverwanten deze ideeën uitdragen lijkt mij niet voldoende. Elke publiciteit over dit onderwerp kan gelovigen op een idee brengen. Ik was dan ook blij verrast dat de van oorsprong katholieke Volkskrant een reactie van mij als 'Brief van de dag' publiceerde. Ik reageerde op een artikel over een progressieve 'Dienst voor ongelovigen' in de Oranjekerk te Rotterdam. "(...) *Geen enkele gelovige is naïef of dom. Niettemin is er aanleiding te veronderstellen dat hij wel slachtoffer is van de denk- en geloofswereeld waarin hij of zij is opgegroeid. Als we dit combineren met het gegeven dat geen enkele religie uitblinkt in homo-, vrouw- en vredelievendheid dan is het pleidooi voor de atheïstische gemeenschap snel gewonnen. Is dat geen hoopvol perspectief voor ons, om zonder indoctrinatie vanuit welke richting dan ook samen te leven?*"^[1] *Vrijzinnige gelovigen zouden ook moeten bedenken dat, als ze een paar eeuwen eerder geleefd hadden, ze op de brandstapel beland zouden zijn. Nu wordt christenen die afvallen gelukkig geen strobreed in de weg gelegd."*

Vrij van godsdienst

Vrijheid van godsdienst is prima, zoals iedereen mag denken wat hij wil. Nog belangrijker vind ik de bevrijding van godsdienst. Soms ontmoet ik mensen die vertellen dat ze ongelovig zijn en geen enkele illusie koesteren dat er nog een vorm van leven is na de dood. Tegelijkertijd maken deze mensen er zich niet druk om dat miljoenen andere mensen wel in zo'n alsmäär voortgaand leven geloven. Er is gelukkig geen enkele aanwijzing dat ons die eeuwigheid wacht. Waarom zou je je druk maken om iets wat helemaal niet kan bestaan? Daar zijn goede redenen voor. Helaas hangen veel mensen een geloof aan, ondanks

alle wetenschappelijke ontwikkelingen die laten zien dat geloof onverzoenlijk is met rationeel denken.

De eis in het Oude Testament dat alleen Jahweh als God erkend en aanbeden mag worden, is flagrant in strijd met nationale en internationale verdragen over vrijheid van godsdienst. De intolerantie van de joodse religie en de eenkennigheid van hun God zijn evident in strijd met dat elementaire mensenrecht. Jahweh's gebod niet te doden geldt slechts het eigen joodse volk. Toen begon het tribale angstaanjagende gedoe van 'eigen volk eerst' al. Dit thema is uitgevonden door religies. Mozes komt met veel bombarie de heilige berg af met de tien geboden op stenen tafelen. Eén daarvan luidt: gij zult niet doden. Hij is nog niet beneden of hij krijgt van diezelfde God de opdracht dat alle afgodendienaars vermoord moeten worden. Heidense volken worden massaal over de kling gejaagd. Jahweh is zo met zijn Uitverkoren Volk begaan dat hij opdracht geeft vijandige volken uit te roeien. Ook krijgen de Israëlieten herhaaldelijk via Mozes van God te horen: 'Gij zult naast Mij geen andere goden aanbidden.' Deze bijbelse opdracht klinkt minstens even bedreigend als het barbaarse 'Allah-U-Akbar' dat jihadistische moordenaars uitschreeuwen. De Koran beveelt zelfs christenen en joden te verslaan, maar sommige Islamieten geven daar een vrijzinnige draai aan, zodat de scherpe kantjes ervan af gaan.

Natuurlijk mag iedereen geloven wat hij/zij wil. De vrome kerkgangetje op zijn knieën doet geen mug kwaad. Mijn familieleden blijven hun parochiekerk bezoeken; ze vergissen zich, maar zijn uitermate vriendelijke en verstandige mensen. Ongelovigen die het gewoon laten bij simpelweg niets te geloven en verder alles maar te laten gebeuren, zijn m.i. te fatalistisch en laconiek. Ik vermoed dat religie op zijn retour is; het lijkt zinnig dat proces een duwtje te geven. Gelukkig speelt het WereldWijde Web daar een positieve rol in. Kennisname van andere geloven leidt tot relativisering van de

eigen aangepaste religie. Het vermoeden, dat ze niet allemaal waar kunnen zijn, zal velen op de gedachte brengen, dat ze dus niet allemaal gelijk kunnen hebben. De meest voor de hand liggende conclusie lijkt dan dat ze er allemaal naast zitten. Veel laconieke ongelovigen gaan ervan uit dat gelovigen hoe dan ook niet te overtuigen zijn. Ik blijf veronderstellen dat velen voor goede argumenten open staan. Rede en gezond verstand kunnen krachtige argumenten bedenken. Ik vind niets doen een te berustende en passieve houding. Mij wordt wel eens gevraagd hoe ik er een steentje aan denk bij te dragen iets te veranderen. Dit essay is een poging daartoe. Daarmee heb ik niet de illusie het atheïsme als dominante denkrichtheid te kunnen promoten.

Joods-christelijke cultuur

Het Atheïstisch Verbond wijst er in zijn website^[2] op dat de helft van de Nederlandse bevolking ongelovig is, maar dat lijkt te flatteus als je bedenkt hoeveel mensen die zogenaamd Joods-christelijke cultuur wel het allerbelangrijkste vinden. Alsof we democratie aan de autoritaire systemen van religies te danken hebben. In christelijke voorin genomenheid lijken zij een rechtvaardiging te vinden voor de afwijzing van de stroom asielzoekers uit niet-westerse landen. Wij zouden overspoeld raken door de Islam; onze samenleving zou 'homeopathisch verdund' raken.

Naast het bevorderen van geloofstwijfel, het uitkomen voor stiekem naturalistisch denken is ook de afwijzing van die joods-christelijke illusies een zaak van levensbelang. Een bescheiden duwtje zodat crypto-ongelovigen (vooral z.g. geestelijken) uit de geloofskast komen en hun joods-christelijke pet afzetten kan wonderen doen. Gelukkig is zelfs in Amerika de groep ongelovigen de snelst groeiende levensbeschouwing.

Ik deed een poging om iets van iets van het Vrijdenken of het atheïsme in het verkiezingsprogramma van de PvdA te brengen. Daarom

Mozes; schilderij van José de Ribera

diende ik een voorstel in, waarin onder meer het volgende stond: "(...) Tegemoetkomen aan de populistische emoties en tegelijkertijd bevorderen dat mensen met een islamitische achtergrond zich hier thuis voelen, lijkt een uitgelezen kans voor de PvdA. (...) Islamitische gelovigen verdienen terecht meer ruimte, ofschoon het weren van radicale salafisten natuurlijk geoorloofd is om radicalisering tegen te gaan. Daarom lijkt het mij belangrijk, dat de PvdA in haar partij-idealisme opneemt: consequente scheiding van kerk en staat. (...) vooral de subsidiëring van het bijzonder onderwijs staat haaks op die scheiding. Het is onrechtvaardig dat de belastingbetaler meebetaalt aan geloofsofvoeding van nog ontvankelijke kinderen. (...) Afschaffing van art. 23 uit de grondwet, waar het tenminste onderwijsinstellingen betreft op religieuze basis, lijkt een efficiënt middel tot vermindering van segregatie en verbetering van integratie. Religie is een kwalijke splijtzwam in de samenleving. Afschaffing van bijzonder onderwijs kan in elk geval bijdragen dat indoctrinatie van religies niet van generatie op generatie overgedragen blijft worden."

Mijn poging om dit voorstel in het programma op te laten nemen is niet geslaagd. Mij is het onduidelijk

gebleven of partijgenoten het voorstel afwezen op grond van electorale (opportunistische) overwegingen of op basis van inhoudelijke argumenten. Speelde mogelijk de gedachte dat onze joods-christelijke cultuur bescherming blijft verdienen, een rol bij het afwijzen van mijn voorstel door de PvdA? Terecht nemen Joodse leiders afstand van die zogenaamde onderwerping aan de joods-christelijke cultuur. We hoeven alleen maar terug te denken aan de ellende die, met passief toezien van vele christenen, de joden in de Tweede Oorlog is aangedaan. Intussen blijft het m.i. ter zake doend te benadrukken dat ook het joodse geloof een kinderlijke mythe is. Verscheidene publicisten hebben vernietigende kritiek op de katholieke kerk en soms op het christelijk geloof als zodanig maar laten na om het zionisme van vraagtekens te voorzien.

Ook Arnon Grunberg maakt zich daar m.i. wel eens schuldig aan. Daarnaast lijkt hij zich geen zorgen te maken over het feit dat religie niet zal verdwijnen. Hij schreef in een 'Voetnoot' in de Volkskrant over wetenschapsfilosoof Philip Kitcher: "Kitcher is atheïst maar naast dat hij in religie een belangrijk middel tot gemeenschapsvorming ziet, meent hij dat religie beantwoordt aan 'ons verlangen naar onsterfelijkheid'. Zijn interpretatie is verfrissend nu religie vaak wordt gezien als pure achterlijkheid en voertuig van ongewenste repressie – gewenste repressie heet beschaving. (...) Religies zullen van gedaante veranderen, maar er zullen altijd mensen zijn die hun verlangen naar betekenis voorzien van strikte, fundamentalistische gedragsregels, vijandbeelden, dogma's en een vleugje poëzie. God is niet noodzakelijk voor een religie."^[3]

Arnon Grunberg vergeet dat iemand die God helemaal niet nodig heeft, al atheïst is, ook noemt hij dat zelf niet zo. Behoeft aan betekenis en behoefte aan het deel uitmaken van een gemeenschap is algemeen menselijk en heeft niets met religie van doen. Bovendien waren miljoenen mensen voor onze jaartelling ook gelukkig zonder welke openbaringen van Mozes, Mohammed en Jezus dan ook. Het is misleidend deze functies van religies te identificeren met religies. Ik vind het be-

angstigend om religie zo te benaderen.

Afscheid van tribaal denken

Zelf heb ik mijn overgang naar atheïsme altijd als een grote bevrijding ervaren. Mijn gedachten zijn vrij; ik heb alle ruimte om zelf te denken en niet klakkeloos te volgen wat kerkelijke autoriteiten zeggen. Atheïsme en vrijdenken zijn allerm minst kil of egoïstisch. Integendeel, door religie te verlaten nemen we ook afscheid van tribaal denken. Ten onrechte wordt ter verdediging van religie steeds weer dat gemeenschapsvormende aspect zo hoog gewaardeerd. Juist die band met de gemeenschap maakt het individuen moeilijk een eigen, wel gegronde, opvatting erop na te houden. Op afwijkend denken, twijfel en ongeloof wordt in de geloofsgemeenschap negatief of soms veroordelend en bestraffend gereageerd. Dat kan zelfs een sterke persoonlijkheid ervan weerhouden eerlijk te zijn en eventueel voor zijn twijfel of ongeloof uit te komen. De geloofsgemeenschap geeft nu eenmaal weinig ruimte om individueel en kritisch te denken. In de zogenaamd heilige boeken tref je weinig waardering aan voor ongelovigen of voor leden van een andere religie. Voor christenen, joden, en islamieten zijn alleen geloofsgenoten broeders en zusters. Voor een humanistisch vrijdenker zijn alle mensen dat.

Vrijdenken

Misschien is het voor alle geloofstwijfelaars raadzaam om het Gebed van Den Onwetende van Multatuli te bidden, dat in 1861 geplaatst werd in het blad de Dageraad, voorganger van het huidige blad van de Vrije Gedachte 'de Vrijdenker'.^[4]: 'Ik ken U niet, o God! Ik riep U aan, ik zocht. Ik smeekte om antwoord, en Gij zweeg! Ik wou zo graag uw wil doen...niet uit vrees voor straf, uit hoop op loon, maar zo als 't kind de wil zijns vader doet...uit liefde. Gij zweegt...en altijd zweegt Ge! De vader zwijgt...O God, er is geen God!'

Elke ongelovige zal de idealen willen delen en mee willen denken met de belangrijkste strijdpunten van de Vrije Gedachte, zoals strikte scheiding van kerk en staat en het weren van indoctrinatie uit opvoeding en onderwijs.

De transitie van religie naar Vrijdenken is een positieve uitdaging. Om de kansen voor secularisatie te vergroten is het zaak dat alle schijngeelovige predikers uit de geloofskast komen. Ook het zich verschuilen achter de liberale idee, dat de religieuze mythen algemeen menselijk zijn, vind ik funest. Dit leidt er toe dat atheïsme geen anti-theïsme wordt. Dat houdt religies in het zadel. Juist die vereenzelviging van mythen met de werkelijkheid is de bron van veel ellende.

Come out, loud and proud! Afvallen van geloof is geen verlies, maar de grootste winst. Door hun spreek- en preektalenten kunnen juist ex-bedienaren van religie de blijde boodschap over het voetlicht brengen van het seculiere denken en verlossing van afhankelijkheid, gehoorzaamheid en onderdanigheid. Persoonlijke en maatschappelijke emancipatie en solidariteit staan nu voorop. Zo houden de ex-rabbi, ex-dominee, ex-priester, ex-franciscaan en ex-imam de mogelijkheid een positief en inspirerend verhaal te blijven verkondigen. Even een kwestie van een andere preekstoel te zoeken.

Opgelegd geloof

'Om de morele wijsheid van de Bijbel te beoordelen is het nuttig te kijken naar morele vraagstukken die naar ieders tevredenheid zijn opgelost. Neem het vraagstuk van de slavernij. De gehele beschaafde wereld is het er inmiddels over eens dat slavernij een gruwel is. Welk moreel onderricht geeft de God van Abraham ons over dit onderwerp? Raadpleeg de Bijbel en u zult ontdekken dat de schepper van ons verwacht dat we slaven houden (Leviticus 25,44-46 en Exodus 21,7-11).^[5] Sam Harris, Brief aan een christelijke natie.

Zich afwenden van welk geloof dan ook is een kwestie van emancipatie en bevrijding van slavernij.

Een belangrijke gelofte (dat is een belofte aan God, zoiets als zweren) die ik ooit als kloosterling aflegde was die van gehoorzaamheid. Niet je eigen wil of inzicht moet voorop staan, maar die van de overste, die wel weet wat goed voor je is en wat God van je wil. De wijdingen tot subdiaken, diaken en priester ontving ik uitgestrekt liggend op de koude kale stenen grond.

Dit zit in dezelfde lijn als het knielen, ogen sluiten en handen vouwen van gelovigen tijdens erediensten. Christelijk geloof kleineert de gelovigen. Dagelijks bidden christenen nog steeds in het 'Onze Vader': uw wil geschiede - alsof onze eigen wil niet ter zake zou doen. De mens zelf heeft niets te willen. Paus Benedictus schreef eens aan alle katholieken: 'Wat gelovige katholieken moeten geloven' en toen volgde er een hele reeks van geloofswaarheden. Deze zijn allemaal verwoord in het Credo ofwel de geloofsbelijdenis die in elke eucharistieviering in duizenden kerken over de hele wereld elke zondag en vaak ook door de week beleden of gezongen wordt. Als ik dat nu zie of hoor kan ik niet anders dan het te beschouwen als achterhaald cabaret.

Ik geloof in God, de Almachtige Vader;

Schepper van hemel en aarde.

En in Jezus Christus, zijn enige Zoon, onze Heer;

Die ontvangen is van de heilige Geest,

Geboren uit de maagd Maria

Die geleden heeft onder Pontius Pilatus,

Is gekruisigd, gestorven en begraven,

Die nedergedaald is ter helle,

De derde dag verrees uit de doden,

Die opgestegen is ten hemel,

Zit aan de rechterhand van God, de almachtige Vader.

De heilige katholieke kerk;

de gemeenschap der heiligen;

De vergeving van de zonden

De verrijzenis van het lichaam;

En het eeuwig leven. Amen.

Soortgelijke geloofsbelijdenissen gelden voor alle varianten van christendom. De ene groep legt het wat vrijzinniger uit dan de ander. Omdat de katholieke kerk nog steeds de machtigste en grootste wereldkerk is, richt ik mijn pijlen vooral op deze tak van christendom.

Als de paus zoiets aan zijn volgelingen opdraagt zijn alle katholieken gehouden dit te geloven. Als plaatsvervanger van God zelf kan hij geen vergissing maken. Onderwerping, volgzaamheid, aannamen van de meest onredelijke dogma's zijn verplicht voor elke katholiek. De dogma's mogen niet vrijzinnig uitgelegd worden of als een eenvoudig inspirerend narratief geïnterpreteerd. Jezus zelf gunt nie-

mand enige geloofsvrijheid. Wie hem niet erkent als Gods zoon hoeft niet op zijn barmhartigheid te rekenen. Eeuwig zal hij branden.

Paus Pius IX, tijdens wiens pontificaat het dogma van de pauselijke onfeilbaarheid werd geformuleerd.

Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat andere godsdiensten daarin nauwelijks verschillen. Uiteindelijk is de onderwerping aan de wil van God, Allah, Jahweh het levensdoel. Afzweren van zoiets onlogisch en onredelijks lijkt toch zo voor de hand te liggen. Achteraf kan ik niet begrijpen dat ik er ingetuind was.

Geloofsafval was lange tijd ook binnen christelijke gemeenschappen praktisch onmogelijk. In veel overwegend Islamitische landen is dat helaas nog steeds het geval. Het woord Islam zegt het al; dat staat voor: onderwerping. Zolang beoefening van een godsdienst en geloof beperkt blijft tot bidden in kerk, moskee of synagoge lijkt er niets aan de hand. Dat oogt allemaal braaf en kinderlijk onschuldig, zij het ietwat naïef. Verheerlijking van een gewelddadige dood, bijvoorbeeld zoals een kruisiging, wordt al dubieuzer. Ds. Beute beweert in zijn boek zelfs dat de marteldood van Jezus het bewijs is dat God altijd het goede voor heeft met lijden en ellende, omdat deze gruwelijke moord uiteindelijk ons aller verlossing is.^[6] Wat een afgrijselijke gedachte. Uiteindelijk is deze bijgelovigheid gebaseerd op het geloof in een leven na de dood, zoals Paulus schrijft: 'Ik ben ervan overtuigd dat het lijden

van deze tijd in geen verhouding staat tot de luister die ons in de toekomst zal worden geopenbaard.^[7] Beute ziet het monsterlijke en waanzinnige van de holocaust in en het ongelofelijke van de vliegcrash van de MH17. Toch blijft hij uitgaan van zijn vertrouwen dat die lieve heer van hem met alles wel een bedoeling heeft; het zal allemaal wel passen in een groter plan. Gods wegen zijn nu eenmaal ondoorgrondelijk, luidt een christelijk gevleugeld woord. Een doodoener van bedenkelijk gehalte.

Lourdes, Kaäba en Klaagmuur

Alle kerktorens opsieren met een kruis lijkt zo geaccepteerd in het christelijke westen, dat weinigen er aanstoot aan nemen. Eerlijk gezegd vind ik het huiveringwekkend dat een kruis als ornament kan dienen in talloze huiskamers en zelfs in klaslokalen van katholieke scholen. Veel moeite heb ik ook met gelovige mensen die een groot kruis op hun shirt of als sieraad om hun hals dragen. Dit soort vertoon van eigen merkwaardig geloof roept minstens zoveel vraagtekens op als een hoofddoekje of keppel.

Katholieken, die een stukje smakeloze ouwel na een magische formule van een gewijde priester als het lichaam van Christus beschouwen? Onbegrijpelijk, maar het kan weinig kwaad. Het zingen van liederen en psalmen - allemaal ongevaarlijk, maar niettemin onzinnig emotioneel gebazel. Tijdens mijn seminariejaren trokken we in lange processies met flakkerende kaarsen, een rozenkrans biddend en luidkeels vrome liederen zingend langs de akkers in het Brabantse Megen. Jaar-

lijks was er een biddag voor het gewas. Lourdes-bedevaardgangers zingen Ave Maria voor de grot in Lourdes.

Allemaal ter ere van **Bernadette Soubirous** die daar de maagd Maria in levende lijve gezien zou hebben. Uit de grot waarin Maria verscheen was, zou geneeskrachtig bronwater stromen. De enige buitenlandse reis die mijn ouders ooit maakten, was die naar dit zogenaamde genadeoord Lourdes. Ze namen een flesje geneeskundig wonderwater voor mij mee terug. Gelukkig liet ook in die tijd mijn gezondheid niets te wensen over zodat ik niet heb kunnen uittesten hoe effectief de geneeskraft van dat water was. Alle bedevaartgangers over de hele wereld mogen van mij hun gang gaan, ook die naar Fatima, Jeruzalem of Mekka. Vijf keer per dag gebogen en naar het Oosten gericht roepen, dat Allah groot is en dat hij de enige God is en nogal machtig? Geen bezwaar; ieder heeft recht op zijn eigen illusie. Tijdens de ramadan vasten kan geen kwaad. Ik voel geen enkele behoefte deze gewoonte te bekritisieren. Ook het massale reizen naar Mekka om in verering voor een rotsblok grote ontberingen te ondergaan kan op zichzelf geen kwaad. Honderden werden er al onder de voet gelopen. Maar ja, daar zal Allah wel een voor ons niet te begrijpen bedoeling mee hebben gehad. Ook zijn wegen zijn natuurlijk mysterieus.

Zo lijkt mij het knikkebollend met je hoofd tegen een Klaagmuur stoten in onderwerping aan de joodse God ook ongevaarlijk, zij het ietwat stupide. Het wordt allemaal bedenkelijker als de rots van Mekka het besef vertegenwoordigt dat alle mensen, die deze Allah niet aanbidden, ongelovigen zijn die vervolgd mogen worden en na hun dood verdienen om eeuwig te branden. Van de knikkebollende bidders bij Klaagmuur vind ik het griezelig, dat zij Jeruzalem als de door God toegewezen stad zien, net zoals Israël het land zou zijn dat de almachtigen altijd al beloofd had. Daarmee lijkt een vreedzame oplossing in het Midden-Oosten verder weg dan ooit. Toch hebben Israëli's en Palestijnen meer met elkaar gemeen dan

ze verschillen; zij zijn allemaal mensen die niets anders willen dan in vrede en welvaart samen te leven. Religie is de grote hindernis. Joden wanen zich een uitverkoren volk, maar door wie zijn ze uitverkoren? Zodra mensen gaan denken dat een vermeende stem van God tot het meest waanzinnige en gewelddadige gedrag mag aanzetten, dan wordt het pas echt angstaanjagend. Bedenk ik daarbij dat heilige plaatsen als Bethlehem, Nazareth en Jeruzalem permanent strijdtoneel zijn van de verschillende religies, dan bekruip mij een angstig gevoel. Ironisch vind ik het wel dat leden van de franciscaner orde, waartoe ik een aantal jaren behoorde, daar een soort rol van suppoost en reisgids vervullen. Het roept terecht de associatie met een museum op. Wat zou het visionair zijn om alle grote moskeeën, kerken, (de Sint Pieter, Haya Sofia voorop) en de synagogen tot musea om te bouwen waarin de fantasierijke en merkwaardige rituelen, boeken en klederdrachten van religieuze organisaties bewaard blijven voor de geschiedenis. Over een paar eeuwen kijken mensen waarschijnlijk meewarig terug op deze bijgelovige fase van de geschiedenis.

Wordt vervolgd.

[1] De Volkskrant 16 februari 2016.

[2] www.atheistischverbond.org

[3] Voetnoot door Arnon Grunberg, de Volkskrant 13 januari 2018.

[4] www.humanistischecanon.nl

[5] Brief aan een christelijke natie, door Sam Harris p.30, Uitg. Arbeiderspers Amsterdam 2007.

[6] Beute 92

[7] Rom. 8,18

Wie rijdt er mee met de bus? (2)

DVG-voorzitter **Stanley Bakker** beantwoordt vragen van **Jaap van Dijk**

1. Op welk moment van je leven werd je je ervan bewust een atheïst / vrijdenker te zijn volgens de omschrijving van De Vrije Gedachte?

In de jaren '70 zat ik in Spakenburg op de streng christelijke lagere school De Brandaris. Een nogal fanatieke school met de bijbel. Elke maandagochtend kregen we een weekopening, door het hoofd van de school, met alle leerlingen samen, waarin we een verhaal uit de bijbel te horen kregen en afsluitend samen moesten bidden. Aangezien wij thuis nooit baden vond ik het allemaal maar vreemd, iedereen kneep zijn vuistjes netjes in elkaar en de ogen moesten dicht. Tijdens het bidden keek ik ook vol verbazing om me heen hoe fanatiek met dichtgeknepen oogjes mijn klasgenoten het bidritueel uitvoerden. Na deze weekopening mocht iedereen vervolgens naar zijn eigen klas gaan in het schoolgebouw.

Elke vrijdagmiddag werd op een soortgelijke wijze de week weer afgesloten. Alle overige dagen van de week had de leraar of lerares de taak om de ochtend met een bijbelverhaal en een gebed te beginnen en aan het einde van de dag weer met een gebed te eindigen.

De dinsdagochtend van de week werd gebruikt om psalmen klassikaal te overhoren. Die ellende begon al in klas 2. Elke leerling moest één of meerdere psalmen uit het hoofd leren en netjes voor de klas opzeggen. Mijn ouders hadden echter geen psalmboekje van waaruit ik die psalmen vooraf kon leren met als gevolg dat ik dus elke dinsdag werd verzocht om op de gang te gaan zitten, door een hele vriendelijke vrome juf. Ik kreeg dan 5 minuten om de psalmen uit mijn hoofd te leren. Na die 5 minuten op de gang mocht ik weer de klas binnenkomen en moest ik de psalmen opzeggen voor alle andere leerlingen.

Sinds dat moment begon ik me, elke keer op de gang, bewust te worden van de idioterie en onrechtvaardigheid. Ten eerste omdat ik het als een straf en vernedering ervoer om elke dinsdag als enige op de gang gezet te worden, en ten tweede omdat ik inhoudelijk helemaal niets van die idiote psalmen begreep. Teksten zoals: "Uwe goedertierenheid, Heere! zij over ons, gelijk als wij op U hopen!"

De bijbelverhalen zijn me helaas als enige van de lagere school behoorlijk goed bijgebleven. Het waren op zich wel leuke en spannende verhalen die je fantasie als kind prikkelden. Ik zag het bijvoorbeeld helemaal voor me hoe Jonas opgesloten zat in een walvis en er uiteindelijk weer helemaal ongeschonden uit kwam. Hoe een brandende bramenstruik sprak, hoe een zee in tweeën werd gesplitst, hoe Jezus aan het kruis hing en daarna lachend opsteeg.

Ook is me bijgebleven dat een zendeling bij ons op school kwam om te vertellen over zijn zendingswerk in Afrika. Hij had wat leuke Afrikaanse beeldjes meegenomen en vertelde over zijn goede werk daar in Afrika en hoe zij daar de zwarte heidenen bekeerden tot het christelijke geloof. Ik kreeg er

best een naar gevoel bij over zijn arrogantie en betweterigheid.

In de vijfde klas begon ik die verhalen echt in twijfel te trekken. Hoe kom je in godsnaam nou na een paar dagen levend uit een walvis? Struiken kunnen toch niet praten? En al helemaal niet als ze in de fik staan. Hoe krijg je het voor elkaar om een zee in tweeën te splitsen? Hoe kan iemand weer tot leven komen? Deze twijfels dacht ik in alle redelijkheid wel te kunnen bespreken met een klasgenoot van me waar ik veel mee optrok. Tot mijn grote verbazing gebeurde het dat toen ik deze twijfels aan hem vertelde, hij ineens een agressieve blik en houding kreeg. Het scheelde weinig of hij had me fysiek aangevallen. Het bleef gelukkig bij woorden en vanaf dat moment was ik voor hem een vuile heiden! Ik mocht de here god en de verhalen uit de bijbel niet in twijfel trekken en als ik dat wel deed zou ik volgens hem in de hel terecht komen en branden.

In diezelfde tijd waren er ook geregeld verjaardagsfeestjes met klasgenootjes en werd ik daar ook voor uitgenodigd. Bij een verjaardagsfeestje werd mijn aversie tegen het geloof nog verder aangewakkerd. Een moeder van een klasgenootje vond het namelijk nodig om mij als 'heiden' (dat wist ze) het gebed te laten opzeggen voordat we de taart mochten opeten. Ik had geen idee wat ik moest zeggen, maar dat fluisterde zij wel in mijn oor. Na het correct opzeggen van het gebed afgerond met een klein applausje, mochten we taart eten en gingen we op speurtocht. Leuk, althans dat dacht ik. Wat bleek, we moesten op zoek gaan naar bijbelplaatjes die ze overal hadden opgehangen. En als we een bijbelplaatje hadden gevonden moesten we vertellen om welk verhaal uit de bijbel het nou precies ging.

In datzelfde jaar kregen we ineens twee Turkse kinderen in de klas. Een Turks meisje en een Turkse jongen. Ze werden natuurlijk alleraardigst ontvangen door de christelijke gemeente Spakenburg en kregen naast een woning ook allerlei spullen aangeboden van christelijke vrijwilligers.

Op schoolreis naar Heilig Land Stichting

gers zoals meerdere televisies, radio's, kleding voor de kinderen en nog veel meer.

Op een dag kwam de Turkse vader naar onze school en kwam onze klas iets vertellen over waar ze nou vandaan kwamen en welk geloof zij hadden, namelijk dat ze in Allah geloofden en moslims waren. Ook had hij wat Turks brood meegenomen en vertelde hij wat over hun gebruiken. Een paar weken later sprak ik met mijn klasgenoot Osman op het schoolplein en vroeg hem wat nou het verschil was tussen god en allah? Ik kreeg toen te horen van hem dat allah oppermachtig was en dat als zij, de moslims, hier later de macht zouden krijgen ik er dan vanzelf wel achter zou komen! Dat was nou niet echt een antwoord waar ik op had gerekend. En met een enorme verbazing heb ik het daar toen maar bij gelaten en ben er niet meer over begonnen. Deze Turkse klasgenoot is tegenwoordig woordvoerder van een moskee in Rotterdam, hetgeen me niet verbaast.

Naarmate ik ouder werd, kreeg ik steeds meer te maken met de achterlijkheid van het christelijke geloof in dat dorp. Op mijn achtste hadden mijn ouders mij op de lokale turnvereniging gezet en al snel bleek dat ik een aardig talent voor turnen had. Ik trainde van mijn twaalfde tot mijn zeventiende bijna drie tot vier keer per week en bereikte binnen de christelijke gymnastiekbond de landelijke top. Alleen was - volgens de Spakenburgs christelijk opgevoede jongens - turnen een sport voor meisjes en voor "hoomooos" (zo sprak men dat uit) en dat kreeg ik dan ook regelmatig van ze te horen. Mijn vaste repliek: 'Jullie staan met elf of meer jongens van het voetbalteam naakt te douchen maar ik sta met 20 mooie meiden in strakke pakjes in de sportzaal.' In mijn puberteit kreeg ik met een paar leuke Spakenburgse meisjes verkering. Dat verliep echter niet zoals verwacht. Bij de eerste dacht ik, ik bel haar even op om wat leuks af te spreken. Ik kreeg alleen haar vader aan de telefoon en die zei dat hij mij niet van de kerk kende en gooide de telefoon er direct op. Bij het andere vriendinnetje ging ik mee naar huis. De vader had een krant voor zijn neus en keek niet eens op toen ik binnenkwam. Ze wisten dat ik niet van de kerk was. De moeder was wel aardig en omdat ik me nogal ongemakkelijk voelde daar wou ik snel weg. Toen ik weg wou kwam ze naar me toe en vroeg: "Heb jij thuis wel een bijbel? Als je die niet hebt dan krijg je er nu één van mij mee." Ze mocht hem van mij houden.

In mijn puberjaren kwam de film Turks Fruit uit en dat bracht een schok van verontwaardiging teweeg in het dorp. Met seksualiteit en naaktheid kon men daar niet omgaan. Om die reden hadden ze in de lokale videotheek ook een aparte kamer, wist ik niet, voor de porno! Een vriendin van me werkte daar en zei: "Hier in Spakenburg wordt zoveel porno gehuurd, dat is echt niet meer normaal." Een paar weken later vernam ik dat een zekere prediker Doornbos alle Playboys uit de boekenwinkel had gehaald en op het marktplein ritueel had verbrand.

Ondanks mijn aversie was ik nieuwsgierig wat sommige vrienden van mijn nou elke zondag deden in die kerken. Dus besloot ik op een gegeven moment om maar eens mee te gaan. Dat was ook gelijk de laatste keer. Met een gelovige vriend ging ik mee naar een gereformeerde kerk en we zaten we rustig achterin. Het begon allemaal vrij relaxed, er werden wat snoepjes uitgedeeld, totdat de preek van de dominee begon. Deze dominee veranderde binnen 10 minuten van een alleraardigste kerel in een

echte Adolf Hitler die op de kansel tekeer ging. Het schuim stond hem bijna op de mond en hij waarschuwde en brulde de gemeente toe over de zondigheid van hoererie en allerlei andere heidense praktijken. Die vriend van mij zei later dat deze preek nog wel meeviel.

Tegenwoordig ben ik van mening dat religie slechts een primitieve nalatenschap en aangeleerde eigenschap is van de mens. Alleen met wetenschappelijke kennis en een religievrije opvoeding van kinderen kunnen we daar los van komen. Zolang we in onze maatschappij kinderen laten indoctrineren door religieuze scholen en instituten houden we deze geloofswaanzin nog wel een tijdje in stand. Religieuze ouders kun je helaas niet bestrijden maar we kunnen wel kinderen een omgeving aanbieden waarin religie geen rol speelt en de wetenschap wel. Op die manier kunnen ze toch zelf objectieve kennis op doen en uiteindelijk zelf beslissen of ze al dan niet in een onzichtbare god van hun ouders wensen te geloven.

2. *Wat is nou het verschil tussen een atheïst en vrijdenker?*

Als Vrijdenker benader je allerlei onderwerpen met je kritisch beoordelingsvermogen en toets je deze aan de huidige wetenschappelijke kennis. Niet alleen onzichtbare entiteiten maar ook allerlei andere bovennatuurlijke verklaringen stel je ter discussie.

Ik beschouw mezelf pas als Vrijdenker sinds het moment dat ik me echt begon te focussen op de wetenschap, in mijn geval was en is dat het vakgebied van de psychologie.

Naast een flinke afkeer vanuit mijn jeugd voor religieuze waanzin begon ik me ook meer en meer te ergeren aan allerlei zwakzinnig alternatief geneuzel. Voor velen zonder enige kennis van zaken klinken alternatieve geneeswijzen vaak intuïtief goed, maar dat is absoluut geen valide argument om ze op het punt van werkzaamheid dan maar te accepteren. Om die reden ben ik ook al jarenlang lid van De Vereniging tegen Kwakzalverij.

3. *Uit wat voor een familie kom je? Was er iemand in je familie die je op dit spoor heeft gebracht?*

Ik ben gelukkig opgegroeid in een atheïstisch gezin. Mijn ouders kwamen oorspronkelijk uit Amsterdam Noord en Naarden en hadden met religie weinig tot niets. Wel waren ze Nederlands Hervormd vanuit de familie maar daar deden ze gelukkig niets mee. Vanwege de woningnood eind jaren '60 zijn mijn ouders vanuit Hilversum, waar ze beiden bij Philips werkten, in Spakenburg terecht gekomen. Een mooi huis met uitzicht op de weilanden en een half uurtje rijden naar Hilversum leek ze ideaal. Ze hebben zich echter nooit gerealiseerd in welke omgeving ze hun toekomstige kinderen zouden laten opgroeien. In 1970 werd ik als hun eerste zoon geboren, Stanley Rudolf Ynze Bakker. Vernoemd naar mijn vader en mijn Friese Opa.

Mijn oma Lucretia Wolzak is altijd wel een voorbeeld voor me geweest. Haar Russische ouders waren rond 1900 naar Amsterdam gekomen waar zij werd geboren. Zij was haar tijd ver vooruit, altijd leergierig en kritisch en in die zin zeker een vrijdenkster. Na haar scheiding werd ze door de kerkelijke gemeenschap en vrienden

weggezet als een hoer en moest zij noodgedwongen verhuizen. Dit heeft mijn aversie tegen religie nog meer versterkt. Van mijn opa heb ik wellicht een stukje Friese nuchterheid meekregen waardoor ik al snel op jonge leeftijd kritisch werd.

4. *Hoe was je persoonlijke levensloop zoals school opleiding en werkervaring?*

Mijn lagere school was eerlijk gezegd een drama. Het opleidingsniveau was enorm slecht en ik werd op geen enkele manier gestimuleerd door de docenten om goede resultaten te behalen. Het advies van de lagere school was dan ook dat ik maar iets met mijn handen moest gaan doen. Dus LTS. Mijn ouders besloten om mij niet naar de LTS te sturen maar vonden dat ik eerst maar eens de MAVO in Baarn moest proberen. Mocht dat niets worden dan kon ik altijd nog naar de LTS. De MAVO in Baarn was voor mij een nieuwe wereld. Eindelijk geen religieuze idioten meer om me heen. Wel rijkeluiskindjes maar dat is weer een ander verhaal. Het eerste jaar op de MAVO hielp de Duitse leraar mij om mijn leerachterstanden in te halen die ik had opgelopen in Spakenburg. Daarna heb ik op deze school een erg leuke tijd gehad met normale (niet fanatiek religieuze) kinderen.

Het vak economie bleek me toen wel te liggen. En op basis daarvan ben ik naar de MEAO gegaan. Helaas was er alleen een Christelijke MEAO in Amersfoort dus moest ik die wel kiezen. Gelukkig werd er op die school weinig tot niets aan religie gedaan dus dat ging op zich prima. Na het eindexamen had ik twee opties, of het leger ingaan of doorgaan met de HEAO. Het werd het laatste, ik koos voor de HEAO in Zwolle, ook weer christelijk. Na mijn propedeuse ging ik verder met de richting Accountancy RA. Helaas kwam ik tijdens mijn stage bij KPMG in het derde jaar erachter dat dit vak totaal niet bij mij paste. Na een zeer leuke afstudeeropdracht in het vierde jaar bij Van Wijhe Verf BV, van de Wijzonol verf, wist ik dat ik de commercie veel leuker vond.

Na het afstuderen kwam ik bij de Belastingdienst als aanslagregelaar. Dat heb ik vervolgens 1,5 jaar gedaan. Vond alleen het werk doodsaai. Soms leek het erop dat ik

in de serie zat van Debiteuren Crediteuren van Jiskefet. Dus toen gesolliciteerd bij de Koninklijke Landmacht als pelotonscommandant van een tankbataljon en werd daar uiteindelijk na alle testen ook aangenomen.

Alleen twee weken voordat ik in Breda op de KMA zou beginnen met mijn opleiding kwam ik een oud studiegenoot tegen die bij een start-up vanuit Wenen in Amsterdam was begonnen. Daar zochten ze nog mensen met mijn achtergrond. Heb daar toen een gesprek gehad met de directie en dat klikte zo goed dat ik daar dezelfde dag werd aangenomen als CRM (customer relationship management) consultant.

Na bijna 8 jaar daar als CRM consultant en later als projectmanager gewerkt te hebben besloot ik om mijn eigen bedrijf te starten. Sindsdien heb ik mijn eigen bedrijf en verkoop ik online sales-, marketing- en supportsoftware. Dat doe ik nu alweer zeventien jaar.

5. *Hoe kwam je ertoe om toe te treden tot het bestuur van DVG?*

In 2010 zag ik geheel toevallig Floris van den Berg in het programma Bimbo's en Boerka's verschijnen. In de introductie werd zijn boek *Hoe komen we van religie af?* genoemd, een titel die me gelijk aangreep. We moeten er inderdaad vanaf, dacht ik. Vervolgens was de discussie met drie islamitische zussen uitermate vermakelijk. Je, zag hun religieuze hersenen bijna kortsluiting verkrijgen na het aanhoren van de uitermate goede argumenten van Floris. Helaas door dat enorme religieuze filter begrepen ze er weinig tot niets van en kwam er ook veel niet zinnigs uit deze dames.

Kort daarna besloot ik zijn boek te kopen. Pagina 33 triggerde me want daar ging het over: Een atheïstisch geluid laten horen. *'Het is tijd dat onze stemmen gehoord worden met betrekking tot het binnendringen van religie in onze scholen en onze politiek.'* en *'Mensen zouden er openlijk voor uit moeten durven komen dat ze atheïst zijn. Ongelovig is normaal, geloven - iets voor waar aannemen waarvan je kunt nagaan dat het niet zo is - is abnormaal. Ongelovigen, atheïsten, rationalisten, sceptici en vrijdenkers hebben al te lang gezwegen.'*

Na dit gelezen te hebben dacht ik: Hoe kun je dan je stem laten horen en waar vind ik gelijkgestemden die dat ook willen of, beter nog, al doen? En ja, natuurlijk moet religie geen onderdeel meer uitmaken van een basisschoolopleiding, terugdenkend aan mijn eigen ellendige basisschooltijd. Op pagina 35 van zijn boek noemde Floris de vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte. Had er nog nooit van gehoord maar mijn interesse was gewekt. Zocht informatie op via het internet en besloot vervolgens om lid te worden van deze vereniging.

Gedurende de eerste periode was ik passief lid en las graag het blad De Vrijdenker. Maar op een gegeven moment kreeg ik de behoefte om met andere atheïsten in contact te komen. Het leek me mooi om met anderen gedachten uit te wisselen over het atheïsme. Zo besloot ik om eens naar een maandelijkse borrel in Utrecht te gaan.

Leon Korteweg en Stanley Bakker

Ben daar ook naartoe gegaan om te kijken wie nou precies bij De Vrije Gedachte hoorden en wat men deed.

Om eerlijk te zijn was de eerste kennismaking wel enigszins teleurstellend, want ik kwam in een klein kroegje terecht met slechts een handjevol mensen waarvan de meesten jammer genoeg niet echt bijzonder spraakzaam of sociaal waren. Na de presentatie was het merendeel van de bezoekers direct verdwenen. Dus dacht ik, wat doe ik hier in godsnaam, en is dit nou De Vrije Gedachte? Gelukkig werd het geen al te grote desillusie want ik raakte uiteindelijk toch in gesprek met de bestuursleden Richard Duijnstee en Leon Korteweg. Zij vertelden dat naast deze maandelijksse borrel er ook andere activiteiten gedaan werden. Vanuit het contact met hen kwam ik meer te weten over de vereniging zelf en over de overige activiteiten van De Vrije Gedachte.

In het redactieteam van Facebook rommelde het in deze periode en was er regelmatig discussie over wat wel en niet gepost kon worden. Veelal ging dit om politieke standpunten. Waarbij een post voor de één teveel links was en voor de ander te rechts. Daarbij kwamen dan ook nog eens discussies over wie de beste eetgewoonte had. Ook in het blad De Vrijdenker zag ik steeds meer verdeeldheid tussen leden ontstaan door bijvoorbeeld een tijd lang de nogal fanatieke vegan-discussies waarbij men elkaar flink de maat nam. Wijselijk besloot de redactie van De Vrijdenker op een gegeven moment maar om dit tijdelijk een halt toe te roepen.

Jammer genoeg kwam ik dus nergens eensgezindheid tegen, er werden liever interne strijden gestreden waarbij de onderwerpen politiek en veganisme continu behoorlijk grote splijtzwammen bleken te zijn. Ook vernam ik dat in de afgelopen jaren diverse leden zich afgesplitst hadden van De Vrije Gedachte vanwege meningsverschillen. Een voorbeeld van zo'n afsplitsing was het Atheïstisch Verbond.

Op mij als relatieve buitenstaander kwam de vereniging over als een honkbalvereniging waar de leden elkaar de tent uit vechten over wat nu de beste voetbalclub is. Was je een honkballer die fan was van de foute voetbalclub dan deugde je niet en kon je vast ook niet goed honkballen. Kortom niet echt een fijne omgeving, voor iemand die niks om voetbal geeft.

Ik besloot te kijken of ik iets positiefs kon bijdragen om wellicht deze situatie te veranderen, want ik vind het belangrijk dat wij onze stem kunnen laten horen met een atheïstisch geluid. Dat gaat natuurlijk alleen als je met elkaar dezelfde doelen nastreeft en elkaar helpt om die doelen te bereiken.

Ten eerste wilde ik voor rust zorgen binnen het redactieteam van Facebook. Ik kwam met een uitgewerkt voorstel bij het bestuur om op een meer gestructureerde en éénduidige wijze de vereniging zich te laten profileren op Facebook. Op basis van dat voorstel mocht ik toetreden in het bestuur met als taak de social media aansturen. Na enige tijd was de rust weergekeerd en was de afspraak dat iedereen artikelen of memes (grappige plaatjes of filmpjes) kon plaatsen, zolang deze maar gerelateerd waren aan een religie, welke religie maakt daarbij niet uit. We zijn toen van 1600 volgers gegroeid naar nu iets meer dan 3000 volgers.

Helaas rommelde het ook nog wat in het bestuur en zag ik al vrij snel Saskia Spigt als bestuurslid vertrekken

en vervolgens vertrok ook Richard Duijnstee die zich toen nog bezighield met de website en Facebook. Fabian van Langevelde was in die periode voorzitter van de vereniging echter met een zeer drukke baan; hij gaf aan binnen het bestuur deze rol te willen overdragen omdat hij niet voldoende tijd in de vereniging kon steken. Ik liet weten dat ik daar wel een uitdaging in zag. Gelukkig kon ik toen rekenen op de goedkeuring van alle bestuursleden en later verkreeg ik ook de officiële goedkeuring van de leden op onze ALV.

6. *Geeft je functie voldoening en zou je andere taken willen toevoegen? Welke?*

De rol als voorzitter van deze vereniging beschouw ik als een enorme eer en zoals ik eerder zei, een uitdaging. Het heeft nog niet de voldoening opgeleverd die ik had verwacht maar dat komt omdat er nog veel moet gebeuren om de vereniging meer en beter op de kaart te zetten.

Wel ben ik tevreden met onze nieuwe website die ik voor onze vereniging heb gemaakt. Dat heeft helaas meer tijd nodig gehad dan verwacht, maar nu staat er alweer een tijdje een mooie *responsive* website die er zowel in een browser als op een mobiel prima uit ziet. Via de website krijgen we nu ook gelukkig maandelijks meerdere nieuwe leden binnen.

Helaas blijft het voorlopig nog aardig schipperen, gezien de beperkte beschikbaarheid en inzetbaarheid van actieve vrijwilligers. En van de huidige actieve vrijwilligers kunnen we natuurlijk ook niet alles vragen. Zodra we meer actieve vrijwilligers hebben zijn er genoeg taken die we kunnen toevoegen. Nu is het probleem gewoon dat we wel weten welke taken we willen toevoegen maar dat er tot nu toe niemand voor is. Een belangrijk aandachtspunt voor de komende jaren. Daarom verzoek ik ook elk lid om te kijken of hij of zij iets actiefs voor de vereniging zou willen en kunnen doen. Stuur me een mail! (voorzitter@devrijegedachte.nl) Zelf nieuwe leden aandragen helpt natuurlijk ook!

7. *Welke ideeën heb je ingebracht om DVG in een bepaalde richting te sturen en/of zijn er nog belangrijke stappen te ondernemen volgens jou?*

Mijn visie, die ik heb geprobeerd in te brengen en waar ik mee door wil gaan, is dat onze vereniging zich weer moet gaan focussen op haar eigen kracht en haar eigen doelstellingen. De Vrije Gedachte heeft mijns inziens een behoorlijke versplintering achter de rug, veelal door interne meningsverschillen. Ook moet men zich bewust zijn dat de vereniging géén politieke partij is en daarom ook geen specifieke politieke positie inneemt. We zijn een atheïstische humanistische vereniging, die een atheïstisch en humanistisch geluid wil laten horen aan de maatschappij en daarmee ook aan alle politieke partijen. We zijn politiek neutraal, maar beïnvloeden graag politieke partijen met onze doelstellingen.

Het liefst zie ik de rol van onze vereniging zich in de toekomst meer ontwikkelen in de richting van een onafhankelijk atheïstisch kennisinstituut, waar leden kennis kunnen verkrijgen en kunnen uitwisselen met elkaar. En wellicht dat we onze kennis kunnen aanbieden aan scho-

len, in de vorm van presentaties en/of lesmateriaal. Ook kunnen we cursussen gaan geven aan geïnteresseerden.

8. *Ben je voorstander van samenwerking met andere atheïstische/humanistische verenigingen of groeperingen? Hoe verhoudt DVG zich tot deze groeperingen?*

Samenwerken met andere verenigingen en groeperingen ben ik natuurlijk een groot voorstander van. Alleen geldt ook hier dat we eerst als vereniging zelf goed met elkaar moeten samenwerken en een eenheid met elkaar moeten vormen naar buiten toe. Pas dan kan samenwerking met andere partijen zinvol zijn, die dan weten wat ze van ons kunnen verwachten.

Stanley Bakker met Boris van der Ham

9. *Wat verwacht je van de samenwerking/fusie met het Atheïstisch Verbond?*

Als beginnend voorzitter heb ik ruim 2 jaar geleden het eerste initiatief genomen om meerdere verkennende gesprekken te voeren met het AV over een eventuele samenwerking/fusie. Deze eerste gesprekken gingen zeer voortvarend echter haakte de voorzitter van het AV vroegtijdig af waardoor het overleg stil kwam te liggen. Gelukkig zijn er ondertussen alweer goede vervolgstappen gezet met het AV.

Twee verenigingen met praktisch dezelfde uitgangspunten kunnen veel beter samenwerken dan los van elkaar en dan in zeker opzicht elkaars concurrenten te zijn. Dat we vele overeenkomsten hebben, blijkt ook uit het feit dat we

veelal dezelfde sprekers uitnodigen en dezelfde thema's hebben.

De samenwerking/fusie met levert meerdere voordelen op:

I.p.v. twee kleine besturen met weinig vrijwilligers kunnen we een groter bestuur krijgen met hopelijk meerdere actieve vrijwilligers;

I.p.v. twee websites, twee sociale media redacties, ledenadministraties kunnen we ook daar onze krachten bundelen;

Aangezien onze activiteiten een grote overlap hebben kunnen we beter deze gezamenlijk organiseren en uitvoeren ;

door de bundeling van onze leden kunnen we ook hogere bezoekersaantallen verwachten op deze evenementen en zorgt dat voor een betere uitstraling naar buiten toe. Een event met een volle zaal met gelijkgezinden voelt voor iedereen nou eenmaal een stuk beter!

10. *Moet het Atheïsme meer of minder centraal staan in onze eigen media?*

Het atheïsme heeft altijd al en nu nog steeds een prominente rol binnen onze vereniging. Het atheïsme onderscheidt ons juist van allerlei andere humanistische organisaties. Op Facebook kun je dat ook duidelijk terugzien en in ons mooie blad De Vrijdenker.

11. *Is de Vrije Gedachte een club van de oudere generatie of verwachten we dat dit door de jongere generatie overgenomen zal worden?*

De Vrije Gedachte is een vereniging waar inderdaad de oudere generatie zich thuis voelt en in die zin zal het ook nooit een jongerenvereniging gaan worden. Dat willen of ambiëren is naar mijn mening helaas een illusie. Wel is de groei van de vereniging belangrijk, zeker voor ons bestaansrecht op langere termijn. Deze groei zullen wij eerder moeten realiseren bij 40-plussers.

12. *Heb je ideeën om jongere leeftijdsgenoten bij de vereniging te betrekken?*

Natuurlijk heb ik daar wel ideeën over gehad, de praktijk heeft ons echter in de afgelopen jaren duidelijk gemaakt dat we uit die groep, een paar enkelingen daargelaten, geen groei mogen verwachten. Ons imago en de activiteiten lenen zich nu eenmaal veel beter voor de wat oudere doelgroep. Dus daar zullen we ons ook op moeten gaan richten in de toekomst.

Deel 1, een interview met secretaris Jaap van Dijk, vindt u in De Vrijdenker 2021-02 op pag. 24.

Terug in de tijd

Frits Kief, de Lou-mensen en de christenen

René van Elst

In de ingebonden eerste jaargang 1959 van het tijdschrift *Bevrijdend Denken*, (dat voordien – sinds 1919 – *De Vrijdenker* heette), vond ik een serie van vijf artikelen van Frits Kief over de 'sekte' van Lou de Palingboer en hoe deze door christenen werd bejegend. Kief stelde daarin, dat de overtuigingen van de Lou-aanhangers niet dwazer waren dan die van fundamentalistische christenen en dat Lou duidelijk maakte wat de zwakke punten van het christendom zijn.

Carl Friedrich (Frits) Kief (Rotterdam 20 mei 1908 - Amsterdam 28 juli 1976), was journalist en voerde als pseudoniemen o.a. K.F. de Leeuw en Charles F. Philips. In zijn ambachtsschooltijd sloot hij zich al aan bij de links-communistische beweging. Hij werd electrotechnicus in

Amsterdam, tijdens de Duitse bezetting was hij actief in het verzet; daarna werkte hij als politiek journalist. Later sloot hij zich aan bij de PvdA, maar bleef toch radencommunist.

In de laatste fase van zijn leven was Kief betrokken bij het propagandawerk van onze vereniging 'De Vrije Gedachte'. Hij was lid geworden in 1948, was bestuurslid van de afdeling Amsterdam en werkte als redacteur bij de in 1967 gestichte Vrijdenkers Radio Omroep, waarvoor hij tal van radio- en, vanaf 1971, televisielecties hield. Met bijtende commentaren richtte hij zich daarin tegen het door hem gewraakte klassenkarakter van het christendom.

In de politiek opereerde Kief zelden als een innemende persoonlijkheid: hij bracht zijn standpunten hard en cynisch naar voren. De meeste Nederlandse politici ter linkerzijde werden door hem afgeschilderd als onbetrouwbare dommerikken.*)

Een necrologie van Kief door Lisette Lewin in de NRC van zaterdag 31 juli 1976 (p. 3) vindt u hier: <https://www.aaap.be/Pdf/KAPN-Members/Frits-Kief-Necrologie-NRC-1976.pdf> of op de website Delpher.

De vroegere secretaris van de Amsterdamse afdeling van DVG, Jos Heitmann, schrijft: "De vrijdenkers ook buiten Amsterdam hebben zijn afscheid van de vereniging in 1974 niet betreurd want het zat er aan te komen na jarenlang ondergronds gemor."**) Dat gemor kwam vooral door zijn ultralinkse opstelling.

Geen alom geliefd man dus. Maar dat doet aan zijn artikelen over de Lou-beweging niets af. Die zijn, in tegenstelling tot wat hij over andere onderwerpen dan geloof schreef, prima leesbaar en hij toont daarin enige begaanheid met hoe de Lou-mensen, vooral van christelijke zijde, bejegend werden.

De Lou-beweging, ook wel een sekte genoemd, vormde zich in de jaren 50 rond de marktkoopman (eerder visser) Louwrens Voorthuizen, bekend als Lou de Palingboer (1898-1968) en zijn vrouw Wilhelmina (Mien) Wiertz. Het is verleidelijk om hier van alles over Voorthuizen en zijn sekte te vertellen, maar ik kan u beter verwijzen naar webpagina's als de Wikipedia-pagina 'Lou de Palingboer' of <https://www.andere tijden.nl/programma/1/Andere-Tijden/aflevering/434/De-God-die-Lou-heette> of <http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/Wiertz>.

Frits Kief vond deze beweging heel interessant, bezocht regelmatig bijeenkomsten en bezocht Lou en Mien ook in hun 'witte huis' in Muidersberg. Hij schreef er niet alleen in *Bevrijdend Denken* over, maar ook in *Vrij Nederland*.

Hieronder begint onze herdruk van de vijf artikelen "Hoe gelovig zijn de gelovigen?" van Frits Kief uit *Bevrijdend Denken* van 1959. U zult zien dat deze stukken een vrij breed gebied bestrijken. Ik heb ze – tussen de tekst door – van enige no-

ten voorzien, misschien hier of daar ten overvloede.

*) gegevens deels ontleend aan <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn4/kief>

**) <https://josz-vosz.blogspot.com/2015/07/frits-kief-negenentwintig-jaar-geleden.html>. Ik weet niet waarom deze auteur zo veel aandacht besteedt aan het misschien wel of niet min of meer joods zijn en er joods uitzien van Kief.

Hoe gelovig zijn de gelovigen? (1)

(uit *Bevrijdend Denken*,
3 januari 1959)

Frits Kief

Misschien is het juist de vraag anders te formuleren. Namelijk: wat geloven de christenen werkelijk van hetgeen zij menen of voorgeven te geloven? Geloven zij werkelijk aan de realiteit van "het woord dat vlees geworden is en onder ons woonde"? Geloven zij, dat "Gods zoon" in levenden lijve en als mens op aarde heeft rondgewandeld? Geloven zij, dat hun heiland zich aan "de armen van geest" openbaarde, maar dat zijn kwaliteiten aan de "farizeeërs en schriftgeleerden" verborgen bleven? Kortom, geloven zij aan de bijbelse Christus en aan de voorzeggingen uit de Openbaringen?

Ten minste drie grote auteurs — Barbusse [noot: Henri Barbusse (1873-1935) schilderde Jezus in een trilogie af als marxistische revolutionair], Dostojewski [noot: in het hoofdstuk *De grootinquisiteur van Sevilla* in het boek *De gebroeders Karamazov*] en Upton Sinclair [noot: zie <http://www.gutenberg.org/ebooks/5774>] — hebben de christenheid al eens een spiegel voorgehouden en betoogd dat, "zou Jezus op aarde terugkeren, de gelovigen hem opnieuw zouden kruisigen en vervolgen".

Hieraan voeg ik iets toe. Vrijdenkers, atheïsten, humanisten hebben geen behoefte aan vervolging van welke Christus dan ook, niet van de bijbelse en niet van een "teruggekeerde". Mij persoonlijk leeft geen

enkele gelovige — hoe dwaas ik zijn geloof ook mag vinden — in de weg, zolang hij aan een paar voorwaarden voldoet. Zolang hij degenen, die niet geloven niet vervolgt en tiranniseert en aan de grondslagen van zijn geloof tracht te onderwerpen. Op het moment, waarop de gelovige zijn specifieke denkbeelden anders dan door propaganda en getuigenis aan anderen tracht op te leggen of anderen tracht te nopen, zijn propaganda actief en positief te bevorderen, op dat moment zal ik hem bestrijden. Niet omdat hij gelovig is, maar omdat hij een reeks democratische opvattingen aanrandt die mij dierbaar zijn.

Maar, ik wilde spreken van het geloof der gelovigen. Arno Schmidt heeft in zijn bijdrage in het boekje "Was halten Sie vom Christentum?" de opmerking gemaakt, dat het hem een zotternij lijkt, wat het bijbelgeloof ons tracht aan te praten omtrent Jezus. Nazareth, in de toenmalige beschaving een achterafgat van stellig minder allooi dan het onder de rook van Amsterdam liggende Muiden, als de plaats, waar de Christus wel niet geboren werd maar toch opgroeiende. In Palestina, weliswaar een secundair verkeersland, maar toch in de toenmalige beschaving van aanzienlijk minder betekenis dan Nederland in de huidige. Het Aramees, een barbaars brabbeltaaltje, een dialect van een dialect in een uithoek van de wereld, staande in geen verhouding tot het Grieks en het Latijn die als cultuurtalen functioneerden. De apostelen een stel ongeletterde, primitieve analfabeten, vissers in erbarmelijke omstandigheden. Precies in dat milieu verschijnt Gods zoon. Die zich in geen enkel opzicht van de omgeving zichtbaar onderscheidt, vermits zijn goddelijke eigenschappen anders wel onmiddellijk hadden moeten opvallen.

Maar zie, dominee en pastoor, zendeling en evangelist trachten ons aan te praten, dat dit allemaal uit "Gods ondoorgrondelijke raadsbesluit" voortvloeit en dat we niet mogen vragen naar de redelijkheid ervan. Dat *wij* de dwazen zijn, omdat we het verhaal een dwaasheid vinden. Ik vraag mij af, stellen de gelovigen zich de realiteit van hetgeen zij geloven wel eens voor? En ik kom tot de slotsom: neen. Want zij zouden onmiddellijk ongelovig worden als zij met de realiteit van het-

geen er in de bijbel staat geconfronteerd worden.

Dat is geen loze bewering. Een deel van onze lezers en leden weet, dat ik sinds geruime tijd "Lou" en de "Lou-mensen" nauwlettend gadesla. Ik heb de bedoeling binnenkort daarover uitgebreid te publiceren. Daarom kan men dit wat hier nu gezegd wordt als een soort voorbeschouwing zien.

"Lou" zegt, dat in hem "God mens geworden is" onder een "nieuwe naam", Dat hij "de godheid lichamelijk" is en dat uit zijn mond niet het individu Lou dat we voor ons zien, maar God spreekt. Dat hij, evenals u en ik, als gewoon sterveling is geboren, maar dat God van zijn lichaam bezit heeft genomen, na verdrijving van satan.

Ik laat nu buiten beschouwing, hoe wij als vrijdenkers daar tegenover staan. Ook, dat de Lou-mensen — vermoedelijk voor een aanzienlijk deel onbewust, maar wel als consequentie van hun voorstellingen — een deel van het nieuwe testament naspelen. Ik neem aan dat zij het bijbelverhaal in meerdere of mindere mate kennen en uit hun onderbewustzijn een gedrag voortkomt, op dat verhaal geïnspireerd. Het lijkt me reëel dit vast te stellen, aangezien ik in dat gedrag geen objectieve oneerlijkheid heb kunnen vinden.

De uiterlijke omstandigheden van de Lou-mensen zijn natuurlijk niet identiek, maar wel verwant aan die van Jezus en de zijnen in het bijbelverhaal. Lou — een ongeletterde, uit een steil christelijk-gereformeerd gezin, uitmuntend kenner van "de schrift", vermits hij de bijbel van voren naar achteren en van achteren naar voren in zijn jeugd heeft moeten lezen — toen velen van ons zich met Dik Trom of soortgelijke verhalen vermaakten. Het bijbellezen hattend, maar toch aan de bijbel gebonden. Zelfs fundamentalistisch. Geboren in een achterafdoorp in de kop van Noord-Holland, in de buurt van Den Helder [noot: Anna Paulowna, 1898]. Lange tijd wonend in Muidenberg, ook al geen wereldstad. En vanzelfsprekend spreekt hij de taal van het volk en niet die van de universiteit. Zijn volgelingen — uiteraard — in de eerste plaats afkomstig uit het kleinburgerlijke milieu. Naar verhouding veel vrouwen er onder — maar dat geldt voor elk geloof,

als we daarmee de variëteiten van het christendom bedoelen. Ik zou ze met name kunnen noemen, de vrouwenfiguren onder de Lou-mensen, die als type en karakter met bepaalde figuren uit het nieuwe testament overeenkomen. Ik zei al, dat hier van geen oneerlijkheid of komedie sprake is, maar dat het wel in de natuur van de zaak ligt.

Welnu, bezoek een paar openbare bijeenkomsten van de Lou-mensen en hoor de representanten van het officiële christendom aan en — ge weet dat het alleen de door de vrijdenkers en humanisten veroverde tolerantie is, die Lou er voor beschermt door de broeders en zusters van kerk en sekte gestenigd te worden. En geloof me, ik overdrijf niet.

Daar is dan een vrouw van een "evangelisatie"-groepje, die zichzelf als "evangeliste" aanduidt en die met haar groep "evangeliseert" op de O.Z. Achterburgwal "onder de hoeren en tollaren". Sinds jaar en dag een trouwe bezoeker. Met de duidelijk uitgesproken wens: ik blijf net zo lang komen tot-ie peigert. De wens, al is hij niet als zodanig geformuleerd: ik hoop zijn sterven mee te maken opdat hij aan de kaak gesteld worde als een aanmatigende en godslasterlijke leugenaar. Liefdevol en hartelijk wordt hier... naar iemands dood verlangd.

Daar is een andere vrouw, afkomstig uit Den Haag en eveneens een "dienstmaagd des heren". Fanatisme is het niet alleen dat zij afstraalt, maar pure liefdeloosheid en haat. Zij is vergezeld van een groepje mede-"evangelisten", van wie sommigen de indruk maken de mentaliteit van S.S.-ers te bezitten (daarvandaan mijn belangstelling). Natuurlijk ontbreekt de komische noot ook niet. Fel verontwaardigd vanwege het — "onhygiënische" (!) — kusritueel bij de Lou-mensen heeft een jongedochter van omstreeks 25 jaar, die ook tot dat groepje behoort, van haar maagdelijke staat getuigd. De ironische opmerkingen, daarop volgend, bespaar ik u.

Laat ik met deze typering volstaan. Een feit is — hallelujah! — dat de openbare bijeenkomst van de Lou-groep een bepaald soort christenen aantrekt als stroop vliegen. Vooral ook de soort evangelisten, waarvan wijlen de Rotterdamse rapaljaan Leen Coremans [noot: Coremans werd in 1923 in de Rotterdam-

se raad gekozen als vertegenwoordiger van de anarchistische Rapaille-partij.] zei: je kunt beter een zak rollen dan een zak dragen — als u begrijpt wat hij bedoelde.

Bij het volgende moet men steeds bedenken — ik kan er niet te nadrukkelijk op wijzen — dat de christenen voorgeven twee zaken te geloven: het als mens op aarde leven van "Gods zoon" en de wederkomst van de Christus "in het einde der dagen". En verder, dat ik letterlijk citeer.

Hier volgen dan enkele vragen aan Lou: Als Lou zegt, dat in hem God mens geworden is, hoe komt het dan dat zijn hoofd kaal is en dat hij een slecht gebit heeft? Als Lou enz., hoe komt het dan, dat hij als hij spreekt een glas water nodig heeft? Als Lou enz., hoe komt het dan, dat hij er zo gammel uitziet?

Ik bespaar de lezer vragen van een soortgelijke strekking, maar zo van haat en gemeenheid geladen, dat ik weiger ze hier weer te geven. Want, ook dan als men meent dat Lou en zijn volgelingen dwalenden zijn, heeft men nog niet het recht dat op een grievende en beledigende manier kenbaar te maken. Ik wil in ieder geval wel opmerken dat, als de kerkgelovigen zoveel op de "stijl" van de oude "Dageraad" hebben aan te merken, ze in de actualiteit beter doen hun medechristenen van het aanranden van in elk geval medemensen af te houden.

Hoe Lou de letterknechten afpoeierde vertel ik aanstonds. Maar de zaak is duidelijk: als "Gods zoon" als mens op aarde gewandeld heeft, dan had hij ook menselijke eigenschappen en behoeften. Dan at hij, dronk hij, sliep hij, deed hij op z'n tijd een plasje of nog iets anders. Ik weet wel, dat de christenen nu erg boos worden vanwege deze profanatie, maar ze kunnen mijnentwege op hun wenkbrauwen gaan lopen: dit betekent menswording óók.

Welnu, Lou doet dat allemaal, hij rookt zelfs sigaren en hij is geen geheelonthouder (dat was Jezus uit het bijbelverhaal trouwens evenmin). "Ik ben een mens, niets menselijks is mij vreemd" — "homo sum, humani nihil a me alienum puto", kan hij van zichzelf zeggen. De christenen onder zijn gehoor evenwel schijnen als gebod te kennen: homo homini lupus, hetgeen

wil zeggen, de mens zij tegenover de mensen een wolf.

Als u iets van het nieuwe testament kent, dan weet u hoe er over de Joden in het algemeen, de Farizeeën en schriftgeleerden, de Sadduceeën enz. kwaadgesproken wordt omdat zij... niet wilden aanvaarden dat Jezus de mens geworden Godszoon was. Als u wel eens naar dominees, pastoors of evangelisten luistert, dan hoort u ze tot op deze dag kwaadspreken van die Joden, Farizeeën, Sadduceeën, schriftgeleerden enz. om dezelfde reden. De nuchtere vrijdenker kan hierbij opmerken: als ge Lou en de zijnen een stel godslasterlijke dwazen vindt, op welke gronden geldt dan uw afwijzing van Lou niet in gelijke mate als afwijzing van uw Christus? Ge hebt het vermoedelijk nog niet bedacht, maar ieder argument dat ge tegen Lou aanvoert is een argument tegen Jezus. Ik zelf raak niet ondersteboven van de opmerking, dat de kennis omtrent Christus een "geopenbaarde" is. Want in welk opzicht is de "openbaring" bij een of andere christen betrouwbaarder dan die bij Lou?

In werkelijkheid is de conclusie veel eenvoudiger: de christenen geloven niet wat ze zeggen te geloven. Het zijn frases, die ze nazeggen zonder er verder bij te denken, zonder zich iets werkelijks voor te stellen. Zij hanteren overgeleverde begrippen wier juistheid ze verwerpen als ze er in de feitelijkheid mee geconfronteerd worden. Onbedoeld, maar spijkerhard ontmaskert Lou dit.

Ik had een kort gesprek met een meisje uit deze groep, waarop ik wellicht nog nader terugkom, maar dat ik hier wil aanhalen. Ze is rooms opgevoed. Onlangs was ze bij haar nog altijd roomse zuster. Daarvan vertelde ze me. "Ik zei haar, wat geloven jullie nu eigenlijk? Als jullie naar de mis gaan en de consecratie vindt plaats, dan bevinden jullie je — volgens je eigen geloof — in tegenwoordigheid van lichaam en bloed van Jezus. Van de Godszoon en dus van de goddelijkheid. Daar ben je dan zo van onder de indruk dat je vluchtig een kruis slaat en

Lou de Palingboer (1898-1968) en zijn vrouw Wilhelmina (Mien) Wiertz.

voor de rest desgewenst je neus gaat poederen of je lippen gaat bijverven ..."

Het meisje vertelde me dit — zoals men begrijpen zal — om mij duidelijk te maken in welke verhouding zij en anderen tegenover Lou staan. En weer daargelaten hoe wij dit als vrijdenkers beoordelen — zij heeft met een scherp gevoel het ongelooft bij de gelovigen herkend.

Laat ik tot slot van deze eerste beschouwing het gevatte schriftuurlijke antwoord van Lou op de bovengenoemde vragen ook nog vermelden. Ik vond het zo knap dat ik er voor geapplaudiseerd heb. "Bijbelleslezer, u kent uw bijbel niet" — zo zei hij. "Staat er niet in Jesaja 52.14: — also verdorven was zijn gelaat, meer dan van iemand, en zijne gedaante, meer dan van andere mensenkinderen? En staat er niet in Jesaja 53.3: Hij was veracht en de onwaardigste onder de mensen, een man van smarten, en verzocht in krankheid, en een iegelijk was als verbergende het aangezicht voor hem; hij was veracht en wij hebben hem niet geacht."

Dat is uiteraard niet de fondanten bidplaatjes-Jezus zoals de gelovigen zich die voorstellen — als ze al een voorstelling hebben. Men zal zich overigens verbazen, welke opmerkelijke vragen gelovigen kunnen stellen als... ze twijfel aan het geloof van de ander uitspreken. Daarover meer in een volgende beschouwing.

Wordt vervolgd

Te prikken of niet te prikken *René van Elst*

Vaccinatie is een hot issue in dit coronatijdperk. Op zaterdag 24 april 2021 organiseerde De Vrije Gedachte van 14:00 tot 16:00 uur (met wat uitloop) een online evenement over vaccins en vaccineren. Aan de meeting via Zoom namen – met inbegrip van de bestuurders – 33 personen deel.

Voorzitter Stanley Bakker verwelkomde Catharina de Jong als eerste gast. Zij is een Nederlandse anesthesioloog, verslavingsarts en intensivist, sinds 2009 bestuurslid bij de Vereniging tegen de Kwakzalverij, van 2011 tot 2015 als voorzitter, thans als secretaris, en bestuurslid bij de European Council of Skeptical Organisations. Zij kreeg door het bestuur een aantal vragen voorgelegd en ook het publiek kreeg gelegenheid om vragen te stellen. Zo kwam zij te spreken over doel, methoden en werking van vaccinatie. Geen enkel virus is met vaccinatie de wereld uit geholpen – dat komt ook doordat ze allemaal in laboratoria bewaard worden – maar met name wat betreft pokken en polio zijn spectaculaire resultaten geboekt. Mw. De Jong ontzenuwde de angsten, mythes en onzin die leven resp. de ronde doen als het gaat om vaccinatie. Veel verzet tegen vaccinatie vloeit voort uit geloof en uit ideeën over wat wel en niet natuurlijk zou zijn. Helaas heeft ertegenin gaan vaak een averechts effect; het beste lijkt nog een tactiek van straat epistemologie, d.w.z. het alleen maar stellen van vragen die zo iemand aan het denken moeten zetten.

Tussendoor stelde het bestuur vragen aan de aanwezigen, zo bleek dat 1/3 van de aanwezigen wel bezorgd was over bijwerkingen van de coronavaccinatie, maar zich toch laat prikken, terwijl de rest zich er geen zorgen over maakte.

De tweede gast op deze dag was historicus Leon Korteweg. Hij was jarenlang bestuurslid bij De Vrije Gedachte, is actief schrijver op Wikipedia en evenals mw. De Jong bestuurslid bij de European Council of Skeptical Organisations. Vanuit zijn persoonlijke ervaring vertelde Leon over verzet tegen en aanvaarding van gevaccineerd worden. Zijn ouders, hoewel goed opgeleid en van origine niet gelovig, raakten verzeild in antivax-kringen, vooral van antroposofen, en lieten hun kinderen niet de gebruikelijke DKTP-injecties geven. Toen Leon in sceptische kringen ging verkeren, nam hij kennis van overtuigende uiteenzettingen van deskundigen en besloot zich alsnog te laten vaccineren. Zijn ouders zijn intussen door de coronapandemie van gedachten veranderd.

Terzijde Mohrenstrasse

Sicco Polders

De naam van de Mohrenstrasse in Berlijn is veranderd. Volgens het bestuur van het desbetreffende stadsdeel was ‘de racistische kern van de naam belastend en schaadt ze het nationale en internationale aanzien van Berlijn’. De term ‘moren’ kan meerdere betekenissen hebben maar verwijst veelal naar donker gekleurde mensen of meer specifiek naar de Islamitische overvloed van Zuid-Europa. De straat is nu vernoemd naar **Anton Wilhelm Amo**, een zwarte filosoof die begin achttiende eeuw als slaaf uit Afrika aan de hertog van Braunschweig als ‘kamermeester’ werd geschonken.

Het is tekenend voor deze tijd dat de oude naam als racistisch wordt beschouwd. Duitsland probeert zo in het reine te komen met zijn koloniale verleden en bezwijkt onder de druk van activisten en wetenschappers die vinden dat historische straatnamen moeten verdwijnen “als ze vanwege koloniale associaties ‘kwetsend’ zijn”.

Als Vrijdenker gun ik natuurlijk ieder zijn of haar gekwetstheid. Zolang de mijne ook wordt gerespecteerd. Zo ben ik overtuigd republikein. En laten we wel wezen, ons koningshuis, en monarchieën in het algemeen, zijn niet van onbesproken gedrag – mild uitgedrukt. Een rondje Amsterdam levert onder meer dit op: Paleisstraat, Prinsengracht, Keizersgracht, en de

Mauritskade, genoemd naar die fijne prins die *precies* wist hoe andersdenkenden te behandelen: je laat ze gewoon onthoofden. De laatste markante naam die ik wil noemen is die van het Prins Bernhardplein in Watergraafsmeer. In 1939 genoemd naar die gladde echtgenoot van koningin Juliana. Zijn dubieuze levenswandel is meer dan bekend, evenals de huidige straptaten van Prins Bernhard jr. op de woningmarkt, maar de gemeente lijkt niet van plan de naam te wijzigen. Ook tsaren zijn verre van heilig, maar we hebben wel een Czaar Peterstraat. En zelfs een straat die Rusland heet. Verder loop ik dagelijks als atheïst langs het Begijnhof, genoemd naar de begijnen wier gelofte van kuisheid mij erg tegenstaat, evenals de naam Heiligeweg (Schijnheiligeweg lijkt me meer gepast). Om niet te spreken van de beladen betekenis van de Martelaarsgracht. Is er iets stompzinigers dan iemand die wil sterven voor het geloof?

Ik voel me een stuk meer op mijn gemak in de Nadorststeeg of de Dollebegijnsteeg. Als vegetariër voel ik me lichtelijk onwel worden in de Kalverstraat die mij doet denken aan veemarkten. En wat zal een veganist voelen in de Karnemelksteeg? Vult u de lijst maar aan met voor u kwetsende namen in uw woonplaats. Ik vermoed dat er weinig namen overeind blijven. Wellicht is het een idee om, zoals in New York, onze straten te nummeren. Of gewoon om niet te zeuren over een straatnaam, en al die goedbedoelendewetenschappers en activisten tegengas geven in plaats van voor ze te buigen.

Ik heb er vaker over geschreven: de doorgeschoten *Wiedergutmachung* heeft nadelige gevolgen voor de vrijheid van ons allen. Het is de moeite waard daarbij stil te staan. De afstelling van ons moreel kompas dat ons de juiste weg moet wijzen door het woud vol van gekwetste identiteiten en verantwoordigde minderheidsgroeperingen dient zorgvuldig te gebeuren. In de zoektocht het goede te willen doen, bekruip mij het gevoel dat sommigen net zo intolerant en totalitair zijn als ze de anderen verwijten.

DE AUTEURS VAN DIT NUMMER

Harry Ansems (1945) is rechtsfilosoof en evolutionist. Hij studeerde Nederlands recht en rechtsfilosofie aan de Universiteit van Tilburg en werkte als docent rechten aan de Fontys Hogescholen.

Stanley Bakker (Spakenburg 1970) is ondernemer op het gebied van cloud-oplossingen voor Sales, Marketing en Support. Sinds 2018 voorzitter van De Vrije Gedachte. Lid van de Vereniging tegen de Kwakzalverij. Studeert psychologie aan de Open Universiteit.

Floris van den Berg (Naarden 1973) is milieufilosoof aan de Universiteit Utrecht, lid en voormalig bestuurslid van De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis. Van hem verschenen diverse boeken, zoals *Hoe komen we van religie af*, *Beter weten - filosofie van het ecohumanisme* en *De vrolijke feminist*.

Jaap van Dijk (Oostzaan 1950) gepensioneerd fijnmechanicus, ex-voorganger pinkstergemeente, voorheen uitgever Vlaams christelijke bladen, medewerker digitale vaardigheden Westfriese Bibliotheken Vrijdenker en opmaker layout De Vrijdenker. en secretaris De Vrije Gedachte.

René van Elst (Amsterdam 1950) is gepensioneerd Human Resources-medewerker, heeft sociologie en (deels) rechten gestudeerd, was hoofd- en eindredacteur en opmaker van De Vrijdenker (2014-2018), thans eindredacteur; donateur van Skepsis.

Maarten Gorter (Amstelveen 1994) is redacteur van de Vrijdenker, studeert Staatsrecht en is autodidactisch student op het gebied van geschiedenis en politiek, is actief in de Vereniging Historisch Amstelveen en ondersteunt activiteiten voor ouderen met dementie.

Anton van Hooff (Den Haag 1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redactielid van De Vrijdenker en oud-voorzitter van De Vrije Gedachte. Zijn nieuwste boek heet *Klassieke liefde, Eros en seks naar Ovidius*.

Willem van Hout (Helmond 1982) was docent Levensbeschouwing aan het VMBO, thans aan de PABO. Deelnemer aan de 71ste Leergang Buitenlandse Betrekkingen (Clingendael), gediplomeerd aardrijkskundeleraar en religiewetenschapper. Daarnaast mastercursussen afgerond in problematiek rond hoogbegaafdheid. Spreker dankzij jarenlang fungeren als tourguide voor de Bavaria Brouwerij.

Anton Mullink (Vorden 1938) was ooit franciscaan, missionaris en kapelaan. Wil nu uitdragen hoe weids het perspectief is van het seculiere denken. Is o.a. werkzaam geweest in de verslavingszorg.

Enno Nuy (Aerdt 1950) is ondernemer en oud-hoofdredacteur van De Vrijdenker.

Sicco Polders (1966) is filosoof en (sinds 2018) redacteur en hoofdredacteur van De Vrijdenker. Hij geeft colleges, onder meer voor de Universiteit van Amsterdam, op het gebied van ethiek en wetenschapsfilosofie. Bewonderaar van Montaigne, Kant, Schopenhauer en Nietzsche. In juni 2018 is zijn essaybundel *Met Montaigne in het achterhoofd* verschenen.

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS

Uw bijdragen aan dit blad worden zeer gewaardeerd. Wij verzoeken u om bij het aanleveren met de volgende informatie en aanwijzingen rekening te houden.

- Bijdragen aan het blad worden – in verzorgd, leesbaar Nederlands – in digitale vorm aangeboden aan de hoofdredacteur op het email-adres van de Redactie.
- Als auteur bent u zelf verantwoordelijk voor de inhoud van uw werk. Buiten die verantwoordelijkheid vallen door de Redactie in het werk aangebrachte correcties.
- De Redactie noch de vereniging De Vrije Gedachte (DVG) is aansprakelijk voor plagiaat, auteursrechtenschending etc., gepleegd door auteurs.
- Het copyright op een geplaatste bijdrage blijft berusten bij de auteur; DVG is echter gerechtigd de bijdrage geheel of gedeeltelijk opnieuw te plaatsen, hetzij in het blad hetzij in een bloemlezing in boekvorm hetzij op de website of Facebookpagina.
- U verstrekt over/van uzelf enige personalia en een portretfoto die bij het werk kunnen worden afgedrukt als het om een publicatie van enige omvang gaat.
- In overleg met de Redactie kan een bijdrage desgewenst onder pseudoniem worden gepubliceerd; anonieme bijdragen worden echter niet geaccepteerd. De auteur moet voor de hoofdredacteur bereikbaar zijn.

- Wij gaan ervan uit dat een artikel niet veel langer is dan 3000 woorden en een boekbespreking die niet diep op thema's uit het boek ingaat niet veel langer dan 1500 woorden.
- Veronderstel niet te veel voorkennis bij de lezers; vermijd technische/geleerde termen of leg ze uit.
- A.u.b. niet te veel noten; alleen eindnoten.
- Vertaal niet-Nederlandstalige teksten/citaten.
- Zorg voor een sprekende titel, die te maken heeft met het onderwerp, en voor bijpassende sub-onderwerpen met tussenkopjes.
- Een mini-samenvatting, waarin ook de belangrijkste trefwoorden voorkomen, wordt op prijs gesteld.
- Noem het hoofdonderwerp in het begin en schrijf de rest ter ondersteuning van dit onderwerp, zodat de lezer de argumentatie / illustratie en de weg naar de eventuele conclusie kan volgen.
- Spring niet via vrije associaties van de hak op de tak en haal geen dingen erbij die niet met het hoofdonderwerp te maken hebben, waardoor de lezer de weg kan kwijtraken.
- Vindt u dat een uitweiding belangrijk is ter illustratie van het hoofdthema, leg dan uit hoe.
- Lees uw stuk zelf goed na; controleer de zinsbouw en spelling, in het bijzonder van de genoemde namen. Onze dank voor uw medewerking!

De Redactie

De Vrije Gedachte

Doelstelling van De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' stelt zich ten doel: het bevorderen van het vrijdenken. Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door:

- Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid, daarbij strevend naar:
 - bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en onwetenschappelijke houding,
 - vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
 - eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden,
 - menselijke waarde,
 - solidariteit met de medemens, de natuur en het milieu,
 - de eindigheid en onherhaalbaarheid van elk individueel leven.

Een vereniging ontleent bestaansrecht aan haar doelstellingen en aan haar ledental. Veel doelstellingen kunnen worden bereikt bij voldoende aantallen (actieve) leden. Opkomen voor de situatie van mensen met een atheïstisch-humanistische levenshouding is erg actueel. In de komende periode wil 'De Vrije Gedachte' graag nieuwe activiteiten organiseren, ook in de regio's, en meer voor het voetlicht treden. Dit vergt creativiteit, tijd en energie van het bestuur, meer vrijwilligersinzet en een financiële impuls. U kunt hierbij helpen.

Steun De Vrije Gedachte!

Vindt u ook dat de vereniging op de kaart van levensbeschouwelijk Nederland thuishoort? Wilt u ook dat de vereniging nieuwe activiteiten organiseert? Steun dan de vereniging!

U kunt de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' steunen door:

- mee te doen bij activiteiten en uw mening te geven,
- als vrijwilliger te helpen bij de organisatie van activiteiten, of door een plaatselijke of regionale kring te starten,
- ingezonden brieven te sturen aan kranten en uzelf daarin expliciet als vrijdenker te benoemen,
- geld te schenken aan de vereniging of een legaat na te laten. U kunt hierover vrijblijvend een informatief gesprek voeren en u daarvoor aanmelden via ons mailadres (zie onder),
- andere belangstellenden te attenderen op de activiteiten van de vereniging,
- te reageren op publicaties e.d. van 'De Vrije Gedachte',
- lid te worden van vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' (zie het informatiekader in dit blad),
- abonnee te worden van het blad 'De Vrijdenker' (zie het Colofon van dit blad).

Heeft u vragen of ideeën? Het bestuur hoort ze graag! Of wilt u praten over nalaten of schenken? Neem contact op via info@devrijgedachte.nl; voor andere contactmogelijkheden zie het informatiekader in dit blad.

Bezoek onze website
devrijgedachte.nl
en onze Facebook-pagina
'De Vrije Gedachte'

Het driekleurig viooltje is sinds de 19de eeuw het internationale symbool van de vrijdenkerij. Dit bloempje heeft in het Frans de naam *pensée*, die gedachte betekent. De bloem heeft deze naam gekregen omdat de vorm ervan op die van een menselijk gezicht zou lijken en omdat de bloem in augustus vooroverbuigt alsof hij diep in gedachten is. *La libre pensée*, een term die Victor Hugo in 1850 geïntroduceerd zou hebben, betekent letterlijk de vrije gedachte en is de Franse benaming voor het vrijdenken. (Bron: wikipedia.org.)

